

ความหลากหลายทางชีวภาพของสมุนไพร
ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำคลองลำกง อำเภอหนองไผ่
จังหวัดเพชรบูรณ์

**Biodiversity of Medicinal Plants in the Khlong- Lom -Gong
reservoir area Nong-Phai Distric Phetchabun Province.**

สุวิทย์ วรรณศรี

สาขา วิทยาศาสตร์ศึกษา คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ประจำปีงบประมาณ 2558

รหัสโครงการสัญญา PCRU.2558 / N002

ความหลากหลายทางชีวภาพของสมุนไพร
ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำคลองลำกง อำเภอหนองไผ่
จังหวัดเพชรบูรณ์

**Biodiversity of Medicinal Plants in the Khlong- Lom -Gong
reservoir area Nong-Phai Distric Phetchabun Province.**

สุวิทย์ วรรณศรี

สาขา วิทยาศาสตร์ศึกษา คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ประจำปีงบประมาณ 2558

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก งบประมาณแผ่นดิน
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ โดยผ่านการเห็นชอบจากสำนักงานคณะกรรมการ
การวิจัยแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2558

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์ของชุมชน จากสมุนไพรร ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำคลองตำกง อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์ นี้สำเร็จรูกลงไปด้วยดี โดยได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากคณะกรรมการหมู่บ้านท่าด้วง, บ้านระวิง, อบต.วังท่าดี และผู้รู้ในท้องถิ่น (หมอชา)ทุกท่านที่ให้คำปรึกษาข้อมูลในทางด้านต่างๆ ทำให้งานวิจัยฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

สุวิทย์ วรรณศรี

8 กันยายน 2558

ชื่อเรื่อง ความหลากหลายทางชีวภาพของสมุนไพร ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำ คลองลำกง อำเภอนองไผ่

จังหวัดเพชรบูรณ์

ผู้วิจัย สุวิทย์ วรรณศรี

ปีที่วิจัย 2558

บทคัดย่อ

จากการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของสมุนไพร ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำ คลองลำกง อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ดำเนินการตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2557 ถึงวันที่ 1 สิงหาคม 2558 เก็บข้อมูลโดยการสำรวจ การสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่นหรือหมอยาพื้นบ้าน หมอยาพื้นบ้าน และราษฎรที่อาศัยอยู่โดยรอบพื้นที่อ่างเก็บน้ำ คลองลำกง อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์ ทำการศึกษาเกี่ยวกับพืชสมุนไพรที่ใช้ ชื่อพื้นเมือง ส่วนที่ใช้ทำยา รวมทั้งสรรพคุณ ตลอดจนวิธีการใช้ เก็บตัวอย่างพืชสมุนไพร ตรวจสอบและเปรียบเทียบตัวอย่างที่หอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กรุงเทพมหานคร รวบรวมพืชสมุนไพรได้ทั้งหมด 54 ชนิด 33 วงศ์ จำแนกตามวิสัยพืช (plant habit) ได้แก่ ไม้ยืนต้น 25 ชนิด ไม้ล้มลุก 22 ชนิด ไม้พุ่ม 4 ชนิด พืชสมุนไพรที่พบชาวบ้านใช้ประโยชน์ในด้านเป็นยาบำบัดรักษาโรค และบำรุงร่างกายให้แข็งแรง และใช้เป็นพืชอาหารพื้นบ้าน ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาการทำวิจัยในครั้งนี้สามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาความ หลากหลายทางชีวภาพด้านพันธุกรรมของพืชสมุนไพรในพื้นที่อ่างเก็บน้ำ คลองลำกง อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์

คำสำคัญ: ความหลากหลายชนิดของพืชสมุนไพร ชุมชนวังท่าดี จังหวัดเพชรบูรณ์

Researchtitle Biodiversity of Medicinal Plants in the Khlong- Lom -Gong reservoir

area Nong-Phai Distric Phetchabun Province.

Name Suwit Wannasri

Year 2015

Abstract

Biodiversity of Medicinal Plants in the Khlong- Lom -Gong reservoir area Nong-Phai Distric Phetchabun Province. A survey on the diversity was conducted during October 2014-August 2015. The data were collected by using in-depth interview with the employees of the Khlong- Lom -Gong reservoir area Nong-Phai Distric Phetchabun Province, the herbal healers and the local people who live in the village which are around the studied area. The medicinal plants utilization data are local names, part of plants used, efficiency and mode of administration. The specimens were compared with herbarium at Forest Herbarium (BKF) National Park, Wildlife and Plant Conservation Department, Bangkok. The results identified 54 species as medicinal plants.

Keyword : Diversity of Medicinal Plants. Wung Tha Dee community Phetchabun Provice

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความสำคัญและปัญหาการวิจัย.....	1
วัตถุประสงค์.....	2
คำสำคัญ.....	2
ขอบเขตของการวิจัย.....	3
ประโยชน์ของการวิจัย.....	4
บทที่ 2 เอกสารที่เกี่ยวข้อง.....	5
ความหลากหลายทางชีวภาพ.....	5
ความหมายของสมุนไพรร.....	7
การจำแนกพืชสมุนไพร.....	8
ประโยชน์ของพืชสมุนไพร.....	11
ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศของพื้นที่ภูผงิ้ว อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์.....	12
รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	13
บทที่ 3 วิธีการศึกษา.....	19
ตอนที่ 1. สํารวจความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพร ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำคลองลำกง	19
ตอนที่ 2. เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร	23

บทที่ 4 ผลการศึกษา.....	26
ตอนที่ 1. ผลการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพร ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำคลองลำกง	26
ตอนที่ 2. ผลการศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร.....	37
บทที่ 5 สรุปผลอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	42
สรุปผล.....	42
อภิปรายผล.....	44
ข้อเสนอแนะ.....	45
เอกสารอ้างอิง.....	46
ภาคผนวก.....	53

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
3.1 แสดงแผนที่อ่างเก็บน้ำคลองลำกง.....	25
4.1 แสดงจำนวนชนิดพืชสมุนไพรที่พบในพื้นที่อ่างเก็บน้ำคลองลำกง อำเภอหนองไผ่จังหวัดเพชรบูรณ์.....	55

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4.1 แสดงรายชื่อพืชสมุนไพรในพื้นที่ป่ารอบอ่างเก็บน้ำคลองลำกง ตำบลวังท่าดี อำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์.....	41
4.2 แสดงผลการศึกษาคูณสมบัติเบื้องต้นของเห็ดหลินจือ	56
4.3 การทดสอบทางประสาทสัมผัสด้าน สี กลิ่น รสชาติ เนื้อสัมผัส และความชอบ	

	โดยรวมชาเห็ดหลินจือ.....	57
4.4	เปรียบเทียบชาเห็ดหลินจือสูตรมาตรฐานกับชาเปลือกเห็ดหลินจือเสริมกลิ่นสมุนไพร ตะไคร้เก็กฮวย และใบเตยหอม.....	59

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

อ่างเก็บน้ำคลองลำกง เป็นโครงการเร่งด่วน เพื่อสนองพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการเพิ่มแหล่งเก็บกักน้ำในบริเวณต้นน้ำเหนือเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ช่วยลดปัญหาอุทกภัย เสร็จสิ้นในปีพ.ศ.๒๕๕๕ เป็นต้นมา ปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำได้เพิ่มขึ้นตามปริมาณน้ำฝนที่ตกในฤดูกาล สภาพป่าไม้ในบริเวณอ่างเก็บน้ำอุดมสมบูรณ์ พื้นที่เกษตรกรรมบริเวณใต้อ่างเก็บน้ำ ซึ่งอยู่ในท้องที่ตำบลวังท่าดี อำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์ ไม่ประสบปัญหาปัญหาอุทกภัย จากรายงานการวิจัยตามแผนงานวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรบริเวณพื้นที่ภูแฝงม้า จังหวัดเพชรบูรณ์ (สุวิทย์ วรรณศรีและคณะ, ๒๕๕๕) พบว่า พื้นที่ป่าในบริเวณบริเวณอ่างเก็บน้ำคลองลำกง ส่วนใหญ่เป็นป่าดิบแล้ง ทางทิศเหนือ สวนป่าทางทิศใต้และป่าละเมาะเชิงเขา นับเป็นป่าชุมชนที่ยังอุดมสมบูรณ์ด้วยพรรณพืช และสัตว์ชนิดต่างๆ จึงเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตของชุมชนได้อ่างเก็บน้ำคลองลำกง ซึ่งได้แก่ชุมชนตำบลวังท่าดี อำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์

จากการศึกษาสำรวจพรรณไม้ตามภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศของกรมป่าไม้ และจากการศึกษาข้อมูลรายชื่อพืชสมุนไพร (<http://www.rspg.or.th> / 20 สิงหาคม 2555) พบว่ามีทั้งหมดประมาณ 1,200 ชนิด ทำให้เห็นว่าในผืนป่าของประเทศไทยมีพืชสมุนไพรอยู่เป็นจำนวนมากหลากหลายชนิด ที่มนุษย์รู้จักใช้ส่วนต่าง ๆ ของพืชรักษาโรคมาแต่โบราณกาล แต่การศึกษาข้อมูลความหลากหลาย ส่วนการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในพื้นที่ต่าง ๆ พบว่ายังมีน้อย และข้อมูลพืชสมุนไพรที่มีอยู่ก็รู้จักกันเฉพาะในท้องถิ่น ซึ่งจะมีการเรียกชื่อแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น นอกจากนี้การใช้ชื่อที่ไม่ตรงตามหลักวิชาทางพฤกษศาสตร์ และหลักการแพทย์แผนโบราณ จึงทำให้มีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน และเกิดความสับสนในการส่วนการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรอีกด้วย จากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่วิจัยที่กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่า การวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพของสมุนไพร ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำคลองลำกง อำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์ จะทำให้รู้จักชื่อ และส่วนต่าง ๆ ของพืชสมุนไพรที่จะนำมาใช้ประโยชน์ ซึ่งจะได้ข้อมูลที่ เป็นประโยชน์ต่อการสนับสนุนการพัฒนาการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรจากธรรมชาติในด้านต่าง ๆ มากขึ้น นอกจากนี้แล้วยังสามารถส่งเสริมให้ราษฎรมีความตระหนักถึงคุณค่าของพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตน ทำให้มีการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร โดยอาจจะ

นำพืชสมุนไพรมาปรุงยาเพื่อใช้บำบัดรักษาอาการต่าง ๆ หรือใช้บรรเทา ตลอดจนขยายพันธุ์พืชสมุนไพรเพื่อจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพทางด้านชนิดพรรณของพืชสมุนไพรในพื้นที่อ่างเก็บน้ำคลองลำกง อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์

2. เพื่อศึกษาประโยชน์ทางยาของพืชสมุนไพรจากภูมิปัญญาชาวบ้าน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตเรื่องเนื้อหา ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพร ในผืนป่า บริเวณพื้นที่อ่างเก็บน้ำคลองลำกง และศึกษาการใช้ประโยชน์ ของประชาชนในชุมชนตำบลวังท่าดี อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์

2. ขอบเขตเรื่องระยะเวลา 12 เดือน ระหว่าง เดือนตุลาคม พ. ศ. 2557 ถึง เดือน กันยายน พ. ศ. 2558

คำสำคัญ (keywords)

1. พืชสมุนไพร หมายถึง พืช และส่วนต่าง ๆ ของพืชทั้งสดและแห้งชนิดต่างๆในพื้นที่วิจัย ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในด้านเป็นยาบำบัดรักษาโรค และบำรุงร่างกายให้แข็งแรง พืชที่ใช้ทำเป็นเครื่องยา เมื่อนำมาเป็นประโยชน์เกี่ยวกับการรักษาโรค จึงเรียกว่า ยาสมุนไพร ซึ่งหมายถึงยาที่ได้จากส่วนของพืช สัตว์ และแร่ ซึ่งยังมีได้ผสม ปรุงหรือแปรสภาพ ส่วนการนำมาใช้อาจดัดแปลงรูปลักษณะของสมุนไพรให้ใช้ได้สะดวกขึ้น (สุภาพรณ์ ปิติพร, 2551)

ส่วนสมุนไพร ตามพระราชบัญญัติยา ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2522 หมายถึง ยาที่ได้จากพฤกษชาติ สัตว์หรือแร่ ซึ่งยังมีได้มีการผสม ปรุง หรือแปรสภาพ (ยกเว้นการทำให้แห้ง) เช่น พืชก็ยังคงเป็นส่วนของราก ลำต้น ใบ ดอก ผล ฯลฯ ยังไม่ได้ผ่านขั้นตอนการแปรรูปใด ๆ เช่น การหั่น การบด การกลั่น การสกัดแยก รวมทั้งการผสมกับสารอื่น ๆ

ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า พืชสมุนไพร มีความหมายครอบคลุมถึง พืช และส่วนต่าง ๆ ของพืชทั้งสดและแห้ง ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในด้านเป็นยาบำบัดรักษาโรค และบำรุงร่างกายให้แข็งแรง

2. ความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity) หมายถึง สิ่งมีชีวิตในโลกมีอยู่จำนวนมาก เมื่อมีการค้นพบสิ่งมีชีวิตมากขึ้นเรื่อยๆ จึงมีส่วนประกอบสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ ความหลากหลายของสปีชีส์ (Specific diversity) ความหลากหลายทางพันธุกรรม (Genetic diversity) ความหลากหลายทางระบบนิเวศ (Ecological diversity) ความหลากหลายทั้ง 3 ประการเป็นองค์ประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพ ถ้าแหล่งที่อยู่ใดมีความหลากหลายของพืชแล้วจะมีความหลากหลายสัตว์ด้วย สิ่งมีชีวิตในโลกมีอยู่จำนวนมาก และมีการค้นพบมากขึ้นเรื่อยๆ การวิจัยตามแผนงานวิจัย ความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์ของชุมชน จากพืชสมุนไพร ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำคลองล่าง อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์ เกี่ยวข้องโดยตรงกับความหลากหลายของสปีชีส์

3. อ่างเก็บน้ำคลองล่าง หมายถึง อ่างเก็บน้ำที่ได้ดำเนินการก่อสร้างเป็นโครงการประเภทอ่างเก็บน้ำ เป็นโครงการเร่งด่วน เพื่อสนองพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการเพิ่มแหล่งเก็บกักน้ำในบริเวณต้นน้ำเหนือเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ช่วยลดปัญหาอุทกภัย ตั้งอยู่ที่บ้านวังท่าดี หมู่ที่ 5 ตำบลวังท่าดี อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์ พิกัด 47QQT389705 อยู่ห่างจากอำเภอนองไผ่ไปทาง ทิศตะวันออกเฉียงใต้เป็นระยะทางประมาณ 15 กิโลเมตร ถึงจุดที่ตั้งโครงการ พื้นที่โครงการส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขต

อุทยานแห่งชาติป่าสัก
และป่าคลองตะโก

ภาพที่ 1.1 แผนที่ อ่างเก็บน้ำคลองล่าง

พิกัด 47QQT389705 ตามแผนที่มาตราส่วน 1:50,000 ระวัง 5241 III

4. เเห็ด หมายถึง เห็ดพื้นบ้านที่สำรวจพบในการวิจัยตามแผนงานวิจัย ความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์ของชุมชน จากพืชสมุนไพรและเห็ด ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำคลองล่าง อำเภอนองไผ่

หนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์ เมื่อนำเห็ดที่กินได้มาศึกษาและ พัฒนาการแปรรูปอาหาร จะได้ผลิตภัณฑ์ชุมชน
ที่ได้จากเห็ดป่าสมุนไพร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ของงานวิจัยนี้หลังจากการเผยแพร่ จะเป็นประโยชน์ต่อนักเรียน
นักศึกษา นักวิจัยและผู้สนใจทั่วไป ดังนี้
2. ได้ทราบภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร ของผู้รู้ในชุมชนตำบลวังทำดี
3. ส่งเสริมการอนุรักษ์ พืชสมุนไพร บริเวณพื้นที่อ่างเก็บน้ำคลองลำกง

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพของสมุนไพรในพื้นที่อ่างเก็บน้ำคลองลำกง อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ดังนี้

1. ความหลากหลายทางชีวภาพ
2. ความหมายของสมุนไพร
3. การจำแนกพืชสมุนไพร
4. ประโยชน์ของพืชสมุนไพร
5. ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศของพื้นที่ภูผงิ้ว อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์
6. รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ความหลากหลายทางชีวภาพ

ความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity) หมายถึง ความหลากหลายทางพันธุกรรม ความหลากหลายของชนิด และความหลากหลายทางนิเวศของสิ่งมีชีวิต การศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ ควรศึกษารายวิชาความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเป็นวิชา วิชาการที่ศึกษา ค้นคว้า สืบค้นข้อมูล เกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพ ความสัมพันธ์ระหว่างศึกษาและทำปฏิบัติการเรื่องการจำแนกหมวดหมู่ของสิ่งมีชีวิต ในอาณาจักรโมเนรา อาณาจักร โปรติสตา อาณาจักรฟังไจ อาณาจักรพืช อาณาจักรสัตว์ และไวรัส โดยใช้เกณฑ์ต่าง ๆ และฝึกการใช้ไมโครโตมส์คีย์เป็นเครื่องมือในการจำแนกสิ่งมีชีวิต ศึกษาและทำปฏิบัติการเปรียบเทียบลักษณะทาง โครงสร้าง สรีระวิทยา กายวิภาค และพฤติกรรมบางอย่างของสิ่งมีชีวิต ซึ่งมีความสัมพันธ์ในเชิงวิวัฒนาการ ศึกษา ค้นคว้า สืบค้นข้อมูล เกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของความหลากหลายทางชีวภาพ และการดำรงคงไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพในภูมิภาคของประเทศไทย

ประเภทของความหลากหลายทางชีวภาพ ความหลากหลายทางชีวภาพแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ความหลากหลายของชนิด (Species diversity) เป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพเนื่องจากนักนิเวศวิทยาได้ศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มสิ่งมีชีวิต ในพื้นที่ต่างๆ รวมถึงการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงกลุ่มของสิ่งมีชีวิตในเขตพื้นที่นั้น เมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงไป

2. ความหลากหลายทางพันธุกรรม (Genetic diversity) เป็นส่วนที่มีความเกี่ยวเนื่องมาจากความหลากหลายของชนิดและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อกลไกวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต การปรากฏลักษณะของสิ่งมีชีวิตทุกชนิดจะถูกควบคุมโดยหน่วยพันธุกรรมหรือยีน และการปรากฏของยีนจะเกี่ยวข้องกับการปรับตัวของสิ่งมีชีวิตที่ทำให้สิ่งมีชีวิตนั้นดำรงชีวิตอยู่ได้ และมีโอกาสถ่ายทอดยีนนั้นต่อไปยังรุ่นหลัง เนื่องจากในสิ่งมีชีวิตแต่ละชนิดจะมียีนจำนวนมาก และลักษณะหนึ่งลักษณะของสิ่งมีชีวิตนั้นจะมีหน่วยพันธุกรรมมากกว่าหนึ่งแบบ จึงทำให้สิ่งมีชีวิตชนิดเดียวกันมีลักษณะบางอย่างต่างกัน

3. ความหลากหลายของระบบนิเวศ (Ecological diversity) หรือ ความหลากหลายของภูมิประเทศ (Landscape diversity) ในบางถิ่นกำหนดตามธรรมชาติที่เป็นลักษณะสภาพทางภูมิประเทศแตกต่างกันหลายแบบ

วิสุทธิ ไบไม้ (2548) กล่าวว่า ความหลากหลายทางชีวภาพ มีความหมายกว้างและซับซ้อนมากกว่าคำว่า สิ่งมีชีวิต (life) แต่พอจะสรุปได้ว่าหมายถึง องค์รวมของความหลากหลายของสรรพชีวิตในทุกระดับนับตั้งแต่ความหลากหลายทางพันธุกรรม ที่มีอยู่ในประชากรธรรมชาติในแต่ละพื้นที่ที่มีความหลากหลายของชนิดหรือสปีชีส์ ซึ่งจัดว่าเป็นหน่วยพื้นฐานของวิวัฒนาการและมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างเป็นระบบจนเกิดความหลากหลายทางนิเวศวิทยา ที่มีอยู่มากมายในชุมชนสิ่งมีชีวิตทั่วทุกภูมิภาคของโลกที่มีความเชื่อมโยงกันเป็นระบบใหญ่ที่เรียกว่า “ ชีวมณฑล ” (biosphere) ความหลากหลายในสรรพชีวิตทำให้โลกเรามีสีสันและมีชีวิตชีวาที่ทรงคุณค่าเหนือกว่าดาวเคราะห์ดวงอื่นในระบบสุริยะของเรา

อุทิศ ภูอินทร์ (2545) ได้ให้ความหมายของความหลากหลายทางชีวภาพ ว่า หมายถึง ความแปรผันในระหว่างสิ่งมีชีวิตในทุกด้าน ในทุกแหล่ง ทั้งระบบนิเวศบนบกและในน้ำ และในส่วนที่ร่วมกันที่สิ่งมีชีวิตนั้น ๆ เป็นองค์ประกอบอยู่ ซึ่งประกอบด้วยความมากมายทั้งความแปรผันในชนิดพันธุ์ ระหว่างชนิดพันธุ์ และระบบนิเวศ

ความสำคัญ ความหลากหลายทางชีวภาพเป็นเอกลักษณ์ประจำโลกของเรา ทำให้โลกเป็นดาวเคราะห์ที่แตกต่างจากดาวเคราะห์อื่นในสุริยจักรวาล ดังนั้นในระดับมหภาค ความหลากหลายทางชีวภาพจึงช่วยธำรงโลกใบนี้ให้มีบรรยากาศ มีดิน มีน้ำ มีอุณหภูมิ และความชื้นอย่างที่เป็นอยู่ให้นานที่สุด สำหรับความสำคัญต่อมนุษย์นั้นมีมากมายมหาศาล เนื่องจากมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของชีวภาพ จึงต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งมีชีวิตด้วยกันเพื่อการดำรงอยู่ของชาติพันธุ์ต่างๆ มนุษย์จึงใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพในทุกด้านและใช้มากกว่าสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นๆ ด้วย เพราะนอกจากจะใช้ประโยชน์ด้านอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรคและที่อยู่อาศัยเพื่อความอยู่รอดแล้ว ยังใช้ในด้านกรอำนวยความสะดวกสบาย ความบันเทิงและอื่นๆ อย่างหาขอบเขตมิได้ ในวิวัฒนาการมีมนุษย์เกิดขึ้นเพียงประมาณ 1 แสนปีมาแล้ว ดังนั้น เมื่อเทียบกับ

วิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตที่ทำให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพก่อนที่จะมีมนุษย์อยู่ในโลกนี้ มนุษย์จึงมีช่วงเวลาที่จะรู้จักและใช้ประโยชน์จากความหลากหลายนี้น้อยมาก แต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้นก็ทำให้มนุษย์เพิ่มจำนวนประชากรขึ้นอย่างรวดเร็วยิ่งกว่าสิ่งมีชีวิตขนาดใหญ่ชนิดใดๆ การขยายถิ่นฐาน รวมทั้งการขยายขอบเขตของการใช้ทรัพยากรชีวภาพจากเพื่อความอยู่รอด และความพออยู่พอกินมาเป็นความฟุ่มเฟือยอย่างไม่เป็นที่สิ้นสุด ทำให้มนุษย์ได้ทำลายความหลากหลายทางชีวภาพในอัตราที่เร็วกว่าปกตินับพันเท่า ซึ่งแท้จริงแล้วความหลากหลายทางชีวภาพเป็นสมบัติพื้นฐานที่จะทำให้มนุษย์ชาติอยู่รอด คงจะมีความหลากหลายทางชีวภาพเป็นจำนวนมากที่ได้สูญพันธุ์ไปแล้วด้วยน้ำมือของมนุษย์โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ก่อนที่มนุษย์จะได้มีโอกาสนำมาใช้ประโยชน์เสียด้วยซ้ำไป

การที่โลกของเรามีสิ่งมีชีวิตมากมายหลากหลายชนิด ทั้งที่เหมือนกัน และแตกต่างกัน อาศัยอยู่ในแหล่งเดียวกัน สิ่งมีชีวิตที่พบในปัจจุบันมีอยู่มากมายซึ่งเป็นผลมาจากการเกิด การ วิวัฒนาการ ของสิ่งมีชีวิตในช่วงระยะเวลากว่า 3,000 ล้านปี โดยในแต่ละยุคจะมีสิ่งมีชีวิตเกิดขึ้นใหม่บ้างหรือสูญพันธุ์ไปบ้าง นักธรณีวิทยา และนักบรรพชีวินได้พยายามสร้างตารางเวลาเพื่อบันทึกลำดับเหตุการณ์การกำเนิดของสิ่งมีชีวิตชนิดต่างๆ ในช่วงเวลาที่ผ่านมาโดยใช้หลักฐานของซากดึกดำบรรพ์ที่สามารถคำนวณอายุได้ ดังที่แสดงใน ตารางธรณีกาล การศึกษาการจัดหมวดหมู่ของสิ่งมีชีวิต หรือเรียกว่า อนุกรมวิธาน (Taxonomy)

อุทิศ กุญอินทร์ (2545) กล่าวไว้ว่า ในอดีตที่ผ่านมาการสูญเสยสิ่งมีชีวิตไปจากโลกอันเนื่องจากการกระทำของมนุษย์ยังมิได้ทราบถึงคุณค่าและการเกิดการเสียดายแต่อย่างใด ฉะนั้นทั้งพันธุ์พืชและสัตว์มากมายหลายชนิดจึงถูกสืมและปล่อยให้หมดไปทั้ง ๆ ที่ยังมีได้ใช้ประโยชน์ บางส่วนอาจเป็นเพราะเทคโนโลยียังเข้าไม่ถึงอาจต้องรอเวลาการพัฒนาทางวิชาการไปอีกระยะหนึ่ง แต่ถ้าหากชนิดพันธุ์นั้นหายไปแล้วโอกาสก็หมดไปด้วย จากความผิดพลาดดังกล่าวทำให้นักวิชาการทางด้านชีววิทยาและสิ่งแวดล้อมทั่วโลกซึ่งเห็นความเสียหายอย่างรุนแรงนี้ พยายามเรียกร้องไปสู่รัฐบาลของแต่ละประเทศ อีกทั้งชี้ให้เห็นถึงผลกระทบระหว่างประเทศเห็นถึงปัญหาดังกล่าว จากจุดนี้ก็ได้วิวัฒนาการมาเป็นอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity) ฉะนั้นความหลากหลายทางชีวภาพจึงกลายเป็นเรื่องที่มีความสำคัญระดับโลกอยู่ในปัจจุบัน

จากความสำคัญหลายประการที่กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่า ประเทศไทยมีความหลากหลายทางชีวภาพสูงมากและรัฐบาลในอดีตก็เห็นความสำคัญที่จะต้องอนุรักษ์ไว้ ดังแสดงออกจากการเข้าร่วมอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดพันธุ์พืชและสัตว์ป่าหายาก (Convention on International in Endangered Wild Floraand Fauna Species) หรือ CITES และสนธิสัญญาเกี่ยวกับการอนุรักษ์อื่น ๆ อีกเช่น อนุสัญญาแรมซา (Ramsar Convention) ซึ่งเกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำและนกน้ำ ในส่วนที่เกี่ยวข้อง

ภายในประเทศก็ได้มีพระราชบัญญัติหลายฉบับที่รัฐบาลใช้ในการป้องกันความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศ ทั้งที่โดยตรงเช่น พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติพรรณพืช พ.ศ. 2535 เป็นต้น และโดยอ้อมเช่น พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 พระราชบัญญัติประมง พ.ศ. 2490 และพระราชบัญญัติสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535

ความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งระดับพันธุกรรม ระดับชนิดพันธุ์ และความหลากหลายระดับระบบนิเวศ หรือสังคม เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อความคงอยู่ และอยู่รอดของชนิดและประชาสังคมธรรมชาติทั้งหลาย และทั้งหมดเป็นสิ่งสำคัญต่อมวลมนุษยชาติ

2. ความหมายของสมุนไพร

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายของสมุนไพรไว้ว่า สมุนไพรหมายถึง ผลิตภัณฑ์ธรรมชาติได้จากพืช สัตว์ และแร่ธาตุ ที่ใช้เป็นยา หรือผสมกับสารอื่นตามตำรับยาเพื่อบำบัดโรค บำรุงร่างกาย หรือใช้เป็นยาพิษ เช่น กระทือ น้ำผึ้ง ไล่เดือนดิน เขากวางอ่อน กำมะถัน ขางนอง โล่ดิน ถ้าเป็นสมุนไพรที่ได้มาจากพืช เรียกพืชนั้นว่า พืชสมุนไพร (medicinal plant)

สมพร ภูติยานันต์ (2542) ได้ให้ความหมายของสมุนไพรว่า หมายถึง ยาธรรมชาติทั้งแห้งและสด ในสภาพที่ยังมิได้แปรรูป ทั้งที่ได้จากพืชและแร่ธาตุ ส่วนพืชสมุนไพร (medicinal plant) นั้น ได้ให้ความหมายไว้ว่า พืช ยาธรรมชาติทั้งสดและแห้งในสภาพที่ยังมิได้แปรรูป โดยเฉพาะพืชสมุนไพรที่อยู่ใต้ดินและเหนือดิน นำมาใช้ประโยชน์ทางป้องกันและรักษาโรค รวมถึงบำรุงร่างกายให้อยู่ดีมีสุข

ธวัชชัย สันติสุข (2544) ได้ให้ความหมายของสมุนไพรว่า หมายถึง พืชที่ใช้ทำเป็นยารักษาโรค โดยใช้ส่วนต่าง ๆ ของพืชชนิดเดียวหรือหลายชนิดพร้อมกันสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ (2548) ได้ให้ความหมายของสมุนไพรว่า พืชหรือผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติที่นำมาใช้เป็นยา

สุภาภรณ์ ปิติพร (2551) ให้ความหมายสมุนไพรไว้ว่า หมายถึง พืชที่ใช้ทำเป็นเครื่องยา ส่วนยาสมุนไพร หมายถึง ยาที่ได้จากส่วนของพืช สัตว์ และแร่ ซึ่งยังมีได้ผสม ประจุหรือแปรสภาพ ส่วนการนำมาใช้อาจตัดแปลงรูปลักษณะของสมุนไพรให้ใช้ได้สะดวกขึ้น

สมุนไพร ตามพระราชบัญญัติยา ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2522 หมายถึง ยาที่ได้จากพฤกษชาติ สัตว์ หรือแร่ ซึ่งยังมีได้มีการผสม ประจุ หรือแปรสภาพ (ยกเว้นการทำให้แห้ง) เช่น พืชก็ยังคงเป็นส่วนของราก ลำต้น ใบ ดอก ผล ฯลฯ ยังไม่ได้ผ่านขั้นตอนการแปรรูปใด ๆ เช่น การหั่น การบด การกลั่น การสกัดแยก รวมทั้งการผสมกับสารอื่น ๆ

ดังนั้น คำจำกัดความของพืชสมุนไพร จึงมีความหมายครอบคลุมถึง พืช และส่วนต่าง ๆ ของพืชทั้งสดและแห้ง ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในด้านเป็นยาบำบัดรักษาโรค และบำรุงร่างกายให้แข็งแรง

3. การจำแนกพืชสมุนไพร

การจำแนกชนิดและประเภทของพืชโดยทั่วไปนั้น มีการกำหนดหลักเกณฑ์ไว้ต่าง ๆ กัน อาทิเช่น กองกานดา ชยามฤต (2541) ได้กล่าวถึงการจำแนกพืชโดยใช้ลักษณะที่ปรากฏให้เห็น เรียกว่า วัสัยของพืช (Plant habit) ทำให้แบ่งพืชออกได้ ดังนี้

1. ไม้ล้มลุก (Herb) มีลำต้นอ่อนนุ่ม เนื่องจากประกอบด้วยเนื้อเยื่อที่เป็นเนื้อไม้เพียงเล็กน้อย ลำต้นจะตายไปเมื่อหมดฤดูเจริญเติบโต แบ่งย่อยดังนี้

1.1 พืชปีเดียว (Annual) พืชมีอายุได้ 1 ปี โดยจะมีวงจรชีวิตที่สมบูรณ์ภายใน 1 ปีหรือ 1 ฤดูกาลแล้วจะตายไป เช่น ดาวเรือง ทานตะวัน ข้าว ถั่วต่าง ๆ

1.2 พืชสองปี (Biennial) พืชมีอายุได้ 2 ปี จะออกดอกในปีที่ 2 โดยมีการเจริญเติบโตที่ไม่เกี่ยวกับการสืบพันธุ์ในปีที่หนึ่ง เช่น หัวผักกาดแดง หัวแครอท กะหล่ำปลี

1.3 พืชหลายปี (Perennial) พืชมีอายุได้หลายปี และมักจะออกดอกทุกปี เช่น จิง ข่า พุทธรักษา

2. ไม้พุ่ม (Shrub) เนื้อแข็ง ขนาดเล็กหรือขนาดกลาง มักมีหลายลำต้น แต่ไม่มีลำต้นหลัก เช่น ทรงบาดาล ฯลฯ

3. ไม้ต้น (Tree) เนื้อแข็ง สูง มีลำต้นหลักเพียงหนึ่งเห็นได้ชัด เช่น ประดู่ ไทร อินทนิล มะขาม ฯลฯ

4. ไม้เถา (Climber) ลำต้นมีได้ทั้งที่เป็นเนื้ออ่อน (Herbaceous) และเนื้อแข็ง (Woody) ลำต้นมักจะเลื้อยเกี่ยวพันกับไม้อื่นเพื่อพยุงลำต้น เช่น พวงชมพู รัสสุคนธ์ ตำลึง ฯลฯ พืชสมุนไพรที่เช่นกัน สามารถจำแนกได้หลายวิธี เช่น จำแนกตามลักษณะการใช้ จำแนกตามฤทธิ์ที่สมุนไพรมีผลต่อระบบต่าง ๆ ของร่างกาย จำแนกตามสรรพคุณ จำแนกโดยใช้ส่วนของพืชที่นำมาใช้ทำยาสมุนไพร เป็นต้น

รุ่งรัตน์ เหลืองนทีเทพ (2540) และ วุฒิ วุฒิชิธรรมเวช (2540) ได้จำแนกพืชสมุนไพรออกไว้เป็น 5 จำพวกดังนี้

1. จำพวกต้น ได้แก่ พืชที่นิยมเรียกว่า เป็นต้น มีทั้งเป็นพืชล้มลุก พืชยืนต้น ขนาดใหญ่บ้าง เล็กบ้าง ทั้งมีแก่น และไม่มีแก่น เช่น จี๋เหล็ก จันทน์หอม ฝาง มะเกลือ สมอไทย ฯลฯ

2. จำพวกเถาและเครือ ได้แก่ พืชที่มีลำต้นเป็นเถา เครือ พันไปตามสิ่งอื่น ๆ หรือเลื้อยไปตามพื้นดิน เช่น ขจร เครือหมอน้อย เขี้ยวงู ตำลึง เถาวัลย์เปรียง บอระเพ็ด รางจืด ฯลฯ

3. จำพวกหัว และเหง้า เป็นพืชจำพวกที่ลงหัวหรือมีลำต้นใต้ดิน ส่วนใหญ่เป็นพืชล้มลุก เช่น กระเทียม กระชาย จิง ไพล ว่านสากเหล็ก ว่านมหากาฬ ฯลฯ

4. จำพวกผัก เป็นพืชที่นิยมเรียกว่า ผัก เช่น ผักกูด ผักชีต่าง ๆ ผักบุ้ง บวบก ผักหวาน ป่าและผักหวานบ้าน ฯลฯ

5. จำพวกหญ้า เป็นพืชซึ่งเป็นกอ ส่วนมากมีใบแคบยาวเรียว นิยมเรียกกันว่า หญ้า เช่น กกลังกา น้านมราชสีห์ หญ้าหนวดแมว หญ้าแห้วหมู ไม้ต่าง ๆ ฯลฯ จำพวกเห็ด เช่น เห็ด จี๊ควาย เห็ดโคน เห็ดตับเต่า เห็ดนางรม ฯลฯ

นอกจากนี้แล้วยังได้กล่าวถึงการนำพืชสมุนไพรมาใช้เป็นยาว่า มีรูปแบบที่ใช้กันอยู่ทั่วไป 3 รูปแบบ ดังนี้

1. ใช้พืชสมุนไพรแบบเดิม อาจใช้ชนิดเดียวหรือผสมกันหลายชนิด
2. ใช้ในแบบยาสกัด โดยใช้ น้ำหรือแอลกอฮอล์หรือตัวทำละลายอื่น ๆ ที่

เหมาะสม

3. ใช้ในรูปแบบของยาแผนปัจจุบัน โดยสกัดเอาแต่สารออกฤทธิ์ออกมาทำให้บริสุทธิ์ แล้วนำมาทำเป็นยาสมุนไพร

เนื่องจากการใช้ชื่อพื้นบ้านในการเรียกชื่อสมุนไพรในแต่ละท้องถิ่นต่างกันไป จึงอาจทำให้เกิดความสับสนได้จากการเรียกชื่อพืชสมุนไพรต้นเดียวกันเป็นคนละชื่อ และที่สำคัญชื่อมักพ้องกัน ทำให้เข้าใจสับสน

สุภาภรณ์ ปิติพร (2551) ได้แบ่งประเภทการเรียกชื่อพืชสมุนไพรตามการเรียกชื่อสมุนไพรของหมอพื้นบ้าน ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงความคุ้นเคย วิถีชีวิตความยาวนานของภูมิปัญญาของแพทย์พื้นบ้าน ดังนี้

1. แบ่งตามลักษณะของพืช

- 1.1 ตามลักษณะทั่วไปของพืช เป็นประเภทไม้ยืนต้น เถา หญ้าหรือให้ผล ดอก หัว ที่จะนำมาใช้ประโยชน์ เช่น กกหรือต้น เช่น กกส้อมกบ เครือ เช่น เครือเขาปลอก หญ้า เช่น หญ้าเอ็นยืด หัว เช่น หัวร้อยรู หมาก เช่น หมากหัวลิง ดอก เช่น ต้นดอกซ้อน เป็นต้น

- 1.2 ตามลักษณะเฉพาะ ออกเป็นลักษณะตามรูปร่างของส่วนต่าง ๆ สี กลิ่น รส และการสัมผัส เช่น ส่องฟ้า เนื่องจากใบของสมุนไพรชนิดนี้มีต่อมน้ำมัน เมื่อส่องดูกับแดดจะโปร่งใสเป็นจุด ๆ รากสามสิบ เนื่องจากรากของสมุนไพรชนิดนี้เป็นพวง ๆ มีมากถึงประมาณสามสิบอัน บิคน เนื่องจากใบมีรสขมจัดเหมือนดิคน (ภาษาอีสาน บิ หมายถึง น้ำดี) เป็นต้น

2. ตามนิเวศน์ ตามพื้นที่ที่พบพืชสมุนไพรหรือถิ่นที่อยู่ของพืชสมุนไพรชนิดนั้น เช่น พบอยู่ตามที่เนิน โคนหรืออยู่ตามริมน้ำ เช่น กระโดน โคน พบอยู่ตามที่รกร้าง เช่น หญ้าเมืองฮ้าง (สาบเสือ) พบอยู่ตามต้นไม้ เช่น แมวไม้ พบอยู่ในดิน เช่น แมวดิน เป็นต้น

3. แบ่งตามสรรพคุณทางยา โดยเรียกชื่อพืชสมุนไพรตามสรรพคุณในการบำบัดรักษา เช่น ว่านชักมดลูก ช่วยให้มีมดลูกแห้ง (เข้าอู่) เถาเอ็นอ่อน และเอ็นอ้า ใช้ดื่มกินรักษา และบำรุงเอ็น เครือไส้ตัน ใช้แช่ให้เด็กอ่อนที่ท้องเสีย ท้องร่วง กินเพื่อให้หยุดถ่าย เป็นต้น

4. แบ่งตามการใช้ประโยชน์จะมีการเรียกชื่อพืชตามการนำไปใช้ประโยชน์ เช่น เครือร้อยปลา (อีสาน-เครือชูด) จะใช้เครือไปร้อยปลา ผักแว่น และผักหนอก จะใช้กินเป็นผัก เป็นต้น

5. ตามตำนาน นิทานพื้นบ้าน การเรียกชื่อพืชสมุนไพรตามนิทานพื้นบ้านหรือเรื่องเล่าที่เล่าต่อกันมา เช่น แม่ยายชักปรก สรรพคุณแก้พิษงู ระเบิดเจ็ดตัว สรรพคุณแก้อาการสันนิบาตหน้าเพลิง ขับน้ำควาปลาอ้อสะพายควาย สรรพคุณบำรุงกำลัง ทำให้ร่างกายแข็งแรง และฟ้าทะลายโจร เป็นต้น

6. ตามอุปมาอุปไมย

โดยมีการเรียกชื่อพืชสมุนไพรตามคำอุปมาอุปไมยหรือคำเปรียบเทียบกับก่อนข้างจะมี ความหมายชัดเจน เช่น เสลดพังพอน มีนัยยะของการรักษาพิษงูได้ เพราะคนโบราณมักเชื่อว่างูเห่ากับ พังพอน เป็นสัตว์สองชนิดที่จะปราบกันได้อย่างเท่าเทียม ม้ากระทืบโรง ม้าแม่กำ ม้าสามต้อน กำลังเลือดม้า กำลังวัวเถลิง กำลังช้างสาร และ โคลกลาน ซึ่งชื่อของสมุนไพรเหล่านี้จะมีนัยยะของการบำรุงกำลังให้แข็งแรง ดังเช่นสัตว์ต่าง ๆ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย หรือพันธุ์ชาติ มีนัยยะของการเป็นพืชพิษ ถ้าใครกินเข้าไปได้เกิดใหม่ เป็นพัน ๆ ชาติแน่ ๆ เป็นต้น

สมพร ภูติยานันต์ (2542) ได้จำแนกสารองค์ประกอบในพืชสมุนไพร หรือสารพฤกษเคมี (Plant constituents) ซึ่งสอดคล้องกับรส และสรรพคุณโบราณของพืชสมุนไพรนั้นที่ใช้รส (Taste) เป็นเครื่องบ่งบอกชนิดสารองค์ประกอบสำคัญภายในพืชสมุนไพร เช่น รสฝาด มีสารพวกแทนนิน เช่น ใบมะขาม รสหวาน มีน้ำตาล เช่น ใบมะกอลำดาหนู รสมัน มีไขมัน เช่น ผักกะเจด เมล็ดถั่วต่าง ๆ รสเค็ม เช่น ใบกระชาย รสเปรี้ยว มีกรดอินทรีย์ เช่น ผักมะขาม รสขม มีแอลคาลอยด์ เช่น จีเหือก หรือไกลโคไซด์ เช่น มะระ รสเมาเบื่อ เช่น รากทองพันชั่ง ใบกัญชา ดอกลำโพง ผลมะเกลือ รสที่ใช้ความรู้สึกเฉพาะ เช่น รสเมือก (Mucilaginous) มีสารเมือกและแป้ง รสมัน (Oily) มีน้ำมัน เช่น เมล็ดงา รสเผ็ดร้อน ทำให้เกิดการระคายเคือง (Acrid) เช่น ขิง ข่า รสขุมหรือรสขวนคลื่นไส้ (Nauseous) เช่น จำปา กระดังงา เทียน รสจืด เช่น ใบตำลึง ใบผักบุ้ง และรางจืด เป็นต้น

จากข้อความที่กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า ในการจำแนกประเภทของพืชสมุนไพรนั้นมีด้วยกันหลายวิธี แต่ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยและคณะต้องการศึกษาความหลากหลายของพืชสมุนไพรที่พบในพื้นที่ภูแฝงม้า ตามการระบุชื่อพรรณไม้ของ เต็ม สมิตินันท์ (2544) ในการระบุชนิดพืชสมุนไพรตามลักษณะวงศ์ (Family) และลักษณะนิสัยของพืช (Plant habit) ทำให้สามารถแบ่งประเภทพืชสมุนไพรออกเป็น 17 ลักษณะ ดังนี้

- Creeping Shrub (ไม้พุ่มที่ลำต้นทอดคลานไปตามดิน หินหรือลำต้นไม้)
- Fern (ผักกูดหรือเฟิน)
- Grass (หญ้า รวมทั้งกกต่าง ๆ)
- Herb (ไม้ล้มลุก)
- Herbaceous Climber (ไม้เถาล้มลุก)
- Orchid (กล้วยไม้หรือเอื้อง)
- Palm (หมากหรือปาล์ม)

- Terrestrial Orchid (กล้วยไม้ที่อาศัยอยู่ตามพื้นดิน)
- Undershrub (ไม้พุ่มขนาดเล็ก)
- Shrub (ไม้พุ่ม)
- Shrub/Shrubby Tree (ไม้พุ่ม กิ่ง ไม้ต้นขนาดเล็ก)
- Shrub/ Tree (ไม้พุ่ม กิ่ง ไม้ต้น)
- Scandent Shrub (ไม้พุ่มที่เลื้อยทอดลำต้นเกาะเกี่ยวขึ้นไป)
- Bamboo (ไม้ไผ่)
- Climber (ไม้เถา)
- Shrubby Tree (ไม้ต้นขนาดเล็ก)
- Tree (ไม้ต้น)

4. ประโยชน์ของพืชสมุนไพร

ในยุคโลกาภิวัตน์เป็นต้นมานี้ การนำพืชสมุนไพรมาแปรรูปหรือนำมาผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ อย่างหลากหลายมีรูปแบบวิธีการใช้ที่สะดวก มีความปลอดภัยกับผู้บริโภคมากขึ้น และผลิตเป็นการค้า มีการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

สุภาพรณ ปิติพร (2551) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของสมุนไพรในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ใช้สกัดน้ำมันหอมระเหย สมุนไพรในกลุ่มนี้เป็นพวกที่มีน้ำมันหอมระเหยอยู่ในตัว สามารถนำมาสกัดโดยวิธีนำมากลั่น ซึ่งจะมีกลิ่น และปริมาณที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับชนิดของสมุนไพร สมุนไพรที่มีน้ำมันหอมระเหยที่รู้จักกันดี ได้แก่ ตะไคร้หอม น้ำมันตะไคร้หอมนำมาใช้ในอุตสาหกรรมผลิตสบู่ แชมพู น้ำหอม และสารไล่แมลง ไพล น้ำมันไพล ใช้ในผลิตภัณฑ์ครีมทาภายนอก ลดการอักเสบฟกช้ำ กระวน น้ำมันกระวานใช้แต่งกลิ่นเหล้า เครื่องดื่มต่าง ๆ และอุตสาหกรรมน้ำหอม พลู น้ำมันพลู ใช้ในอุตสาหกรรมเครื่องสำอางหรือเจลทาภายนอก แก้อาการคัน
2. ใช้เป็นยารับประทาน มีสมุนไพรหลายชนิดที่สามารถนำมาใช้รับประทานเพื่อรักษาอาการของโรคต่าง ๆ
3. ใช้เป็นยาทาภายนอก เป็นสมุนไพรที่มีสรรพคุณบำบัดโรคที่เกิดตามผิวหนัง รวมทั้งแผลที่เกิดในช่องปาก
4. ใช้เป็นส่วนผสมของอาหาร และเครื่องดื่ม เป็นเครื่องดื่มที่สกัดจากธรรมชาติที่ยังให้ประโยชน์ในการรักษาโรคควบคู่ไปด้วย
5. ใช้ทำเครื่องสำอาง มีสมุนไพรหลายชนิดในปัจจุบันที่นิยมใช้เป็นส่วนผสมของเครื่องสำอาง และได้รับความนิยมอย่างดี เนื่องจากผู้ใช้นั้นใจว่าปลอดภัยมากกว่าการใช้สารเคมี ได้แก่ ว่านหางจระเข้ อัญชัน ประคำดีควาย โดยนำมาใช้เป็นส่วนผสมของแชมพู ครีมนวดผสม สบู่ โลชั่น บำรุงผิว

6. ใช้เป็นผลิตภัณฑ์ป้องกันกำจัดศัตรูพืช มักเป็นสมุนไพรจำพวกที่มีฤทธิ์เบื่อเมาหรือมีรสขม
ข้อดีคือ ไม่มีฤทธิ์ตกค้างที่เป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม

7. ใช้บริโภคเป็นอาหาร และเครื่องเทศ สมุนไพรในกลุ่มนี้จัดว่าเป็นพืชผักสมุนไพรนั่นเอง
สามารถนำมารับประทานให้คุณค่าทางอาหาร เพิ่มรสชาติ ดับกลิ่นคาว และยังช่วยย่อยอาหาร ได้แก่
กระเพรา โหระพา แมงลัก ผักชี สะระแหน่ จิง ข่า กระชาย บางชนิดเป็นพืชผักสมุนไพรเมืองหนาว

8. ปลอดภัย สมุนไพรส่วนมากมีฤทธิ์อ่อน ไม่เป็นพิษหรือมีอาการข้างเคียงมาก แตกต่างกับ
ยาแผนปัจจุบันที่บางครั้งจะมีฤทธิ์เฉียบพลัน ถ้าบริโภคเกินขนาดเพียงเล็กน้อยอาจเสียชีวิตได้

9. ประหยัด ราคาของสมุนไพรถูกกว่ายาแผนปัจจุบันมาก เนื่องจากเป็นทรัพยากรที่มีอยู่แล้ว
จึงควรอย่างยิ่งที่เราจะนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์เพิ่มมากขึ้น ทั้งยังช่วยลดดุลการค้าที่เสียเปรียบ
ต่างประเทศ เป็นการสอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจของชาติ

10. เหมาะสำหรับผู้ที่อยู่ห่างไกล คนไข้ที่อยู่ตามชนบท บางครั้งไม่สามารถมารับบริการจาก
สถานบริการทางการแพทย์แผนปัจจุบันได้ จึงควรใช้สมุนไพรที่เชื่อถือได้ และปลอดภัยรักษาโรค

11. ไม่ต้องกลัวปัญหาขาดแคลนยา ปัจจุบันมียาหลายตัวที่ทำมาจากวัตถุดิบที่ได้จากผลิตผล
ของน้ำมัน ซึ่งปัจจุบันน้ำมันก็เริ่มจะขาดแคลนทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างถูกระทบกระเทือน รวมไปถึงการ
รักษาโรค เราจึงต้องศึกษาเกี่ยวกับยาสมุนไพร และนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์มากขึ้น

12. เป็นพืชเศรษฐกิจ ควรส่งเสริมให้มีการปลูกสมุนไพรที่ใช้ในประเทศ และเพื่อการส่งออก
อย่างจริงจัง และต้องคำนึงถึงผลผลิตที่มีคุณภาพดี และต้นทุนต่ำสำหรับการส่งออกในรูปแบบของสารสกัด
จะทำให้ได้ราคาดีกว่าการส่งออกในรูปแบบของวัตถุดิบ

5. ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศของพื้นที่ภูผงิ้ว อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

ภูเขามาแมงม้า ที่อยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอหล่มเก่า

สภาพภูมิประเทศ

สภาพโดยทั่วไปของพื้นที่ภูผงิ้ว อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นภูเขาสลับซับซ้อน พื้นที่
บางส่วนเคยถูกรายถุนบุกรุกแผ้วถางทำไร่มาก่อน จึงมีสภาพเป็นภูเขาหัวโล้น เนื่องจากการทำการ
เกษตรกรรมของเกษตรกรในท้องถิ่น แต่ต่อมาเมื่อมีการควบคุมและประกาศให้เป็นพื้นที่หวงห้าม สภาพป่า
จึงได้ฟื้นตัวขึ้น เป็นป่าละเมาะและมีพรรณไม้เบิกนำชนิดต่างๆ เกิดขึ้นอย่างมากมาย จนกลายเป็นที่อยู่อาศัย
ของสัตว์ป่าขนาดเล็กมากมาย พื้นที่ที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 270-1,000 เมตร สภาพความลาด
ชันของพื้นที่เป็นภูเขาทางด้านทิศเหนือ – ใต้ทิศ มีด้านลาดไปในแนวตะวันออกและตะวันตก

ลักษณะทางธรณีวิทยา ลักษณะของที่ดินและพื้นที่โดยรวม ส่วนใหญ่จะเป็นภูเขามีสภาพชุ่มชื้น
สภาพพื้นที่โดยรอบ ของพื้นที่ภูผงิ้ว อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์จะทำการกสิกรรมโดยการปลูก

ข้าวโพดหรือพืชยืนต้น เช่น มะขาม สำหรับที่ที่มีการเลี้ยงต่อการพังทลายของดิน เมื่อถึงฤดูฝนน้ำจะไหลป่า และกัดเซาะทำให้บริเวณสองข้างทางได้รับความเสียหายอยู่เป็นประจำ และได้รับการปรับปรุงแก้ไข โดยการทำขั้นบันไดและปลูกหญ้าแฝกเพื่อป้องกันการพังทลายของดินดังกล่าว

ภูมิอากาศ

โดยทั่วไปอากาศหนาวเย็นในตอนดึกและตอนเช้า ส่วนตอนกลางวันอากาศเย็นสบาย อุณหภูมิโดยเฉลี่ยอยู่ในระหว่าง 20-30 องศาเซลเซียส ในฤดูฝนจะมีฝนตกชุกระหว่างเดือนสิงหาคมถึงเดือนตุลาคม ส่วนฤดูหนาวอากาศเย็นมากที่สุดในเดือนธันวาคมถึงเดือนมกราคม และฤดูร้อนเริ่มจากเดือนกุมภาพันธ์ถึงประมาณต้นเดือนพฤษภาคม

ทรัพยากรธรรมชาติ

ด้านพรรณพืช ชนิดป่าในพื้นที่ สามารถจำแนกได้เป็นสองชนิดหลักคือป่าละเมาะ และป่าเบญจพรรณ (บนภูเขาหินปูน) สังคมพืชที่พบส่วนใหญ่เป็นชนิดป่าเบญจพรรณหรือป่าผสมผลัดใบ (Mixed Deciduous Forest) ที่ในช่วงฤดูแล้ง (เดือนมกราคม-เมษายน) ต้นไม้ส่วนใหญ่จะผลัดใบทำให้เรือนยอดของป่าโปร่งมาก เมื่อเข้าสู่ฤดูฝนต้นไม้จึงเริ่มผลิใบใหม่ และป่าจะคืนความเขียวขจีอีกครั้ง พรรณไม้ที่พบทั่วไป เช่น กะเจียน กุ่ม จั้วป่า ปรง มะกอก ทองหลวง ป่ามะค่าโมง ตะคร้อ ตะคร้อ ตะแบกเกรียบ สมอร่อง ดานดำ สกุนี และไผ่รวก เป็นต้น และตามพื้นป่าจะเต็มไปด้วยพรรณพืชสมุนไพรหลากหลายชนิด เช่น กลอย กระเจียวขาว กระชาย กระเทียม เปราะป่าสามสิบ หนอนตายหยาก กวาวเครือ โมกเครือ กระเช้าทอง และฮ่อสะพายควาย เป็นต้น พรรณไม้ที่มีใบหนาอุ่มน้ำหรือลำต้น และกิ่งก้านมีหนามแหลมคม เช่น กล้วยผา จี้เหล็กถ้ายี่ จันทน์แดง สลัดไต่ป่า ปอฝ้าย เป็นต้น

ด้านสัตว์ป่า

จากการสำรวจข้อมูลในเบื้องต้นพบว่า ในพื้นที่ มีความหลากหลายของสัตว์ป่าค่อนข้างน้อย สัตว์ป่าที่เหลืออยู่ส่วนใหญ่จะเป็นสัตว์ขนาดเล็กที่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพภูมิประเทศเขาหินปูนแห้งแล้งในระดับต่ำได้ดี สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่พบได้บ่อยเช่น กะเล็นกระรอกหลากสี กระรอกดิน กระต่ายป่า ค้างคาวกินแมลง อีเห็น นางอาย และลิงแสม นอกจากนี้ยังพบสัตว์ป่าประเภทอื่น ๆ อีก เช่น งูจงอาง งูเห่า เต่าเหลือง ผีเสื้อทองธรรมดา ไก่ป่า และนกชนิดต่าง ๆ เช่น นกกางเขนดง นกกระรางหัวขวาน นกกระรางหัวหงอก นกกระเบื้องผา นกขมิ้น น้อยธรรมดานกเขาใหญ่ นกเขาชวา นกกินปลีอกเหลือง นกจาบคาหัวเขียว นกแซงแซวหางปลา นกตีทองนกรอดสวน นกรอดเหลืองหัวจุก นกโพระดก นกหัวขวาน นกเหยี่ยวรุ้ง นกบั้งรอกใหญ่และนกเอี้ยงดำ เป็นต้น ในการสำรวจเบื้องต้นผู้วิจัยพบว่าพรรณพืชสมุนไพรในบริเวณนี้มีความหลากหลายสูง และยังไม่เคยมีการสำรวจและศึกษาวิจัยมาก่อน

6. รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ณพิสิษฐ์ จักรพิทักษ์และคณะ ได้วิจัย สมุนไพรในพื้นที่สูง ในโครงการการพัฒนาเครือข่ายวิชาการ และเผยแพร่ความรู้ด้านความหลากหลาย ทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นบนพื้นที่สูงวิทยาลัยศิลปะ สื่อ

และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ณพิศิษฐ์ จักรพิทักษ์และคณะ, 2551) ได้ทำการปรับกลุ่มฐานข้อมูล การจำแนกพืชจาก 9 กลุ่มให้เหลือเพียง 5 กลุ่มการใช้งาน เพื่อให้ง่ายต่อการค้นหาและสามารถเข้าใจได้ง่าย โดยจำแนกกลุ่มใหม่ได้จำแนก การจัดกลุ่มพืชตามลักษณะการใช้ประโยชน์ เป็น 4กลุ่มได้แก่กลุ่มที่ 1: พืชสมุนไพรและยา กลุ่มที่ 2: พืชอาหาร กลุ่มที่ 3: พืชพิษ และกลุ่มที่ 4: พืชให้สี

รายงานไว้ว่า พืชในพื้นที่บางชนิด ลำต้นและส่วนประกอบต่างๆ ของพืชยังไม่มี ความ มีพื้นที่ในการสำรวจ และบันทึกภาพต้นพืช คือสวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ และสวนทิวชล ซึ่งมีสวนพืชสมุนไพร และพืชหลากหลายชนิด ที่มีสภาพสมบูรณ์ อีกทั้งยังสามารถเดินทางไปได้สะดวก โดยจะคัดเลือกพืชเพิ่มเติมตามที่พบ บันทึกภาพตามรายชื่อพืชที่ได้คัดเลือกไว้ โดยมีผู้นำทางซึ่งเป็น ชาวบ้านในพื้นที่ คอยนำทางและให้ข้อมูลของพืชที่พบในการเก็บข้อมูล การเดินทางในป่าเพื่อสำรวจและบันทึกภาพหนึ่งสภาพนิเวศ ของพืชที่พบ พร้อมทั้ง เก็บตัวอย่างพืชเพื่อนำมาบันทึกภาพนิ่งแบบ 360 องศา ณ สำนักงานในแต่ละพื้นที่ วิจัย โดย พืชที่จะสามารถเก็บตัวอย่างได้มีจำนวนมากแต่ ควรคำนึงถึงระยะเวลาในการทำงานส่วน บันทึกภาพ 360 องศาด้วย เนื่องจากพืชที่ถูกตัดมาอาจเหี่ยวแห้งไปตามสภาพ ก่อนที่จะทำการบันทึกภาพได้ เมื่อดันพืชมีสภาพเหี่ยวแห้งไปแล้วก็ไม่อาจนำมาบันทึกภาพได้เพราะ รายละเอียดทางพฤกษศาสตร์ หรือ ลักษณะทางกายภาพของพืชไม่ได้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ เมื่อนำไปบันทึกภาพก็ไม่สามารถจะบอกลักษณะ ของพืชๆนั้นได้ ดังนั้นจึงควรเก็บตัวอย่าง พืชมาให้พอดีกับระยะเวลาในการทำงาน ไม่ควรเกิน 20 ชนิด

ยุทธนา ทองบุญเกื้อ ได้วิจัย ความหลากหลายและการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพร ในวนอุทยานถ้ำเพชร – ถ้ำทอง อำเภอตากสิน จังหวัดนครสวรรค์ (ยุทธนา ทองบุญเกื้อ, 2551) โดยได้ดำเนินการตั้งแต่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2550 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2550 รวมระยะเวลา 8 เดือน โดยการสัมภาษณ์พนักงานเจ้าหน้าที่ของ วนอุทยานถ้ำเพชร- ถ้ำทอง หมอยาพื้นบ้าน และราษฎรที่อาศัยอยู่โดยรอบพื้นที่ ทำการศึกษาเกี่ยวกับพืชสมุนไพรที่ใช้ ชื่อ พื้นเมือง ส่วนที่ใช้ทำยา รวมทั้งสรรพคุณ ตลอดจนวิธีการใช้ เก็บตัวอย่างพืชสมุนไพร ตรวจสอบและ เปรียบเทียบตัวอย่างที่หอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กรุงเทพมหานคร รวบรวมพืชสมุนไพรได้ทั้งหมด 263 ชนิด

รุ่งทิwa กองสอน ได้วิจัย ความหลากหลายชนิดของพืชสมุนไพรและการใช้ประโยชน์ของชุมชน : กรณีศึกษาป่าชุมชนโคกหินลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม (รุ่งทิwa กองสอน ,2551) โดยทำการสำรวจสภาพป่าเบื้องต้นเพื่อเลือกพื้นที่วางแปลงตัวอย่าง ซึ่งพื้นที่ป่าชุมชนโคกหินลาดมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน จึงทำการวางแปลงตัวอย่างแบบเจาะจงขนาด 20 x 60 เมตร จำนวน 4 แปลง จากนั้นเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการจำแนกชนิดและนับจำนวนต้นของพืชสมุนไพร เพื่อหาค่าดัชนีความหลากหลายชนิด (H') และค่าดัชนี การกระจายตัว(EH) โดยใช้วิธี Shannon Weiner Index พร้อมทั้งรวบรวมข้อมูลการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรแต่ละชนิดโดยสัมภาษณ์หมอยาพื้นบ้าน ดำเนินการวิจัยระหว่างวันที่ 1-30 เมษายน พ.ศ. 2550 พบว่า มีจำนวนพืชสมุนไพรทั้งสิ้น 38 วงศ์ 63 ชนิด พืชสมุนไพรที่พบมากที่สุดคือ เพ็็ก (*Vietnamosasa*

pusilla (Chevalier & A. Camus) Nguyen) จำนวน 582 ต้น รองลงมาคือข้าวสาร (*Raphistemma hooperianum* Decne.) จำนวน 53 ต้น จี๋ตุนน้อย (*Helicteres angustifolia* L.) จำนวน 48 ต้น นางแซ่ง (*Trigonostemon reidioides* Kurz) Craib) จำนวน 42 ต้น และบ้ำซาด (*Strophoblanchia glandulosa* pax var. *Pandurifolia* Airy shaw.) จำนวน 37 ต้น ตามลำดับ ผลการศึกษาข้อมูลการใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพร พบว่าชุมชนได้นำพืชสมุนไพรไปใช้ในการบำบัด รักษา บำรุงร่างกายในด้านต่างๆ ทั้ง 63 ชนิด ส่วนของพืชที่นำมาเป็นยาสมุนไพร ได้แก่ ราก หัว เปลือก แก่น ใบ ยอด หน่อ ดอก และผล โดยมีลักษณะการใช้หลายรูปแบบ ได้แก่ การรับประทานร่วมกับอาหาร การดัม ฝน แช่ อบย อบ ประคบ สูดดม ทา นวด ขึ้นอยู่กับปัญหาความรู้ของคนในชุมชนหรือหมอจะเป็นผู้บอกและแนะนำการนำมาใช้ประโยชน์

จากการศึกษา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยและคณะเห็นว่า งานวิจัยด้านนี้ยังมีน้อย ส่วนงานวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ยังไม่มี จึงได้วิจัยความหลากหลายทางชีวภาพของสมุนไพรในพื้นที่อ่างเก็บน้ำคลองลำกง อำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นแหล่งธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่มีความหลากหลายทางชีวภาพทั้งพรรณพืช และพรรณสัตว์จำเป็นประโยชน์ เพื่อใช้จัดทำเป็นฐานข้อมูลพื้นฐานที่มีประโยชน์ต่อชุมชนทางด้านระบบนิเวศทางธรรมชาติ นอกจากนี้ยังใช้เป็นแหล่งอาหาร และสร้างรายได้ให้กับชุมชน

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพของสมุนไพรรูปในพื้นที่อ่างเก็บน้ำคลองลำกง อำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้แบ่ง วิธีการดำเนินการวิจัย เป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1. สำรวจความหลากหลายทางชีวภาพของสมุนไพรรูปในพื้นที่อ่างเก็บน้ำคลองลำกง อำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์

ตอนที่ 2. เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรรูปเพื่อสุขภาพและศึกษาการยอมรับของผู้บริโภค

ตอนที่ 1.1 สำรวจความหลากหลายทางชีวภาพของสมุนไพรรูปในพื้นที่อ่างเก็บน้ำคลองลำกง อำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์

1.1 วัสดุอุปกรณ์

อุปกรณ์ที่ใช้ในการสำรวจและเก็บตัวอย่างเห็ด

- (1) เครื่องมือวัดพิกัด
- (2) มีดปลายแหลม
- (3) กล้องถ่ายรูป
- (4) สมุดจดบันทึกและดินสอ
- (5) ตะกร้าพลาสติก
- (6) กระดาษสีขาว / สีดำ
- (7) แวนขาย
- (8) ถุงพลาสติก
- (9) ไม้บรรทัด
- (10) เทอร์โมมิเตอร์
- (11) เวอร์เนีย คาลิปเปอร์ (12) ไม้บรรทัด

อุปกรณ์ที่ใช้ในการจำแนกลักษณะพืชสมุนไพรรูป

- (1) แวนขาย
- (2) กล้องจุลทรรศน์
- (3) จานเพาะเชื้อ
- (4) สไลด์
- (5) กระจกปิดสไลด์
- (6) ปากคีบ เข็มเขี่ย และใบมีด
- (7) กระดาษสีขาว / สีดำ
- (8) กล้องถ่ายรูป

(9) ตัวอย่างพืชสมุนไพร

(10) สมุดจดบันทึกและดินสอ (11) หนังสือคู่มือพืชสมุนไพร เพื่อใช้ในการจำแนก

วิธีการวิจัย

1. การศึกษาข้อมูลเอกสาร (Documentary research) เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทฤษฎี บริบทของชุมชน และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

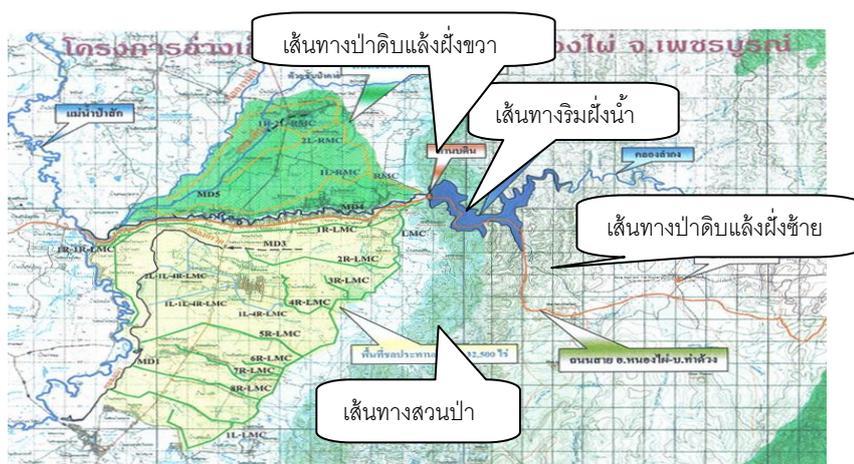
2. การวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) เป็นการ การสำรวจภาคสนาม เพื่อเก็บตัวอย่างพืชสมุนไพร จากป่าในพื้นที่วิจัย การสำรวจข้อมูลภูมิปัญญาชาวบ้าน และแนวทางในการนำไปใช้ประโยชน์

3. การศึกษาระดับห้องปฏิบัติการ (Laboratory research) เป็นการศึกษาความหลากหลายของพืชสมุนไพร จำแนกลักษณะระดับสกุล และชนิดของพืชสมุนไพร

1. การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ในการทววิจัยทางทีมผู้วิจัยจะศึกษาโดยทำการศึกษาริบทของชุมชน ตำบลวังท่าดีอำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์ ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิและการสัมภาษณ์ประชาชนในชุมชน เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดจุดสำรวจความหลากหลายของพืชสมุนไพร ในพื้นที่วิจัย ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพร และอนุกรมวิธานของพืชสมุนไพร จากคู่มือการจำแนกพืช

2. การสำรวจภาคสนาม

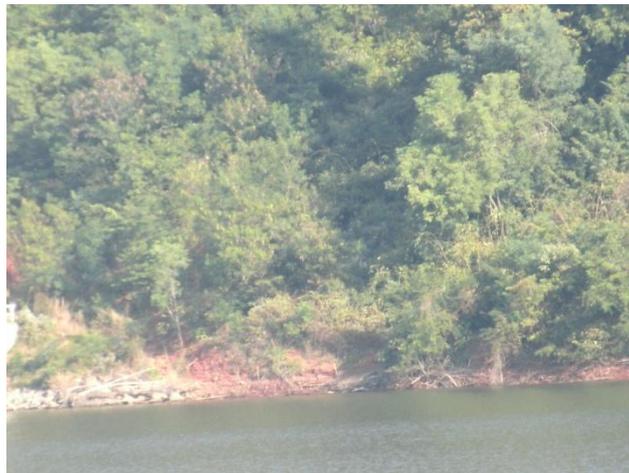
สำรวจพื้นที่วิจัย การสำรวจความหลากหลายชนิดของพืชสมุนไพร จะใช้เทคนิคการสำรวจตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติ สภาพป่าในพื้นที่วิจัย ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิและสัมภาษณ์ประชาชนในชุมชน เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน ทีมผู้วิจัยทำการกำหนดจุดสำรวจ 4 เส้นทาง ดังใน ภาพที่ 3.1-3.5

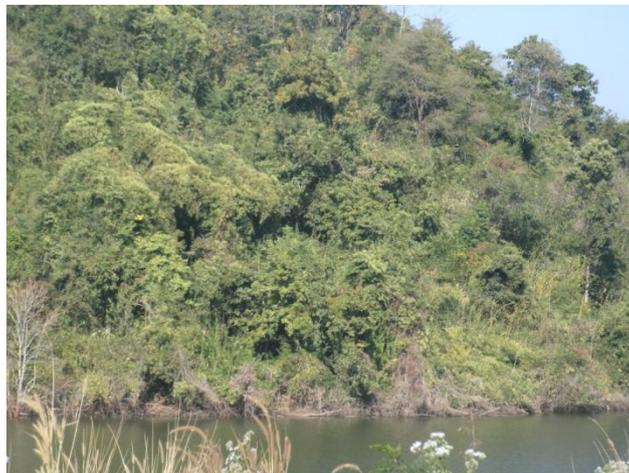
ภาพที่ 3.1 แสดงแผนที่เส้นทางที่ใช้ในการสำรวจ

ภาพที่ 3.2 แสดงเส้นทางป่าดิบแล้งฝั่งขวา (W)

ภาพที่ 3.3 แสดงเส้นทางริมน้ำ(E)

ภาพที่ 3.4 แสดงเส้นทางป่าดิบแล้งฝั่งซ้าย (N)

ภาพที่ 3.5 แสดงเส้นทางสวนป่า (S)

การสำรวจและการเก็บตัวอย่างพืชสมุนไพร

1. สำรวจและเก็บตัวอย่างพืชสมุนไพร จำนวน 5 ครั้ง คือ ระหว่างเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2558 และเก็บตัวอย่างแต่ละบริเวณในช่วงเช้าตั้งแต่ 06.00 –10.00 น. บันทึกข้อมูลทางนิเวศวิทยาที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ระดับความสูงของพื้นที่ (Altitude) สภาพป่าไม้ (Forest) และคุณลักษณะของดิน (Soil properties)
2. จัดบันทึกข้อมูลและบันทึกภาพสภาพแวดล้อมบริเวณที่พบพืชสมุนไพร คุณลักษณะการขึ้นของพืชสมุนไพร ว่า ขึ้นอยู่เดี่ยวๆ ขึ้นกระจายใกล้ๆ กัน
3. บันทึกภาพพืชสมุนไพร ที่พบในสภาพธรรมชาติโดยการเก็บตัวอย่างพืชสมุนไพร โดยใช้กล้องถ่ายรูปบันทึกภาพพืชสมุนไพร ชนิดต่าง ๆ
4. ศึกษาโครงสร้างภายนอกของพืชสมุนไพร เช่น สี กลิ่น ขนาด ลักษณะต่าง ๆ ของพืชสมุนไพร ที่ไม่คงทน ของเหลวที่ปรากฏออกมาเมื่อดอกเห็ดฉีกขาด การเปลี่ยนสีของส่วนต่าง ๆ
5. เก็บตัวอย่างเห็ดป่าที่สมบูรณ์ในถุงพลาสติก ตั้งแต่ดอกอ่อนจนถึงดอกแก่ แล้วแยกห่อกันป้องกันการปะปนกันของสปอร์ บันทึกโดยให้รหัสและหมายเลขกำกับ เพื่อนำไปจัดจำแนกลักษณะทางสัณฐานวิทยาในห้องปฏิบัติการ

การปฏิบัติในห้องปฏิบัติการ

- 1 ตรวจสอบเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2 เก็บตัวอย่างพืชสมุนไพร ที่ไม่ทราบชื่อในรูปตัวอย่างแห้ง
- 3 นำตัวอย่างพืชที่ไม่ทราบชื่อไปตรวจเปรียบเทียบกับตัวอย่างพืชสมุนไพร ที่มีชื่อถูกต้องแล้ว เพื่อระบุชนิดพืชสมุนไพร ที่หอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

กรุงเทพมหานคร

4 จัดทำบัญชีรายชื่อพันธุ์พืชสมุนไพร ประกอบด้วยชื่อสามัญ ชื่อพฤกษศาสตร์ ชื่อวงศ์ และจำนวนพืชที่พบ โดยอ้างอิงจากหนังสือชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544 พร้อมทั้งระบุการใช้ประโยชน์จากส่วนต่าง ๆ ของพืชสมุนไพร โดยอ้างอิงจากหนังสือพืชสมุนไพรในสวนป่าสมุนไพรเขาหินซ้อน ฉบับสมบูรณ์ พงษ์ศักดิ์ พลเสนา (2550) และหนังสือสารานุกรมสมุนไพร รวมหลักเภสัชกรรมไทย วุฒิ วุฒิชรรมเวช (2540)

ตอนที่ 2. ศึกษาการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรเพื่อสุขภาพและศึกษาการยอมรับของผู้บริโภค

โดยศึกษาและสัมภาษณ์ภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านและผู้รู้ในท้องถิ่น

2.1 ศึกษาและสัมภาษณ์ภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านและผู้รู้ในท้องถิ่น

ในการนำสมุนไพรไปใช้ประโยชน์ในการรักษาโรค (แนวทางการสัมภาษณ์แบบที่ 1 ในภาคผนวก)

2.2 สัมภาษณ์การใช้ยาสมุนไพรในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน ที่เคยได้รับการรักษาโรคจากยาสมุนไพรของ หมอพื้นบ้าน โดยจะสัมภาษณ์เกี่ยวกับอาการของโรคและวิธีการรักษา (แนวทางการสัมภาษณ์แบบที่ 2 ในภาคผนวก)

สถานที่ทำการวิจัย อาคาร 14 สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การอาหาร คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ระยะเวลาดำเนินงานวิจัย ช่วงเวลาปฏิบัติงานวิจัยทำ วิจัยเดือนตุลาคม พ.ศ. 2557 ถึง กันยายน พ.ศ. 2558

บทที่ 4

ผลการวิจัยและวิจารณ์ผล

การวิจัย ความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในพื้นที่อ่างเก็บน้ำคลองลำกง อำเภอนองไผ่จังหวัดเพชรบูรณ์ นำเสนอผลการวิจัยเป็น 2 ตอน ดังนี้

4.1 ผลสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพร ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำคลองลำกง อำเภอนองไผ่จังหวัดเพชรบูรณ์

4.2. เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรเพื่อสุขภาพและศึกษาการยอมรับของผู้บริโภค

4.1 ผลสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพร ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำคลองลำกง อำเภอนองไผ่จังหวัดเพชรบูรณ์

จากการศึกษาการสำรวจความหลากหลายของพืชสมุนไพร ในพื้นที่ป่ารอบอ่างเก็บน้ำคลองลำกง ตำบลวังท่าดี อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้เวลาในการสำรวจเป็นระยะเวลา 6 เดือน เริ่มตั้งแต่เดือนเมษายน ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2558 แล้วทำการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับป่าชุมชน วิธีการเก็บพืชสมุนไพร และแนวทางในการนำไปใช้ประโยชน์ โดยจะทำการสำรวจเดือนละ 1 ครั้ง และนำมาจำแนกชนิด โดยเปรียบเทียบกับหนังสือคู่มือพืชสมุนไพร ของ อนงค์จันทร์ศรีกุล พบว่าความหลากหลายของในพื้นที่ป่ารอบอ่างเก็บน้ำคลองลำกง ตำบลวังท่าดี อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้พบพืชสมุนไพร ทั้งสิ้น 54 ชนิด 33 วงศ์ จำแนกตามวิสัยพืช (Plant habit) ได้แก่ ไม้ยืนต้น 25 ชนิด ไม้ล้มลุก 25 ชนิด ไม้พุ่ม 4 ชนิด (ดังตารางที่ 1 และภาพกิจกรรมการวิจัย และพืชสมุนไพรในภาคผนวก)

ตารางที่ 1 แสดงรายชื่อพืชสมุนไพรในพื้นที่ป่ารอบอ่างเก็บน้ำคลองลำกง ตำบลวังท่าดี อำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์

ที่	ชื่อสามัญ/ชื่อท้องถิ่น	ชื่อพฤกษศาสตร์	วงศ์	การใช้ประโยชน์ (สรรพคุณทางยา)	จำนวน
1	กระทกรกป่า	<i>Passiflora foetida</i>	Passifloraceae	ลำต้นเป็นไม้เถา มีหนวดเกาะเกี่ยวพันต้น ไม้อื่นลักษณะใบใบมีลักษณะเป็น 3 แฉก ผิวใบมีขนอ่อน ขอบใบเรียบ ปลายแหลม ใบกว้าง ลักษณะผลผลแก่สีเขียว ผลสุกสีเหลือง ใช้รากสดหรือตากแห้ง ชงดื่มเป็นน้ำชาที่ทำให้สดชื่น เถา เป็นยารักษา พอกรักษาแผล ใบตำพอกศีรษะ แก้หัววัด คัดจมูก เปลือก เป็นยาชูกำลัง ตำเคี้ยวกับน้ำมะพร้าว แก้ไฟไหม้น้ำร้อนลวก	+++ + (W) (N) (S)
2	ชื่อสะพายควาย	<i>Sphenodesme pentandra</i>	Verbenaceae	- เถาสเพื่อนเมา ต้มน้ำหรือ คองสุราดื่ม ช่วยให้เลือดลมเดิน สะดวก บำรุงกำลัง บำรุงข้อให้ แข็งแรง (http://www.dld.go.th/ : 14 กุมภาพันธ์ 2556.)	++ (E)
3	เอื้องหมายนา	<i>Costus speciosus</i> (Koen.) Sm. H	Costaceae	- เหง้า รสขมเมา ต้องต้ม หรือเผาให้สุกก่อนกิน เพราะ เหง้าสดมีพิษมาก ช่วยขับ บัสสาวะแก้บวม แก้แผลหนอง อักเสบบวม ฆ่าพยาธิ รสขมดื่ม ขับพยาธิ ขับเสมหะ แก้ไอ แก้โรคผิวหนัง	++ (E)
4	หนอนตายหยาก	<i>Stemona tuberosa</i> Lour. HC	Stemonaceae	- ราก (หัว) รสเมาเบื่อ ประงยา รับประทานแก้โรค ผิวหนัง น้ำเหลืองเสีย คัน ฆ่าพยาธิภายใน	+++ (W) (E)

				มะเร็งตับ ตาผสมน้ำเอาพอก ทาฆ่า หิด เหา แมลงหนอง ศัตรูพืช คมยา คุณ ร่มหัว รีด สีด วัง (นิจศิริ เรื่อง รังษี และคณะ, 2547)	
5	แสมสาร	<i>Senna garrettiana</i> (Craib) Irwin & Barneby T	Leguminosae - Caesalpinioide ae	- ใบ ใช้บำบัดโรคมะเร็ง ในเม็ด โลหิตของหนู เป็นยา ขับพยาธิใช้ บำบัดโรคนุสวัด - แก่น รสฝาด คม น้ำดื่ม ขับเสมหะ ถ่ายกระษัย ถ่าย โลหิต ระดู ทำให้เส้นเอ็น หย่อนแก้ ปัสสาวะเป็นสี (นิจศิริ เรื่องรังษี และคณะ, 2547)	+ (E)
6	โสมไทย	<i>Talinum paniculatum</i> (Jacq.)	Portullaceae	- ใบคั้นกิน ช่วยบำรุงกำลัง หัวรส หวาน กินสด หรือดอง เหล้าขาว ดอง น้ำผึ้ง ช่วยบำรุงกำลัง (วิทย์ เที่ยง บุรณธรรม, 2542)	++ (W) (E)
7	ส้มเสี้ยว	<i>Bauhinia saccocalyx</i> Pierre ST	Leguminosae - Caesalpinioide ae	- ใบ ทาเป็นยาขับ ระดู ขับปัสสาวะ ทาเป็นยา ระ บาย ขับ เมื่ ก แ ละ เสมหะตกทางทวารหนัก เปลือกทา เป็นยาแก้ไอ ฟอกโลหิต (สุธี วรศิริ นิมิต, 2549)	+++ (W) (E)
8	สารพัดพิษ	<i>Sophora tomentosa</i> Linn.	Papilionaceae	- ลูกสด รสเย็น แก้ไข้ บิดเรื้อรัง - ราก รสฝืดเย็น คม น้ำดื่ม แก้ ร้อนในกระหาย น้ำ ฝนทาแก้พิษ แมลง ปูองและตะขาบ แก้ปวดฝี แก้ ปวดแสบปวดร้อน (http://guru.sanook. com/answer/question(13สก.56))	++ (W)
9	สามสิบ	<i>Asparagus recomosus</i> Willd. C	Aspargaceae	- ผล มีรสเย็น ปรงเป็นยาแก้ พิษไข้ เชื่องซึม รากบำรุง ทารกในครรภ์ ปอดพิการ แก้กระษัย แก้ขัดเบา บำรุง ครรภ์รักษาขับปัสสาวะ	++ (E)

				(นิจศิริ เรื่องรังษี และคณะ, 2547)	
10	สังกรณี	<i>Barleria strigosa</i> Willd. Us	Acanthaceae	- ราก ใช้ทำเป็นยาแก้ร้อน ดับพิษ ทั้งปวง ถอนพิษไข้ ลดความร้อน ในร่างกาย (สุธี วรศิรินิมิต, 2549)	+++ (W)(E)
11	สลิด	<i>Telosma minor</i> Craib. C	Asclepiadaceae	- ราก รสเย็นเมื่อ ดม้น้ำดื่ม ถอนพิษ ยาเบื่อ เมา ดับพิษทั้งปวง ฝนหยอด ตา แก้อักเสบ ตาแฉะ ตามัว - ดอก รสเย็นขม ดมกิน บำรุงปอด บำรุง ดับ แก้เสมหะ และโลหิตเป็น พิษ (นันทวัน บุญยะประภัศร, 2539)	+++ (E)(N) (S)
12	สลัดได	<i>Euphorbia antiquorum</i> L.	Euphobiaceae	- ต้น รสเมาเบื่อ เป็นย่าย พยาธิใน ดื่มแก้ฟกบวม แก้อักเสบ แก้ หืด ไอ เจริญไฟธาตุ - รสขมหอม บำรุงหัวใจ - ยาง รสร้อนเบื่อเมา ทาฆ่าพยาธิ โรคผิวหนังต่าง ๆ ทา กัดหูด ปรงยา ถ่ายอุจจาระ ถ่ายพิษเสมหะและ โลหิต ถ่าย หัวริดสีดวงทวารหนัก (นิจศิริ เรื่องรังษี และ คณะ, 2547)	++++ (W) (E)
13	สกุณี	<i>Terminalia calamansanai</i> (Blanco) Rolfe T	Combretaceae	- เปลือกมีคุณสมบัติในการ รักษา นิ้วในทางเดินปัสสาวะ เป็นยาบำรุง หัวใจ (วิทย์ เทียง บูรณธรรม, 2542)	+ (W)
14	เล็บเหยี่ยว	<i>Ziziphus oenoplia</i> (L.) Mill. var.	Rhamnaceae	- ราก เปลือกขับระดู ขับปัสสาวะ แก้มดลูกพิการ แก้ฝี แก้เบาหวาน (เมธีณี ตาพู มาศสวัสดิ์, 2549)	+ (E)
15	ขอเถื่อน	<i>Morinda elliptica</i> Ridl. S/ST	Rubiaceae	- รากแก้เบาหวาน - แก่นดมน้ำดื่ม บำรุง เลือด - ผลอ่อนแก้ไอเจ็บ - ผลสุกช่วยขับลม - ใบตาพอกศีรษะฆ่าเหา (เมธีณี	+ (W) (E)

				ตาพุ่มาศสวัสดี้, 2549)	
16	โมกมัน	<i>Wrightia arborea</i> (Dennst.) Mabb.ST	Apocynaceae	- ใบ ขับน้ำเหลือง แก้ ท้องมาน ขาง จากต้น แก้บิด - เปลือกต้น รักษาธาตุให้ เป็นปกติ แก้พิษสัตว์กัดต่อย ทาให้ ประจำเดือนมา ตามปกติ นำเชื้อรา มะนาว - ดอก เป็นยาระบาย - กระทู้ แก้ดีพิการ - รากรักษา укуд แก้ลม ร้องรัง (นิจศิริ ร้องรังมี และ คณะ, 2547)	++ (W) (E)
17	โมกเครือ	<i>Aganosma marginata</i> (Roxb) G. Don C	Apocynaceae	- ใบ แก้เมื่อย รักษาฝี และริดสีดวง ทวาร ต้นรักษาโรค ประดง แก้พิษฝี ภายใน - ราก บำรุงกำลัง (นิจศิริ ร้องรังมี และคณะ, 2547)	+(W)
18	มะหาด (หมากหาด)	<i>Lepisanthes rubiginosa</i> (Roxb) Leenh. ST	Sapindaceae	- เมล็ด รสฝาด ต้ม น้ำดื่ม แก้ไข้ชาง แก้ไอกรน - ลูกสุก เป็นอาหารของคน และ สัตว์ (นิจศิริ ร้องรังมี และคณะ, 2547)	+++ + (W) (E) (N) (S)
19	มะคูก	<i>Siphonodon celastrineus</i> Griff. T	Celastraceae	- ราก รสเมา มัน รับประทานแก้พิษฝี ภายใน ฝี่ ใน ดับ ฝี่ในปอด ฝี่ใน กระดุก บำรุง กระดุก ดับพิษใน กระดุก แก้ ประดง - ดอก แก้เส้นเอ็นพิการ (วิทย์ เทียง บูรณธรรม , 2542)	+(E)
20	มะค่าโมง	<i>Azalia xylocarpa</i> (Kurz) Craib. T	Leguminosae - Caesalpinioide ae	- ปุ่มมะค่า ต้ม น้ำดื่ม นำพยาธิ โรค ผิวหนัง ต้มรมไอน้ำ ช่วย ให้หัว ริดสีดวงทวารฝ่อแห้ง (เมธีณี ตาพ มาศสวัสดี้, 2549)	+ (W) (E)
21	มะกล่ำตาหนู	<i>Abrus</i>	Leguminosae -	- ใบ รสเปรี้ยวหวาน ต้ม ดื่มแก้เจ็บ	++++

		<i>precatorius</i> L. C	Caesalpinioideae	คอ แก้วหลอดลม อักเสบ แก้วดับ อักเสบ ขับปัสสาวะ แก้วปวด บวม ตามข้อ ปวดตามแนว ประสาท ตา พอกแก้วปวดบวม แก้วดีขึ้น ขับ ปัสสาวะ ขับเสมหะ - เมล็ด รสขมเบือเมา เป็น พิษ ใช้ได้เฉพาะภายนอก บด ผสม น้ำมันพืช ทาแก้กลาก เกื้อน ฆ่า พยาธิ)(เมธีณี ตาพุมาศสวัสดิ์, 2549)	(W) (E)
22	พลูช้าง	<i>Scindapsus officinalis</i> Schott. C	Araceae	ผลตากแห้ง ต้ม น้ำดื่ม ช่วยบำรุง กำลัง เป็นยา ขับเหงื่อ ขับพยาธิ แก้ว ปวดข้อ (วิทย์ เทียงบูรณ ธรรม, 2542)	++ (W) (E)
23	พญามือเหล็ก	<i>Strychnos lucida</i> R.Br. S/ST	Strychnaceae	- ใบ รสขมตาพอก แก้วฟกซ้ำ บวม - เนื้อไม้ ต้ม น้ำดื่ม ช่วยกัดเสมหะ ในลำคอ ดับพิษไข้ แก้ว ไข้จับสั่น ฝนกับน้ำ ทาสิริษะเด็ก แก้วคัน แก้ว รังแค (วิทย์ เทียง บูรณธรรม, 2542)	+ (W)
24	ไผ่ลวก	<i>Thyrsostachys siamensis</i> Gamble B	Gramineae	ใบ รสขื่น เผื่อน ขับ และพอกล้าง โลหิต ขับระดู ขาว แก้วมดลูกอักเสบ และขับ ปัสสาวะ - ตา รสเผื่อน แก้วร้อน ใน กระหาย น้ำ - ราก ไข้ขับปัสสาวะ ขับนิ่ว (http://suthat.spaces.live.com / (13สค.56)	+ + + +++ (W) (E) (N) (S)
25	ผักหวานบ้าน	<i>Sauropus androgynus</i> (L.) Merr. S	Euphobiaceae	- ใบ ต้ม หยอดตาแก้วอักเสบ หยอด รักษาแผลในจมูก - รากต้มน้ำดื่ม ระงับ ความร้อน ถอนพิษ ไข้กลับซ้ำ แก้วพิษคางทูม (นิจศิริ เรื่องรังษี และคณะ, 2547)	+ (E)

26	บัวสันโดษ	<i>Centella asiatica</i> (L.)	Orchidaceae	หัวรสเฝื่อนขม ต้ม ต้ม แก้วน้ำใน แก้วปวด เมื่อย (http://www.ku.ac.th/ (13ศก.56)	++ (E)
27	บุกอีรอกเขา	<i>Amorphophalus brevispathus</i> Gagnep H	Araceae	- หัวบุก รสเบื่อคั้น กัดเถาดาน กัดเสมหะ แก้อืดจ็บเป็นก่อนเป็นค้ำน หุงกับน้ำมันใส่บาดแผล (http://om.rsu.ac.th/ (13ศก.56)	++ (W) (E)
28	บีป	<i>Millingtonia hortensis</i> L.f. T	Bignoniaceae	ใบและดอก นำมา มวนเป็นบุหรี่สูบ แก้วโรค หอบ หืด บำรุง หัวใจ หลอดลม ราก ใช้ปรุงเป็น ยาบำรุง หัวใจ รักษาวัณโรค (วิทย์ เทียงบูรณธรรม , 2542)	+ (W) (E)
29	เปราะหอม	<i>Kaempferia galangal</i> L. H	Zingiberaceae	ใบอ่อน กินเป็นอาหาร จำพวกผักดอก ต้มดื่ม ขับลมในลำไส้ (http://www.abhaiherb.org/ (13ศก.56)	++ (W) (E)
30	ประคู้ป่า	<i>Pterocarpus macrocarpus</i> Kurz T.	Leguminosae - Papilionoideae	เนื้อแก่นเนื้อ ต้มกินเป็นยา แก้วเสมหะ แก้อืดลำคอไหล - ใบบดใช้กากพอกแผล ที่เป็นฝี ทำให้ฝีสุกเร็ว ยางไม้ นำมาใช้เป็นยาแก้โรคท้องเสีย (วิทย์ เทียงบูรณธรรม, 2542)	+ (W) (E)
31	น้ำใจใคร่	<i>Olax psittacorum</i>	Olacaceae	- ลำต้น ต้มน้ำ แก้วโรคไต พิกการ (นิจศิริ เรื่องรังษี และ คณะ, 2547)	+ (E)
32	นมตำเลีย	<i>Hoya ovalifolia</i>	Asclepiadaceae	ยางปรุง เป็นยาขับปัสสาวะ (วิทย์ เทียง บูรณธรรม, 2542)	+(W)
33	โทองเทง	<i>Physalis angulata</i> L.	Solanaceae	ราก แก้วเบา หวาน ขับ ปัสสาวะ แก้วปวดศีรษะ ต้น แก้ว ไอ แก้วไข้ - ใบ เป็นยาระบาย หลอดลมอักเสบ (นิจศิริ เรื่องรังษี และคณะ, 2547)	+ (E)
34	ตานดา	<i>Diospyros montana</i>	Ebenaceae	- เนื้อไม้ สด ราก รสเมาเบื่อ เย็น ขับพยาธิไล่เดือนตัวตืด แก้ว พิษตาน	+ (E)

		Roxb.T		ซาง แก้วหอมแห้ง ละลาย ในช้อ (เมธีณี ตาพุมาศสวัสดิ์, 2549)	
35	ตะคร้อ	<i>Schleichera oleosa</i> (Lour.) Oken	Sapindaceae	เปลือก สมานท้องแก้ ท้องร่วง - น้ำมันในเมล็ด แก้วมร่วง (นิจศิริ เรื่องรังษี และคณะ , 2547)	+ (W) (E)
36	ชิงช้าชาติ	<i>Tinospora baenzigeri</i> Forman C	Menispermaceae	- ใบแก้รสมมา แก้ มะเร็ง ฆ่า พยาธิ บดผสมน้ำผึ้งทาแผล - ใบอ่อนบดผสมนมทา แก้ไฟลาม ทุ่ง - ดอก รสมมา ขับ พยาธิแก้ปวด ฟัน เถา รสม เย็น แก้พิษฝีดาษ - ราก รสมเย็นแก้ไข้ที่มีพิษร้อน ทำให้อาเจียนอย่าง แรง (นิจศิริ เรื่องรังษี และ คณะ, 2547)	++ (W) (E)
37	แจง	<i>Maerua siamensis</i> (Kurz) Pax T	Capparaceae	ราก เป็นยาบำรุงกำลัง ขับปัสสาวะ แก้ปวดเมื่อย - ใบ ตาลิพื้นทำให้ฟัน แข็ง แรง แก้ ไข้ (จรุงฤทธิ์ ต่อ เจริญ, 2539)	+ (E)
38	จันทร์แดง	<i>Dracaena loureire</i> Gagnep. S/ST	Dracaenaceae	- แก่น รส ข ม เย็นฝาด เล็กน้อย แก้ ไออันเกิดจากซาง และดี บำรุง หัวใจ แก้เลือดตาม ไโร (นิจศิริ เรื่อง รังษี และ คณะ, 2547)	+++ (W) (E)
39	จันทนา	<i>Tarenna hoaensis</i> Pit.S	Rubiaceae	- แก่น รสมหวาน ต้ม น้ำดื่ม บำรุง ประสาท ผิวหนัง ตับ ปอด แก้ไข แก้ปอด ตับ ดีพิการ ขับพยาธิ บำรุง ธาตุไฟ บำรุงดวงจิตมิให้ ขุ่นมัว (สุธี วรศิรินิมิต, 2549)	++ (E)
40	จันตง	<i>Diospyros dasyphylla</i> Kurz ST	Ebenaceae	- เนื้อไม้และแก่น ต้ม น้ำดื่ม บำรุง ประสาท บำรุงเนื้อหนังให้สดชื่น แก้ ร้อนในกระหายน้ำ และดีพิกา ขับพยาธิ - ผลสุก รสฝาดหวาน กิน สด แก้	+ (W) (E)

				อาการนอนไม่หลับ (http://qsbg.thaigov.net/plant/marsti-s.htm : (13ศค.56)	
41	จิวป่า	<i>Bombax anceps</i> Pierre var. <i>anceps</i> T	Bombacaceae	- เปลือกต้น ต้มน้ำดื่มแก้อาหาร เป็น พิษ (เมธีณี ตาพุมาศสวัสดิ์, 2549)	++ (E)
42	แคหางค่าง	<i>Markhamia stipitata</i> (Wall.) Seem	Bignoniaceae	- เปลือกต้น ต้มน้ำดื่มแก้ ท้องอืด - เมล็ดแก้โรคนชัก บำรุง โลหิต ขับ เสาะ - ใบตากพอกรักษาแผล (เมธีณี ตาพุมาศสวัสดิ์, 2549)	++ (W) (E)
43	คางคกเคี้ยว	<i>Arfeuille arborescens</i> Pierre T	Sapindaceae	- เปลือกต้น รสเย็น ฝาดขม แก้คัน แสบร้อนตาม ผิวหนัง - เนื้อไม้ รสเย็นฝาด ขม นำพยาธิ แก้พิษใน กระจายน้ำ ดับพิษไข้ เจริญอาหาร (นิจศิริ เรื่องรังษี และ คณะ, 2547)	++ (W)
44	ข่อย	<i>Streblu sasper</i> Lour. T	Moraceae	- ใบ รสเมาเผื่อนตาผสม ข้าวสารคัน เอาน้ำดื่มทำให้อาเจียนถอนพิษ ยา เบื่อขามา หรืออาหารแสลง - เปลือกต้น รสเมาฝาดขม ดื่ม แก้พยาธิผิวหนัง แก้ โรคเรื้อน แก้มะเร็ง อมบัววน ปาก แก้ปวดฟัน แก้รำมะนาด รักษาฟัน ให้แข็งแรง - ราก มีรสเมา ฝาดขม รักษา บาดแผล (นิจศิริ เรื่องรังษี และคณะ , 2547)	+ + + + (W) (E)
45	ขันทองพญาบาท	<i>Suregada multiflorum</i> Baill	Euphorblaceae	- เปลือกต้น รสเมาเบื่อแก้ลมเป็น พิษแก้ประดง บวมใน กระดูกฆ่า พยาธิ แก้โรคเรื้อน แก้ มะเร็ง คุดทะราด กลาก เคลื่อน โรค ผิวหนังทุกชนิด	+ (W)

				- เนื้อไม้รักษาอาการพิษใน กระดุก ประดง รักษาโรคเรื้อน และ กาม โร ค (นิจศิริ เรื่องรังษี และคณะ, 2547)	
46	กลอย	<i>Dioscorea hispidata</i> Dennst. var. <i>hispidata</i> HC	Dioscoreaceae	- ราก บดให้ละเอียดผสม น้ำ มะพร้าว ไบยาสูบ ไบลาโพง ทา พอกแผล - หัวในดิน หั่นบางๆ แช่ น้ำทิ้งไว้ ในทางน้ำไหลสัก 2 – 3 วัน ล้างให้ สะอาด ต้มแก้ น้ำเหลืองเสีย ขับ ปัสสาวะ แก้ ปวดตามข้อ ฝีมะม่วง นิจศิริ เรื่องรังษี และคณะ, 2547)	++ (W) (E)
47	กล้วยผา	<i>Ensete superbum</i> Roxb.Cheesm an H	Musaceae	ยาง สมานแผล ห้ามเลือด ผลดิบ ทิ้งเปลือกหั่นตากแห้ง บดเป็นผงชง น้ำร้อน รักษาแผล ในกระเพาะ อาหาร เรื้อรัง - ผลกล้วยดิบทิ้งเปลือกใช้ โขย รักษาแผลเรื้อรัง แผลเน่าเปื่อย ผล สุก ระบายอุจจาระ บำรุงร่างกาย รักษาแผลในกระเพาะอาหาร - หัวปลีแก้โรคกระเพาะ อาหาร ลำไส้ แก้โรคโลหิตจาง นิจศิริ เรื่อง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2547)	+ ++ (W) (E)
48	กระไดลิง	<i>Bauhinia scandens</i> L. var. <i>horsfieldii</i>	Leguminosae Caesalpinioide ae	- น้ำเลี้ยงจากเถากระไดลิง บรรเทา อาการไอ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2547)	++ (W)
49	กระเจียน	<i>Cananga latifolia</i> (Hook.f.&Th omson)	Annonaceae	- ราก ประุงเป็นยาแก้ กษัย คุมกำเนิด บำรุง กำลังสำหรับบุรุษ และแก้ไข้ (เมธีณี ตาพุมาศสวัสดิ์, 2549)	++ (E)
50	กระแต้ไต่ไม้	<i>Drynaria</i>	Polypodiaceae	- หัว รสจืดเบื่อ ขับ ปัสสาวะ แก้ปัสสาวะ	+ ++

		<i>quercifolia</i> (L) Sm.EF		แก้เบาหวาน ขับพยาธิ แก้ไตพิการ แก้ แผลพุพอง (นิจศิริ เรื่อง รังษี และคณะ, 2547)	(W) (E)
51	กระระกะร้อน	<i>Cymbidium</i> <i>aloifolium</i>	Orchidaceae	- ใบสด นำไปลนไฟให้นุ่ม บีบเอาน้ำ หยอดหู แก้หู น้ำหนวก (นิจศิริ เรื่อง รังษี และคณะ, 2547)	++ (W)
52	ตะไคร้ต้น (ตะไคร้ภูเขา)	<i>Litsea cubeba</i> Pers	Lauraceae	-ต้น มีลักษณะเป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก น้ำมันหอมระเหย มีสีเหลืองอ่อน หรือสีน้ำตาลอ่อน กลิ่นคล้ายมะนาว ต้านการติดเชื้อ ต้านการอักเสบ ขยายหลอดเลือดลดความดันโลหิต ระงับประสาททำให้สงบ ลดอุณหภูมิของร่างกายลงได้	+ (W)
53	สะเดา	<i>Azadirachta</i> <i>indica</i> AJuss.	Meliaceae	-ใบเป็นใบประกอบแบบขนนก ออกสลับ ใบย่อยเรียวยาวแหลม โคนใบเบี้ยว ขอบใบจักไม่เป็นระเบียบ - ดอกสีขาว นวล ออกเป็นช่อใหญ่ ตามปลายกิ่ง ผลเป็นผลสดกลมรี ผิวบาง มีเนื้อฉ่ำน้ำ ผลแก่สีเหลือง สรรพคุณทางยาสมุนไพร - ใบ นำมาบด ตากแห้ง ชงน้ำร้อนดื่มแก้พยาธิ	++ (W) (E)
54	กระเจียวแดง	<i>Curcuma</i> <i>sessilis</i> Gage.	Zingiberaceae	ไม้ล้มลุกมีเหง้าใต้ดินอยู่ได้หลายปี สูง 40-60 เซนติเมตร อาจขึ้นเป็นต้นเดียว หรือหลายต้นรวมกัน เป็นกอ สูงประมาณ 20-30 เซนติเมตร ใบเป็นกาบห่อรวมตัว กันแน่นเป็นลำต้นเทียม ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนาน ปลายใบแหลม ฐานใบแหลม เส้นใบขนาน ยาว 30-40 เซนติเมตร กว้าง 15-20 เซนติเมตร ขอบใบ เรียบ ผิวเกลี้ยง	(W) (E) (N) (S)

				หรือมีขนสั้นนุ่ม ดอกออกเป็นช่อ แน่นแบบช่อ สรรพคุณทางยาสมุนไพร – หัว นำมาบด ตากแห้ง ชงน้ำร้อนดื่มแก้ ปวดเมื่อย

หมายเหตุ + แทนปริมาณสมุนไพรที่พบ

+พบน้อยที่สุด ++พบน้อย +++พบปานกลาง ++++พบมากที่สุด

เส้นทางป่าดิบแล้งฝั่งซ้าย (N) เส้นทางริมน้ำ (E) เส้นทางป่าดิบแล้งฝั่งขวา (W) เส้นทางสวนป่า (S)
จากตารางที่ 1 พบว่า พืชสมุนไพรที่ พบมากที่สุด เส้นทางป่าดิบแล้งฝั่งขวา (W) 23 ชนิด พบน้อยคือ
เส้นทางริมน้ำ 19 (E) พบน้อยมากคือ เส้นทางป่าดิบแล้งฝั่งขวา (N) 5 ชนิด พบน้อยที่สุด คือเส้นทางสวน
ป่า (S) 3 ชนิด

4.2 ผลการศึกษาประโยชน์ทางยาของพืชสมุนไพรจากภูมิปัญญาชาวบ้าน

จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านในชุมชนในพื้นที่วิจัยได้ใช้ประโยชน์จากสมุนไพร ตามภูมิปัญญา
ท้องถิ่น ในการแปรรูปสมุนไพร เพื่อประโยชน์หลายประการได้แก่ การทำยา ทำน้ำหมัก

การแปรรูปสมุนไพร จากการสัมภาษณ์และสอบถามหมอยาพื้นบ้าน (ที่มา-พ่อใหญ่คำพันธ์ วงษ์คำ
จันทร์ หมอยาพื้นบ้าน) ได้ทราบภูมิปัญญาการแปรรูปพืชสมุนไพร เพื่อใช้ประโยชน์ สรุปได้ว่า สมุนไพรถูก
นำมาใช้สารพัดประโยชน์ และถูกแปรรูปออกมาในแบบต่าง ๆ สิ่งสำคัญที่สุดของการแปรรูปสมุนไพร คือ
การปรุงยา หมายถึง การสกัดเอาตัวยาออกจากไม้ยา ซึ่งสารที่ใช้สกัดตัวยานี้นิยมใช้ได้แก่ น้ำ และเหล้า
สมุนไพรที่นำมาเป็นยาคตามภูมิปัญญาดั้งเดิม มีรูปแบบดังนี้

1. ยาต้ม เป็นการสกัดยาให้ออกจากไม้ยาคด้วยน้ำร้อน เป็นวิธีที่นิยมใช้มากที่สุดส่วนใหญ่จะใช้ต้ม
กับส่วนของต้นไม้เนื้อแน่นแข็ง เช่น ลำต้น ราก ต้องใช้การต้มจึงจะมีตัวยาออกมา ข้อดีสำหรับการต้มคือ
เป็นวิธีที่สะอาด ปลอดภัยจากเชื้อโรค ซึ่งการต้มนี้มีด้วยกัน 3 ลักษณะ คือ

1) ต้มกินต่างน้ำ เป็นการต้มยาให้เดือด แล้วต้มด้วยไฟอ่อนอีก 10 นาที จากนั้นเอายากินแทนน้ำ
นั่นคือ หิวน้ำแทนที่จะกินน้ำก็กินน้ำยาแทน

2) ต้มเคี้ยว คือการต้มให้เดือดอ่อนๆ ไปอีก ประมาณ 20-30 นาที

3) ต้มสามเอาหนึ่ง เป็นวิธีการต้มจากน้ำ 3 ส่วน ให้เหลือเพียง 1 ส่วน มักใช้เวลาในการต้ม 30-45
นาที

2. ยาขง เป็นการสกัดตัวยาคด้วยน้ำร้อนเช่นกัน ใช้กับส่วนของต้นไม้ที่บอบบางอ่อนนุ่ม เช่น ใบ ดอก
ที่ไม่ต้องการโคนน้ำเดือดนานๆ ตัวยาก็ออกมาได้ วิธีการขงให้เอายาใส่แก้วเติมน้ำร้อนจัดลงไป ปิดฝา
ปล่อยให้จมน้ำเย็น ให้ตัวยาคออกมาเต็มที่

3. **ยาน้ำมัน** สำหรับตัวยาบางชนิดจะไม่ยอมละลายน้ำเลย แม้ว่าจะเคี้ยวแล้วก็ตาม (ส่วนใหญ่ยาที่ละลายน้ำได้ดีจะไม่ละลายน้ำมันเช่นกัน) จึงใช้น้ำมันเป็นตัวสัปดาห์แทนน้ำ เนื่องจากยาน้ำมันทาแล้วเหนียว เหนอะเปราะเปื้อนเสื้อผ้า จึงไม่นิยมปรุง ใช้กัน

4. **ยาตองเหล้า** สำหรับตัวยาที่ไม่ยอมละลายน้ำ กับละลายในเหล้า ได้เช่นเดียวกับตัวยาที่ไม่ยอมละลายในน้ำมันยาตองเหล้ามักจะมีฤทธิ์แรงกว่ายาต้ม เนื่องจากเหล้ามีกลิ่นฉุน และหากกินบ่อย ๆ อาจทำให้ติดได้ จึงไม่นิยมกินกัน จะใช้ต่อเพื่อกินยาเม็ดหรือยาต้มแล้วยังไม่ได้ผล

5. **ยาตำคั้นเอาน้ำ** เอายามาตำให้ละเอียดและคั้นเอาแต่น้ำออกมา มักใช้กับส่วนของต้นไม้มที่มีน้ำมาก ๆ อ่อนนุ่ม ตำให้แหลกง่าย เช่น ส่วนใบ หัว หรือเหง้า ยาประเภทนี้กินมากไม่ได้เช่นกัน เพราะน้ำยาที่ได้จะมีกลิ่นและรสชาติรุนแรงตัวยาก็จะเข้มข้นมาก ยากที่จะกลืนเข้าไปทีเดียว ฉะนั้นกินครั้งละ 1 ถ้วยชาก็พอแล้ว

6. **ยาผง** คือการเอายาไปอบ หรือตากแห้งแล้วบดให้เป็นผง ยาซึ่งเป็นผงละเอียดมาก ก็ยังมีสรรพคุณดีขึ้น เพราะยาผงจะถูกดูดซึม เข้าสู่ลำไส้ได้ง่าย ตัวยาจึงเข้าสู่ร่างกายได้รวดเร็ว ดังนั้น ยาซึ่งละเอียดยังเป็นผลดี ส่วนยาผงชนิดใดที่กินยากก็ใช้ปั้นเป็นเม็ด หรือที่เรียกว่า เป็นลูกกลอน โดยใช้น้ำเชื่อม น้ำข้าว หรือน้ำผึ้ง เพื่อให้ยาติดกันเป็นเม็ด ส่วนใหญ่นิยมใช้น้ำผึ้ง เพราะสามารถเก็บไว้ได้นานโดยไม่ขึ้นรา

7. **ยาฝน** เป็นวิธีที่หมอพื้นบ้านใช้มาก วิธีฝนคือ หากภาชนะใส่น้ำสะอาดประมาณครึ่งหนึ่ง แล้วเอาหินลับมีดเล็กๆ จุ่มลงไปให้หินโผล่เหนือน้ำเล็กน้อย ฝนจนได้น้ำยาสีขุ่นขึ้นเล็กน้อย กินครั้งละ 1 แก้ว (ดังภาพกิจกรรมการวิจัยในภาพผนวก)

การปรุงยาสมุนไพร

สมุนไพรนอกจากจะสามารถใช้สดๆ กินสดๆ หรือกินเป็นอาหารแล้ว ยังมีวิธีการปรุง ยาสมุนไพร เพื่อให้ได้สมุนไพรในรูปแบบที่เหมาะสม มีประสิทธิภาพในการรักษาโรค ใช้ได้สะดวก มีรสและกลิ่นที่ชวนกิน อีกทั้งพกพาสะดวก เก็บไว้ใช้ได้นาน

1. การชง (Infusion) การชงเป็นวิธีพื้นฐานและง่ายสำหรับการปรุงยาสมุนไพร มีวิธีการเตรียมเหมือนกับการชงชา โดยใช้น้ำเดือดเทลงไปใช้ได้ทั้งสมุนไพรสดและแห้ง ภาชนะที่ใช้ชงควรเป็นกระเบื้องแก้ว หรือภาชนะเคลือบไม่ควรใช้ภาชนะโลหะ

2. การต้ม (Decoction) การต้มเป็นวิธีสกัดตัวยาได้ดีกว่าการชง โดยใช้สมุนไพรสดหรือแห้งต้มรวมกับน้ำ มักใช้รากไม้ กิ่งก้าน เมล็ดหรือผลบางชนิด วิธีการเตรียมทำ โดยการหั่นหรือสับสมุนไพรเป็นชิ้นเล็กๆ ใส่หม้อต้ม ใส่น้ำให้ท่วมยาสักเล็กน้อย ใช้ไฟขนาดปานกลางต้มจนเดือด แล้วจึงลดไฟให้อ่อน คนยาไปเรื่อยๆ เพื่อไม่ให้ยาไหม้ ตามตำราไทยมักจะต้มแบบ 3 เอา 1 คือใส่น้ำ 3 ส่วน ของปริมาณที่จะใช้แล้วต้มให้เหลือ 1 ส่วน ควรทำสด ๆ ใช้ในแต่ละวัน ไม่ควรทำทิ้งไว้ข้ามคืน

3. การคอง (Tinctuer) การคองด้วยเหล้าหรือแอลกอฮอล์นี้ เป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการสกัดตัวยาออกจากสมุนไพร โดยการแช่สมุนไพรสดหรือแห้งในเหล้าหรือแอลกอฮอล์ เหมาะสำหรับสมุนไพรที่มีสารออกฤทธิ์ที่ละลายน้ำได้น้อย เหล้าหรือแอลกอฮอล์ที่ใช้ในการคอง นอกจากจะทำหน้าที่สกัดด้วยตัวยาสมุนไพรแล้วยังเป็นตัวกันบูดอีกด้วย ยาคองจึงเก็บไว้ใช้ได้นานเป็นปี

4. การเชื่อม (Syrup) เป็นการเติมน้ำเชื่อมหรือน้ำผึ้งลงในยาขงหรือยาต้ม เพื่อรักษาไว้ได้ใช้นานๆ เหมาะสำหรับการปรุงยาแก้ไอเพราะน้ำผึ้งมีสรรพคุณบรรเทาอาการ ไอ และการที่ยามีสวนผสมของน้ำผึ้งจะทำให้ยามีรสหวาน รับประทานได้ง่าย

5. การสกัดด้วยน้ำมัน (Infused oils) ตัวยาสมุนไพรสามารถถูกสกัดได้ด้วยวิธีการแช่หรือทอดในน้ำมันพืช น้ำมันสมุนไพรที่ได้มักจะใช้สำหรับภายนอกร่างกาย เช่น น้ำมันสำหรับนวด การสกัดยาสมุนไพรด้วยน้ำมันทำได้ 2 วิธี คือวิธีร้อน และวิธีเย็น การสกัดด้วยวิธีเย็น ควรทำซ้ำกันหลายๆ ครั้ง โดยการเติมสมุนไพรเข้าไปใหม่จะช่วยให้ตัวยาวงซึมขึ้น การสกัดด้วยวิธีร้อน จะใช้ตัวยาสมุนไพรในน้ำมัน ในหม้อ 2 ชั้น คล้ายกับการตุ๋น หรือต้มในน้ำมันโดยตรง

6. ครีม (Cream) ครีมเป็นส่วนผสมของน้ำกับไขมันหรือน้ำมัน เมื่อกาครีมลงบนผิวหนังแล้วเนื้อครีมจะซึมผ่านผิวหนังลงไปได้ ดังนั้นการทำครีมสมุนไพร จะต้องใช้ตัวที่ช่วยผสม น้ำให้เข้ากับน้ำมัน การทำครีมสมุนไพรไว้ใช้เองสามารถเก็บไว้ใช้ได้มานานหลายเดือน โดยเฉพาะถ้าเก็บไว้ในตู้เย็น ถ้าต้องการให้เก็บได้นานกว่านั้นต้องผสมสารที่ช่วยกันบูดลงไป

7. จี้ผึ้ง (Ointment) จี้ผึ้งจะไม่เหมือนครีมตรงที่ไม่มีส่วนผสมของน้ำ จะมีแต่ไขมันหรือน้ำมัน ดังนั้น จี้ผึ้งจึงไม่ซึมผ่านผิวหนังแต่จะเคลือบผิวหนังไว้อีกชั้นหนึ่ง จึงเหมาะสำหรับนำมาทาผิวบริเวณที่อ่อนบางหรือบริเวณที่ต้องการปกป้อง เช่น ริมฝีปาก

8. พง แคปซูล และลูกกลอน (poultices Capsuls and Pills) สมุนไพรสามารถบดให้เป็นผงละเอียดแล้วชงน้ำดื่ม หรือโรยผสมอาหาร แต่เพื่อความสะดวกในการรับประทานพกพาและเก็บไว้ได้นานขึ้น ก็สามารถบรรจุในแคปซูล หรือผสมน้ำผึ้งปั้นเป็นลูกกลอนได้ สมุนไพรที่นำมาบดเป็นผงต้องตากให้แห้งสนิท แล้วจึงนำมาบดเป็นผงให้ละเอียด แคปซูล การบรรจุแคปซูล โดยซื้อแคปซูลเปล่าสำเร็จรูปมา แล้วบรรจุผงยาลงไป ยาลูกกลอน เอายาสมุนไพรใส่ชาม เติมน้ำผึ้งทีละน้อย นวดให้เข้า กันจนผงยาทั้งหมดเกาะกันแน่นไม่เหนียวติดมือ ให้สังเกตปริมาณน้ำผึ้งที่ใช้ โดยปั้นลูกกลอนด้วยมือ และถ้าติดมือ ปั้นไม่ได้แสดงว่าน้ำผึ้งมากเกินไป แต่ถ้าแห้งร่วนไม่เกาะกันแสดงว่าน้ำผึ้งน้อยไป

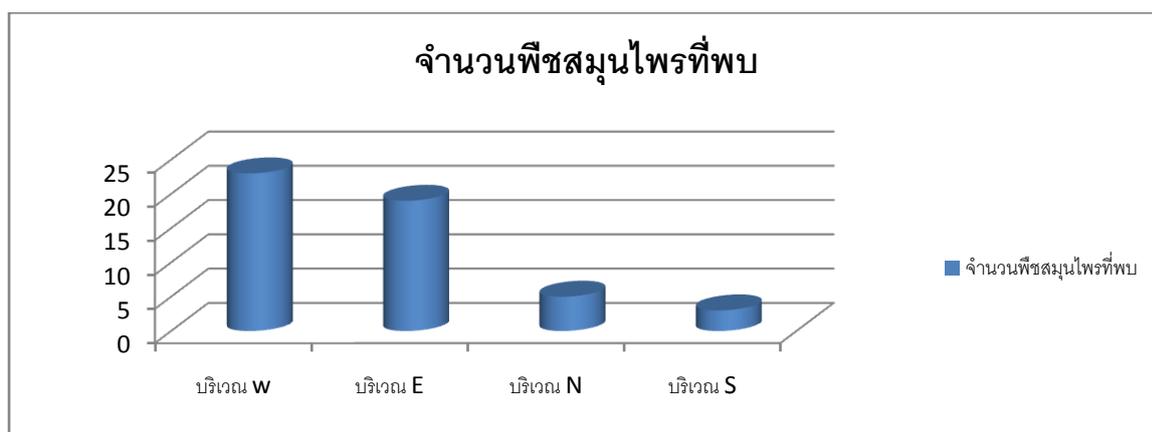
9. ประคบ (Compress) การประคบมักใช้สำหรับบรรเทาอาการปวดบวมหรือบาดเจ็บที่กล้ามเนื้อวิธีง่ายๆ โดยใช้ผ้านุ่ม ๆ จุ่มลงในน้ำต้มสมุนไพร นำมาประคบไว้บริเวณที่บาดเจ็บ

10. การพอก (Poultice) วิธีนี้คล้ายกับการประคบ แต่จะใช้ส่วนผสมสมุนไพรมาพอกบริเวณที่บาดเจ็บ

ตัวอย่างพืชสมุนไพรที่ใช้ทำน้ำหมัก

การใช้ประโยชน์จากพืชศัตรูแมลง การนำพืชศัตรูแมลงมาใช้ประโยชน์นี้สามารถเตรียมได้หลายวิธี เช่น นำส่วนของพืชไปแช่น้ำ บดแล้วนำไปผสมน้ำ นำส่วนของพืชไปต้มแล้วนำสารละลายที่ได้ไปพ่นต้นพืช เป็นต้น พืชบางชนิดนำมาใช้กำจัดแมลงได้โดยไม่ต้องมีการผสมกับสารอื่น แต่พืชบางชนิดต้องผสมน้ำสบู่หรือผสมกับพืชอื่นเพื่อให้มีประสิทธิภาพในการกำจัดแมลงได้ดีขึ้น พืชสมุนไพรที่นิยมใช้มากคือสะเดา (ที่มา-ลุงสลิด สายคำทอน -ผู้รู้ในท้องถิ่น)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของสะเดา เป็นไม้ยืนต้นผลัดใบสูง 20 เมตร เปลือกสีเทาอมน้ำตาล เรือนยอดเป็นพุ่มกลมทึบ ใบเป็นใบประกอบแบบขนนก ออกสลับ ใบย่อยเรียวยาวแหลม โคนใบเบี้ยว ขอบใบจักไม่เป็นระเบียบ ดอกสีขาวนวล ออกเป็นช่อใหญ่ตามปลายกิ่ง กลีบดอก 5 กลีบ เกสรเพศผู้ 10 อัน โคนก้านดอกติดกันเป็นหลอด ออกดอกเดือนธันวาคม – มกราคม ผลเป็นผลสดกลมรี ผิวบาง มีเนื้อน้ำ ผลแก่สีเหลือง เนื้อไม้ใช้ในการก่อสร้างบ้านเรือน เปลือกของรากเป็นยาแก้ไข้ทำให้อาเจียน ใบอ่อนและดอกกินได้แทนผักเป็นยาบำรุงธาตุ ผลใช้เป็นยาถ่ายพยาธิ ใช้ทำยากำจัดศัตรูพืชและเป็นยาฆ่าเชื้อ เปลือกต้นให้สีแดง ขาง ให้สี เหลืองใช้ย้อมผ้า ใบและเมล็ดสะเดามีคุณสมบัติเป็นทั้งสารไล่และกำจัดแมลง ป้องกันแบคทีเรียและเชื้อรา ยับยั้งการกินอาหาร การเจริญเติบโต และการวางไข่ของแมลง นอกจากนี้ยังใช้คลุมเมล็ดพันธุ์เพื่อป้องกันแมลงศัตรูได้ด้วย โดยนำใบสะเดามาโขลก 1 – 2 กิโลกรัม เติมน้ำลงไป 2 – 4 ลิตร ปิดฝาภาชนะทิ้งไว้ 3 วันจึงนำมากรอง เวลาจะใช้ให้นำสารละลาย 1 ส่วนผสมน้ำ 9 ส่วน เติมน้ำสบู่ 100 ซีซี คนให้เข้ากันแล้วนำไปพ่นบนพืชเพื่อกำจัดเพลี้ยอ่อน ตั๊กแตน หนอนด้วง เพลี้ยจักจั่น เพลี้ยกระโดด และเพลี้ยหอย

ภาพที่ 4.1 แสดงจำนวนพืชสมุนไพรที่พบในพื้นที่อ่างเก็บน้ำคลองลำกง อำเภอหนองไผ่จังหวัดเพชรบูรณ์

หมายเหตุ : พีชสมุนไพรมะพร้าวที่ พบมากที่สุด ประเภท1.เส้นทางป่าดิบแล้งฝั่งขวา(W) 23 ชนิด ประเภท2.พบ
น้อยคือ เส้นทางริมน้ำ19 (E) ประเภท3. พบน้อยมากคือ เส้นทางป่าดิบแล้งฝั่งขวา (N) 5 ชนิด ประเภท4.
พบน้อยที่สุด คือเส้นทางสวนป่า(S) 3 ชนิด

บทที่ 5

สรุปผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผล การวิจัย ความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำคลองลำกง อำเภอหนองไผ่จังหวัดเพชรบูรณ์ สรุปผลการวิจัยเป็น 2 ตอน ดังนี้

สรุปผล การสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำคลองลำกง อำเภอหนองไผ่จังหวัดเพชรบูรณ์ กำหนด เส้นทางเดิน 4 เส้นทางได้แก่ เส้นทางป่าดิบแล้งฝั่งขวา (W), ริมน้ำ (E), ป่าดิบแล้งฝั่งซ้าย (N) และสวนป่า (S)

จากการศึกษาการสำรวจความหลากหลายของพืชสมุนไพร ในพื้นที่ป่ารอบอ่างอ่างเก็บน้ำคลองลำกง ตำบลวังท่าดี อำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้เวลาในการสำรวจเป็นระยะเวลา 6 เดือน เริ่มตั้งแต่เดือนเมษายน ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2558 แล้วทำการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับวิธีการดำเนินชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับป่าชุมชน วิธีการเก็บพืชสมุนไพร และแนวทางในการนำไปใช้ประโยชน์ โดยจะทำการสำรวจเดือนละ 1 ครั้ง และนำมาจำแนกชนิด โดยเปรียบเทียบกับหนังสือคู่มือพืชสมุนไพร ของ อนงค์จันทร์ศรีกุล พบว่าความหลากหลายของในพื้นที่ป่ารอบอ่างอ่างเก็บน้ำคลองลำกง ตำบลวังท่าดี อำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้พบพืชสมุนไพร ทั้งสิ้น 54 ชนิด 33 วงศ์ จำแนกตามวิสัยพืช (Plant habit) ได้แก่ ไม้ยืนต้น 25 ชนิด ไม้ล้มลุก 25 ชนิด ไม้พุ่ม 4 ชนิด

สรุปผล ด้านการใช้ประโยชน์ โดยวิธีการสัมภาษณ์หมอยาพื้นบ้าน และราษฎรที่อาศัยอยู่โดยรอบพื้นที่ ทำการศึกษาเกี่ยวกับพืชสมุนไพรที่ใช้ ชื่อพื้นบ้าน ส่วนที่ใช้ทำยา รวมทั้งสรรพคุณ ตลอดจนวิธีการใช้ประโยชน์

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา ประโยชน์ทางยาของพืชสมุนไพรจาก พ่อใหญ่คำพันธ์ วงษ์คำจันทร์ หมอยาพื้นบ้าน และลุงสถิต สายคำทอน ผู้รู้ในท้องถิ่น แบ่งเป็นความรู้ที่ได้จาก การวินิจฉัยโรค และความรู้ที่ได้จากการเตรียมตัวารวมทั้งความรู้ที่ได้จากวิธีการรักษา พบว่ามีการนำ สมุนไพรมาใช้รักษาโรคโดยนำสมุนไพรมาหลายชนิดผสมรวมกันเป็นยา 1 ตำรับใช้ในการ รักษาโรค บางครั้ง 1 โรคจะต้องใช้ตัวยามากหลายตำรับ ยาที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นผงวิธีรับประทานจะขึ้นอยู่กับชนิด ตัวยางบางชนิดจะต้องมีการกินร่วมกับน้ำผึ้งหรือผลไม้ จึงจะทำให้ได้ผลดี เช่น ตำรับยาปัญญาสว่าง จะต้อง กินโดยละลายกับน้ำร้อน 1 หยิบมือ กินกับแตงกวาเผา 1-2 ผล จะช่วยให้ประสิทธิภาพของยาดีขึ้น ส่วนพ่อใหญ่คำพันธ์ วงษ์คำจันทร์ มีการนำสมุนไพรตัวเดียวมารักษา โดยส่วนใหญ่จะใช้สมุนไพรสดนำมาฝัดและนำมาต้มหรือ ดองกับเหล้าดื่มเข้าและเย็น ใช้รักษาควบคู่กับยาแผนปัจจุบัน

อภิปรายผล

ความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำคลองลำกง อำเภอนองไผ่จังหวัดเพชรบูรณ์ รวบรวมพืชสมุนไพรได้ทั้งหมด 54 ชนิด 33 วงศ์ จำแนกตามวิสัยพืช (plant habit) ได้แก่ ไม้ยืนต้น 25 ชนิด ไม้ล้มลุก 22 ชนิด ไม้พุ่ม 4 ชนิด เป็นการสำรวจพบชนิดพรรณของพืชสมุนไพรที่หลากหลาย สอดคล้องกับงานวิจัยของรุ่งทิwa กองสอน ที่ได้วิจัย ความหลากหลายชนิดของพืชสมุนไพรและการใช้ประโยชน์ของชุมชน : กรณีศึกษาป่าชุมชนโคกหินลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม (รุ่งทิwa กองสอน, 2551) โดยทำการสำรวจสภาพป่าเบื้องต้นเพื่อเลือกพื้นที่วางแปลงตัวอย่าง ซึ่งพื้นที่ป่าชุมชนโคกหินลาดมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน จึงทำการวางแปลงตัวอย่างแบบเจาะจงขนาด 20 x 60 เมตร จำนวน 4 แปลง จากนั้นเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการจำแนกชนิดและนับจำนวนต้นของพืชสมุนไพร เพื่อหาค่าดัชนีความหลากหลายชนิด (H') และค่าดัชนีการกระจายตัว(EH) โดยใช้วิธี Shannon Weiner Index พร้อมทั้งรวบรวมข้อมูลการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรแต่ละชนิดโดยสัมภาษณ์หมอยาพื้นบ้าน ดำเนินการวิจัยระหว่างวันที่ 1-30 เมษายน พ.ศ. 2550 และพบว่า มีจำนวนพืชสมุนไพรทั้งสิ้น 38 วงศ์ 63 ชนิด

พืชสมุนไพรพบมากที่สุดของ บริเวณพื้นที่วิจัย คือสะเดาซึ่งเป็นสมุนไพรที่มีคุณสมบัติเป็นทั้งสารไล่และกำจัดแมลง ป้องกันแบคทีเรียและเชื้อรา ยับยั้งการกินอาหาร การเจริญเติบโต และการวางไข่ของแมลง นอกจากนี้ยังใช้คลุกเมล็ดพันธุ์เพื่อป้องกันแมลงศัตรูได้ด้วย รองลงมาคือ สลัดได (*Euphorbia antiquorum* L.) ซึ่งเป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็กลักษณะคล้ายตะบองเพชร ต้นมี สรรพคุณเป็นยาถ่ายพยาธิในท้อง แก้ไข้ บำรุงหัวใจ ยางจากต้นทาฆ่าพยาธิโรคผิวหนัง ทากัดหูด ใช้ปรุงเป็น ยาถ่าย สังกะสี (*Barleria strigosa* Willd. Us) ซึ่งเป็นพืชไม้พุ่มขนาดเล็กจะพบบริเวณที่ราบและพบมากใน หน้าฝน รากมีสรรพคุณ ใช้ทำเป็น ยาแก้ร้อนในกระหายน้ำ ดับพิษ ถอนพิษไข้ ลดความร้อนในร่างกาย และ ใ้รวก (*Thyrsostachys siamensis* Gamble B) ซึ่งเป็นไม้ล้มลุกขึ้นชิดแน่น กาบหน่อสีขาว ใบมีสรรพคุณ ขับ และพอกล้าง โลหิต แก้ร้อนในกระหายน้ำ ใช้ขับปัสสาวะ แก้ไตพิการ ขับน้ำ นอกจากนี้ยังพบสมุนไพรที่หายากคือ อ้อสะพายควาย (*Sphenodesme pentandra*) เป็นไม้เถา มีสรรพคุณสำคัญในด้านบำรุงกำลัง และ คงคาเดือด (*Arfeuillea arborescens* Pierre T) เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง เปลือกคั้น มีสรรพคุณใน การแก้คัน แก้ร้อนในกระหายน้ำ ดับพิษไข้ เนื้อไม้ แก้ซาง แก้เสบตามผิวหนัง

จากผลการศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร การนำพืชสมุนไพร ในพื้นที่ ไปใช้ประโยชน์ทางการช่วยรักษาโรคภัยต่างๆ ตามภูมิปัญญาของผู้รู้ และหมอยาพื้นบ้านที่พบว่า ชาวบ้านในชุมชนในพื้นที่วิจัยได้ใช้ประโยชน์จากสมุนไพร ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการแปรรูปสมุนไพร เพื่อประโยชน์หลายประการได้แก่ การทำยา ทำน้ำหมัก

การแปรรูปสมุนไพร จากการสัมภาษณ์และสอบถามหมอยาพื้นบ้าน (ที่มา-พ่อใหญ่คำพันธ์ วงษ์คำจันทร์ หมอยาพื้นบ้าน) ได้ทราบภูมิปัญญาการแปรรูปพืชสมุนไพร เพื่อใช้ประโยชน์ สรุปได้ว่า สมุนไพรถูกนำมาใช้สารพัดประโยชน์ และถูกแปรรูปออกมาในรูปแบบต่าง ๆ สิ่งสำคัญที่สุดของการแปรรูปสมุนไพร คือ

การปรุงยา หมายถึง การสกัดเอาตัวยาออกจากไม้อ่า ซึ่งสารที่ใช้สกัดตัวยาที่นิยมใช้ได้แก่ น้ำ และเหล้าสมุนไพรที่นำมาเป็นยาตามภูมิปัญญาดั้งเดิม มีรูปแบบต่างๆ ได้แก่

ยาต้ม เป็นการสกัดยาให้ออกจากไม้อ่าด้วยน้ำร้อน เป็นวิธีที่นิยมใช้มากที่สุดส่วนใหญ่จะใช้ต้มกับส่วนของต้นไม้อ่าเนื้อแน่นแข็ง เช่น ลำต้น ราก ต้องใช้การต้มจึงจะมีตัวยาออกมา ข้อดีสำหรับการต้มคือ เป็นวิธีที่สะอาด ปลอดภัยจากเชื้อโรค **ยาซัง** เป็นการสกัดตัวยาด้วยน้ำร้อนเช่นกัน ใช้กับส่วนของต้นไม้อ่าที่บอบบางอ่อนนุ่ม เช่น ใบ ดอก ที่ไม่ต้องการโคนน้ำเดือดนานๆ ตัวยาก็ออกมาได้ วิธีการซังให้อายาใส่แก้วเติมน้ำร้อนจัดลงไป ปิดฝา ปล่อยให้เย็น ให้ตัวยาออกมาเต็มที่ **ยาน้ำมัน** สำหรับตัวยางชนิดจะไม่ยอมละลายน้ำเลย แม้ว่าจะเคี้ยวแล้วก็ตาม (ส่วนใหญ่ยาที่ละลายน้ำได้ดีจะไม่ละลายน้ำมันเช่นกัน) จึงใช้น้ำมันเป็นตัวสกัดยาแทนน้ำ เนื่องจากยาน้ำมันทาแล้วเหนียว เหนอะเปราะจะเป็นเสื้อผ้า จึงไม่นิยมปรุง ใช้กัน **ยาตองเหล้า** สำหรับตัวยาที่ไม่ยอมละลายน้ำ กับละลายในเหล้า ได้เช่นเดียวกับตัวยาที่ไม่ยอมละลายในน้ำมันยาตองเหล้า มักจะมีฤทธิ์แรงกว่ายาต้ม เนื่องจากเหล้ามีกลิ่นฉุน และหากกินบ่อย ๆ อาจทำให้ติดได้ จึงไม่นิยมกินกัน จะใช้ต่อเพื่อกินยาเม็ดหรือยาต้มแล้วยังไม่ได้ผล **ยาตำคั้นเอาน้ำ** เอายามาตำให้ละเอียดและคั้นเอาแต่น้ำออกมา มักใช้กับส่วนของต้นไม้อ่าที่มีน้ำมาก ๆ อ่อนนุ่ม ทำให้เหลืองง่าย เช่น ส่วนใบ หัว หรือเหง้า ยาประเภทนี้กินมากไม่ได้เช่นกัน เพราะน้ำยาที่ได้จะมีกลิ่นและรสชาติรุนแรงตัวยาก็จะเข้มข้นมาก ยากที่จะกลืนเข้าไปทีเดียว ฉะนั้นกินครั้งละ 1 ถ้วยชาก็พอแล้ว **ยาผง** คือการเอายาไปอบ หรือตากแห้งแล้วบดให้เป็นผง ยายังเป็นผงละเอียดมาก ก็ยังมีสรรพคุณดีขึ้น เพราะยาผงจะถูกดูดซึม เข้าสู่ลำไส้ได้ง่าย ตัวยาก็เข้าสู่ร่างกายได้รวดเร็ว ดังนั้น พงยาก็ละเอียดยังเป็นผลดี ส่วนยาผงชนิดใดที่กินยากก็ใช้ปั้นเป็นเม็ด หรือที่เรียกว่า เป็นลูกกลอน โดยใช้น้ำเชื่อม น้ำข้าว หรือน้ำผึ้ง เพื่อให้ยาติดกันเป็นเม็ด ส่วนใหญ่นิยมใช้น้ำผึ้ง เพราะสามารถเก็บไว้ได้นานโดยไม่ขึ้นรา และรูปแบบ **ยาฝน** เป็นวิธีที่หมอพื้นบ้านใช้มาก วิธีฝนคือ หากภาชนะใส่น้ำสะอาดประมาณครึ่งหนึ่ง แล้วเอาหินลับมีดเล็กๆ จุ่มลงไปให้หิน โผล่เหนือน้ำเล็กน้อย ฝนจนได้น้ำยาสีขุ่นขึ้นเล็กน้อย กินครั้งละ 1 แก้ว สอดคล้องกับเอกสารที่เกี่ยวข้องคือ สุภาภรณ์ ปิติพร (2551) ที่ได้กล่าวถึงประโยชน์ของสมุนไพรในด้านต่าง ๆ 12 รายการ อาทิเช่น ใช้สกัดน้ำมันหอมระเหย และใช้เป็นยารับประทาน

จึงสรุปได้ว่าข้อมูลที่ได้จากการศึกษาการวิจัยในครั้งนี้สามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพด้านพันธุกรรมของพืชสมุนไพรในในพื้นที่ ป่ารอบอ่างเก็บน้ำคลองลำกง อำเภอนองไผ่จังหวัดเพชรบูรณ์ และมีการรวบรวมภูมิปัญญาของ หมอยาพื้นบ้าน ในชุมชนวังท่าดี เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาข้อมูลสรรพคุณของ ยาในการรักษาโรค

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อพึงระวังในการใช้สมุนไพร

1.1 ใช้ให้ถูกต้อง สมุนไพรที่มีชื่อซ้ำกันหรือใกล้เคียงกันมากและบางท้องถิ่นก็เรียกไม่เหมือนกัน จึงต้องรู้จักสมุนไพรและใช้ให้ถูกต้อง

1.2 ใช้ให้ถูกส่วน ต้นสมุนไพรไม่ว่าจะเป็นราก ใบ ดอก เปลือก ผล เมล็ด จะมีฤทธิ์ไม่เท่ากัน บางทีผลแก่ผลอ่อน ก็มีฤทธิ์ต่างกันด้วย ต้องรู้สิ่งใด ใช้เป็นยาได้

1.3 ใช้ให้ถูกขนาด สมุนไพรถ้าใช้น้อยไป ก็รักษาไม่ได้ผล แต่ถ้ามากไปก็อาจเป็นอันตรายหรือ เกิดพิษต่อร่างกายได้

1.4 ใช้ให้ถูกวิธี ยาสมุนไพรแต่ละชนิด นำมาใช้ต่างกัน มีต้ม, บดเป็นผง, ดอง, ฝน, กิน, ทา, ถู, นวด, อบ, รุม, หรือ สูดดม เป็นต้น จะต้องรู้วิธีใช้ให้ถูกต้อง

1.5 ใช้ให้ถูกกับโรค ต้องดูสรรพคุณให้แน่ชัด ว่าใช้แก้โรคอะไร เช่น ท้องผูกต้องใช้ยาระบาย ถ้า ใช้ยาที่มีฤทธิ์ฝาดสมานจะทำให้ท้องผูกยิ่งขึ้น

1.6 รักษาความสะอาด ต้องสะอาด ทั้งเครื่องใช้ตัวยา มือ และ สิ่งประกอบอื่นๆ

2. ข้อเสนอแนะในเรื่องการวิจัยที่เกี่ยวกับสมุนไพรที่ควรวิจัยต่อไป

งานวิจัยผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับสมุนไพร งานวิจัยเกี่ยวกับสารอินทรีย์ที่เป็นประโยชน์ในสมุนไพร เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาที่เกิดจากการใช้สารเคมีที่เป็นปุ๋ยและสารฆ่าแมลงในพืชสมุนไพร

เอกสารอ้างอิง

- กรมป่าไม้. 2544. **ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม**
พ.ศ. 2544.บริษัท ประชาชน จำกัด, กรุงเทพฯ. 801 น.
- ก่องกานดา ชยามฤต. 2528. **สมุนไพรไทย ตอนที่ 4.** หอพรรณไม้ กรมป่าไม้. ห.จ.ก. ชูติมาการพิมพ์,
 กรุงเทพฯ. หน้า 290-515.
- _____. 2540. **สมุนไพรไทย ตอนที่ 6.** หอพรรณไม้ กรมป่าไม้. ไคมอน พรินต์ติ้ง,
 กรุงเทพฯ. 166 น.
- _____. 2541. **คู่มือจำแนกพรรณไม้.** หอพรรณไม้ กรมป่าไม้.
 ไคมอนพรินต์ติ้ง, กรุงเทพฯ. 235 น.
- _____ และ ดีนา ผู้พัฒนพงศ์. 2545. **สมุนไพรไทย ตอนที่ 7.** หอพรรณไม้
 กรมป่าไม้.บริษัท ประชาชน จำกัด, กรุงเทพฯ. 279 น.
- _____. 2548. **พืชมีประโยชน์วงศ์เปล้า.** จัดพิมพ์โดย โครงการพัฒนาองค์ความรู้
 และศึกษานโยบายการจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทย.
 บริษัท ประชาชน จำกัด, กรุงเทพฯ. 282 น.
- กิตติมา ด้วงแฉ. (2549). **การติดตามการเปลี่ยนแปลงความหลากหลายของเห็ดราขนาดใหญ่ในพื้นที่**
ลุ่มน้ำเข็ก จังหวัดเพชรบูรณ์. ว.สงขลานครินทร์ วทท ปีที่ 28 ฉบับที่ 2:293-303.
- เกษม จันทร์แก้ว. (2531). **การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.** กรุงเทพฯ :
- คณะกรรมการบัณฑิตศึกษา สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- _____. (2536). **แนวความคิดพื้นฐานทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.**
- รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติเรื่องการบริหารงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.** 1-3
 มิถุนายน 2536. หน้า 2-1-3-8.
- เกษม สร้อยทอง. (2537). **เห็ดและราขนาดใหญ่ในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: ศิริธรรมออฟเซ็ท.
- กระทรวงสาธารณสุข. 2547. **ประกาศกระทรวงสาธารณสุข (ฉบับที่ 280) พ.ศ.2547 เรื่อง**
ชาสมุนไพร. วันที่ค้น 20 กรกฎาคม 2555, เข้าถึงได้ที่ <http://th.wikipedia.org>
- กองควบคุมอาหาร สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา. 2549. **แนวทางการพิจารณา**

อาหารประเภทชาสมุนไพร. กรุงเทพฯ: กระทรวงสาธารณสุข.

แก้ว ประกอบไวภกิจ. (2531). **มนุษย์ระบบนิเวศและสภาพนิเวศในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ :

ไทยวัฒนาพานิช.

กรมป่าไม้. (2537). **การจําแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ**.

การฝึกอบรม ณ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดฉะเชิงเทรา.

คู่มือ การสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ป่าอนุรักษ์. สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้

และพันธุ์พืช กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช.

โกมล แพรกทอง. (2535). **แนวทางการจัดการป่าชุมชน**. กรุงเทพฯ. กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและ

สหกรณ์ (อัสตานา).

จิรากรณ์ คชเสนี. 2549. **มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จักรวรรดิ สุภวัฒน์วิโรจน์. (2551). **ปัจจัยเชิงนิเวศไฟป่า และภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อการเกิดดอกเห็ดเฉพาะ**

ในตำบลเมืองนะ อําเภอเชียงดาว จังหวัดเพชรบูรณ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตร

มหาบัณฑิต สาขาวิชาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เฉลิมชนม์ บุญเกียรติสกุล. (2550). **ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์**

ความหลากหลายทางชีวภาพของอาหารธรรมชาติในป่าเมี่ยง : กรณีศึกษา บ้านปางมะโอ

ตำบลแม่นะ อําเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตร

มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เฉลิมยศ อุทัยรัตน์ ประยูร ดารงรักษ์ ฉันทนา รุ่งพิทักษ์ไชย มุสาหมัดตายุดิน บาอะคีรี กามัล กอ

และ โรสณา แยนนา และคอเลาะ สาและ. (2552). **เห็ดป่าในหุบเขาลาพญา**.

ศูนย์วิจัยความ หลากหลายทางชีวภาพเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา บรมราชินีนาถ

มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.

ชาติ นาวานุเคราะห์. 2548. **ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศ**. กรุงเทพฯ: คณะสิ่งแวดล้อมและ

ทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

จันทร์ฉาย ไชยจันทร์. (2549). รายงานวิจัยเรื่องสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาการจัด

ระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการของสำนักงานเขตพื้นที่

การศึกษาภาพลื่นฐ์. สกลนคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

เฉลา พุ่มพิมพ์. (2523).การสำรวจเห็ดในอุทยานแห่งชาติตาดหมอก

จังหวัดเพชรบูรณ์. วิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

สาขาวิทยาศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก.

ชนาธิป พรสกุล แกลที. (2544). รูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็น

ศูนย์กลาง. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ดีพร้อม ไชยวงศ์เกียรติ. (2528). การเพาะเห็ดและเห็ดบางชนิดในประเทศไทย. กรุงเทพฯ.

อักษรสยามการพิมพ์.

ธงชัย เปาอินทร์ และ นิวัตร เปาอินทร์. 2544. **ต้นไม้หายารู้**. บริษัท ออฟเซ็ท เพรส จำกัด,

กรุงเทพฯ.376 น.

ณพิสิษฐ์ จักรพิทักษ์และคณะ.2551. รายงานการวิจัยสมุนไพรในพื้นที่สูง โครงการ

การพัฒนาเครือข่ายวิชาการและเผยแพร่ความรู้ด้านความหลากหลาย

ทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นบนพื้นที่สูงวิทยาลัยศิลปะ สื่อ

และเทคโนโลยี เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

นิจศิริ เรืองรังษี และ ธวัชชัย มังคละคุปต์. 2547. **สมุนไพรไทย เล่ม 1**. สำนักพิมพ์ บี เฮลท์ดี,

กรุงเทพฯ. 380 น.

บุศบรรม ณ สงขลา. 2525. **สมุนไพรไทย ตอนที่ 1**. หอพรรณไม้ กรมป่าไม้, กรุงเทพฯ. 91 น.

พงษ์ศักดิ์ พลเสนา. 2550. **พืชสมุนไพรในสวนป่าสมุนไพรเขาหินซ้อน ฉบับสมบูรณ์**.

ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจตนารมณัภณัท, ปราจีนบุรี. 301 น.

ภาควิชาเภสัชพฤกษศาสตร์ คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. 2543. **สมุนไพรสวนสิริรุกษชาติ**

นิวัติ เรืองพานิช. 2546. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ 4

กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

บารมี สกสรรค์ กิตติมา ค้วงแค จันจิรา อายะวงศ์ วินันท์ดา หิมะมาน และกฤษณา พงษ์พานิช. (2553).

ความหลากหลายและการใช้ประโยชน์ของเห็ดราในอุทยานแห่งชาติแม่ปิง.

งานกีฏวิทยาและจุลชีววิทยาป่าไม้. สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช

กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช 61 กรุงเทพฯ

ปริศนา พรหมมา และมนตรี จันทรวงศ์. (2541). **ชุมชนท้องถิ่นกับการจัดการความหลากหลาย**

ทางชีวภาพโครงการพัฒนาลุ่มน้ำภาคเหนือ. เชียงใหม่ : องค์กรชุมชนเชียงใหม่.

พุทธพรณี บุญมาก อณิสณี แทนอาษา และปวีศา วิระษร. (2552). **ความหลากหลายของเห็ดในพื้นที่**

ป่าดงห้วย ตำบลเกาะแก้ว อเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด.

ไพรินทร์ กปิลานนท์ กิตติ โทธิ์ทมะ และสม โภชน์ น้อยจินดา.

การศึกษาลักษณะทางสัณฐานวิทยาและการเจริญของเห็ด. 2543.

พัชพร วิภาศรีนิมิต และสิทธิณัฐ ประพุทธนิตินสาร. (2552). **ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการและ**

ใช้ประโยชน์จากเห็ดป่า : กรณีศึกษาบ้านดอนชัย วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตร

มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พัฒนา สมนิยาม และกชกร ลาภมาก. (2543). **ความหลากหลายของเห็ดในสถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์**

ปี พ.ศ. 25542. คณะวิทยาศาสตร์ สถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์.

มลธิรา จันท์โอภาส. (2548). **การสำรวจชนิดของเห็ดราขนาดใหญ่บริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า**

ดอยเวียงหล้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน.

ยศ สันตสมบัติ. (2542). **ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา**

อย่างยั่งยืน. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ยุคด ละม้ายจีน. (2550). ความหลากหลายของพืชสมุนไพร และการใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น

เมธินี ตาพุมาศสวัสดิ์. 2549. พรรณไม้หายากหาย จังหวัดเพชรบุรี. สำนักหอพรรณไม้

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. ชุมชุมสหกรณ์การเกษตรแห่ง
ประเทศไทย จำกัด, กรุงเทพฯ. 221 น.

รุ่งรัตน์ เหลืองนทีเทพ. 2540. พืชเครื่องเทศและสมุนไพร. สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์,

กรุงเทพฯ. 200 น.

ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์. 2522. สมุนไพรไทย ตอนที่ 2. หอพรรณไม้ กรมป่าไม้. ชุติมาการพิมพ์,

กรุงเทพฯ. หน้า 91-183.

_____. 2525. สมุนไพรไทย ตอนที่ 3. หอพรรณไม้ กรมป่าไม้. ชุติมาการพิมพ์,

กรุงเทพฯ. หน้า 184-289.

_____. 2530. สมุนไพรไทย ตอนที่ 5. หอพรรณไม้ กรมป่าไม้.

ห.จ.ก. ชุติมาการพิมพ์, กรุงเทพฯ. หน้า 516-731.

ยุทธนา ทองบุญเกื้อ 2551. ความหลากหลายและการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพร

ในวนอุทยานถ้ำเพชร – ถ้ำทอง อำเภอตากถ้ำ จังหวัดนครสวรรค์ .นครสวรรค์:

สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 12 (นครสวรรค์)

รุ่งทิภา กองสอน (2551) ความหลากหลายชนิดของพืชสมุนไพรและการใช้ประโยชน์ของชุมชน

: กรณีศึกษา ป่าชุมชน โคนหินลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม.

มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

วิทย์ เทียงบุญธรรม. 2536. พจนานุกรมสมุนไพรไทย. สำนักพิมพ์ สุริยบรรณ, กรุงเทพฯ. 880 น.

วิสุทธ์ ไบไม้. 2550. ธรรมชาติกับวัฒนธรรมและสังคมไทยในกระแสโลกาภิวัตน์.

โครงการพัฒนาองค์ความรู้และศึกษานโยบายการจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศ

ไทย (โครงการ BRT). บริษัท จีรวัฒน์เอ็กซ์เพรส จำกัด, กรุงเทพฯ. 60 น.

วุฒิ วุฒิธรรมเวช. 2540. สารานุกรมสมุนไพร รวมหลักเภสัชกรรมไทย. โรงพิมพ์ โอ. เอส. พรินต์ติ้ง

เฮ้าส์, กรุงเทพฯ. 620 น.

_____. 2548. ย่อเภสัชกรรมไทย และสรรพคุณสมุนไพร. บริษัท ศิลป์สยามบรรณภัณฑ์

และการพิมพ์ จำกัด, กรุงเทพฯ. 224 น.

วีระชัย ณ นคร, บรรณาธิการ. 2546. สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ เล่ม 7. องค์การ-

ในจังหวัดอุบลราชธานี. โปรแกรมวิชาชีววิทยา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.

สยามไภษัชยพิภพ : ภูมิปัญญาของชาติ. ภาควิชาเภสัชพฤกษศาสตร์ คณะเภสัชศาสตร์
สวนพฤกษศาสตร์ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. โอ.เอส. พรินต์ติ้ง เฮ้าส์,
กรุงเทพฯ. 347 น.

สุภาภรณ์ ปิติพร. 2551. ความหลากหลายทางชีวภาพกับการแพทย์พื้นบ้านไทย ใน

เอกสารประกอบการสัมมนาโครงการสำรวจรวบรวมข้อมูล

ความหลากหลายทางชีวภาพระดับท้องถิ่น (พื้นที่ป่าตะวันตก)

ครั้งที่ 2 สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, กรุงเทพฯ.

สารานุกรมสมุนไพร เล่ม 1. บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน),

กรุงเทพฯ. 219 น.

_____. 2543. สยามไภษัชยพิภพสารานุกรมสมุนไพร เล่ม 2. บริษัท อมรินทร์

พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), กรุงเทพฯ. 255 น.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ ฉบับเสริมการเรียนรู้ เล่ม 1. บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง

แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, กรุงเทพฯ. 192 น.

สมพร ภูติยานันต์. 2542. การตรวจเอกลักษณ์พืชสมุนไพร : ภาคพิเศษ. โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์

ทหารผ่านศึก, กรุงเทพฯ. 991 น.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2550). **เห็ดในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ. พิมพ์ครั้งที่ 2.

อนงค์ จันทรศรีกุล. (2535). **เห็ดเมืองไทย** ไทยวัฒนาพานิช กรุงเทพฯ.

_____. (2542). **เห็ดเมืองไทยเทคโนโลยีการเพาะเห็ด**. พิมพ์ครั้งที่ 7 :

ไทยวัฒนาพานิช. กรุงเทพฯ.

Chuaynkern, Y., J. Nabhitabhata, C. Inthara, M. Kamsook & K. Somsri. 2005. A new species of
the Water skink *Tropidophorus* (Reptilia: Squamata: Scincidae) from Northeast
Thailand. The Thailand Natural History Museum Journal. 1 (2): 165-175.

Cox, M. J. 1991. *The Snakes of Thailand and Their Husbandry*. 1 ed. Krieger publishing
Company, Florida.

Cox, M. J., P. P. van Dijk, J. Nabhitabhata & K. Thirakhupt. 1998. *A Photographic Guide to
Snakes and Other Reptiles of Thailand and South-East Asia*. Asia Books Co., Ltd,
Bangkok.

Hikida, T., N.L. Orlov, J. Nabhitabhata & H. Ota. 2002. Three new depressed-bodied water
skinks of the genus *Tropidophorus* (Lacertilia: Scincidae) from Thailand and Vietnam.
Current Herpetology. 21: 9-23.

Shepherd, C. R. & V. Nijman. 2008. *Pet Freshwater Turtle and Tortoise Trade in Chatuchak*

Market, Bangkok, Thailand. TRAFFIC Southeast Asia, Petaling Jaya, Malaysia.

Sorensen, T. 1948. A method of establishing groups of equal amplitude in plant sociology based on similarity of species and its application to analyses of the vegetation on Danish commons. *Biologiske Skrifter /Kongelige Danske Videnskabernes Selskab*, 5 (4)

ภาคผนวก ก

ภาพกิจกรรมการเก็บข้อมูลการวิจัย

1.ผู้วิจัยและเกษตรกรป่า 2.กระเจียวแดง 3.มะละขี้เฒ่า 4.การฝนยาของหมอยาพื้นบ้าน(นายสถิต สายคำทอง นายคำพันธ์ วงษ์คำจันทร์) (ภาพจากซ้ายไปขวาและจากบน-ล่าง)

แสดงการเก็บหาเห็ดป่าและนำมาปรุงอาหาร

ภาพพืชสมุนไพรล้าง

กระทกรกป่า (*Passiflora foetida*) ชื่อสามัญ Fetid passionflower, Scarletfruit passionflower, Stinking passionflower

วงศ์ Passifloraceae

ชื่ออื่น รก กระโปรงทอง ละพุบบี หนัวร์กซ้าง (ใต้) ตำลึงฝรั่ง รั้งนก

ลำต้นเป็นไม้เถามีหนวดเกาะเกี่ยวพันต้น ไม้อื่นลักษณะใบใบมีลักษณะเป็น 3 แฉก ผิวใบมีขนอ่อน ขอบใบเรียบ ปลายแหลม ใบกว้างประมาณ 4 เซนติเมตร ยาว 5 เซนติเมตรลักษณะดอกดอกขอบนอกจะมีสีขาว วงในจะมีสีม่วงเข้ม ขนาดประมาณ 1 นิ้วลักษณะผลผลแก่สีเขียว ผลสุกสีเหลือง ขนาดประมาณ 2 เซนติเมตรจะมีรกรกหุ้มสีเขียวอ่อนและเมื่อผลสุกรกจะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลอ่อน

ส่วนที่ใช้เป็นอาหาร ยอด ผลอ่อน ผลแก่ ผลสุก รวมทั้งรกรกหุ้มใช้เป็นอาหารประเภทผักเป็นผักจิ้ม หรือกินสดและแกงเลียงรสชาติขอมัน หวาน ส่วนผลสุกเปรี้ยวอมหวานส่วนที่ใช้ขยายพันธุ์เมล็ดพื้นที่ที่เจริญเติบโตได้ดีที่ราบฤดูกลางที่ให้ผลผลิตตลอดปี

สรรพคุณทางสมุนไพรใช้รากสดหรือตากแห้ง ชงดื่มเป็นน้ำชาที่ทำให้สดชื่น เถา เป็นยาธาตุ พอกรักษาแผล
ใบตำพอกศีรษะ แก้หวัด คัดจมูก เปลือก เป็นยาชูกำลัง ตำเกี่ยวกับน้ำมะพร้าว แก้ไฟไหม้น้ำร้อนลวก

ชื่อสะพายควาย

1. ชื่อสะพายควาย

ชื่อพื้นเมือง ชื่อสะพายควาย ขอเถื่อน

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Sphenodesme pentandra*

วงศ์ Verbenaceae

ลักษณะ เป็นไม้เถา ใบเดี่ยวออกเรียงสลับกัน ใบรูปหอกปลายเรียว และแหลม โคนใบแหลม ผิว
และขอบเรียบ หนา ขนาดใบ กว้างเฉลี่ย 2.2 ซม. ยาวเฉลี่ย 6.8 ซม

สรรพคุณ ดองสุราดื่ม ช่วยให้เลือดลมเดินสะดวก บำรุงกำลัง

แหล่งที่สำรวจ เส้นทางทิศตะวันตกของภูแฝงม้า

เอื้องหมายนา

2. เอื้องหมายนา

ชื่อพื้นเมือง เอื้องหมายนา เอื้องดิน

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Costus speciosus* (Koen.) Sm. H

วงศ์ Costaceae

ลักษณะ เป็นพืชล้มลุก รากเป็นหัวยาวที่โคนแข็ง ใบยาวเฉลี่ย 6.3 ซม. ยาวเฉลี่ย 19.1 ซม. มีขนทุกส่วนของต้น ดอกสีขาวรูปปากแตร ขอบหยัก

สรรพคุณ รสขมเมา เผาสุกก่อนกิน ช่วยขับ ปัสสาวะ แก้แผลหนอง อักเสบวม
แหล่งที่สำรวจ เส้นทางทิศตะวันออกของภูแฝงม้า

3. หนอนตายหยาก

ชื่อพื้นเมือง กระเพียดหนู โป่งมดงาม สลอคเชียงคา

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Stemona tuberosa* Lour. HC

วงศ์ Stemonaceae

ลักษณะ เถากลมเรียวยาวเล็กสีเขียว ใบรูปหัวใจ ผิวและขอบเรียวยาว สีเขียวขนาดใบยาวเฉลี่ย 7.1 ซม. ยาวเฉลี่ย 12.4 ซม. ดอกตูมสีเขียวอมเหลือง บานออกดอกเป็นสีแดง

สรรพคุณ ราก (หัว) รสเมาเบื่อ ปรงยารับประทานแก้โรคผิวหนัง น้ำเหลืองเสียคันตาม ร่างกาย ฆ่าพยาธิ ภายในมะเร็งตับ พอกทาทำหิด เหา (นิจศิริ เรื่องรังษี และคณะ, 2547)

แหล่งที่สำรวจ เส้นทางรอบภูแฝงม้า

4. โสม

ชื่อพื้นเมือง โสมไทย โสมเขา

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Talinum paniculatum* (Jacq.) วงศ์ Portulacaceae

ลักษณะ เป็นพืชล้มลุกขนาดเล็ก เจริญเติบโตในหน้าฝน หน้าแล้งจะยุบไป เหลือแต่หัวใต้ดิน ใบรูปไข่กลับ ปลายโตแหลม โคนสอบแหลม ขนาดใบ ยาวเฉลี่ย 1.2 ซม. ยาวเฉลี่ย 4.7 ซม. ดอกเล็กสีชมพูเป็นช่อ ผลสีแดง กลม

สรรพคุณ ใบหรือยอดอ่อน ต้มหรือผัดกิน ช่วยบำรุงกำลัง

แหล่งที่สำรวจ เส้นทางทิศตะวันออกของภูแฝงม้า

5. แสมสาร

ชื่อพื้นเมือง แสมสาร จีเหล็กปู

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Senna garrettiana* (Craib) Irwin & Barneby

วงศ์ Leguminosae - Caesalpinioideae

ลักษณะ เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่ ใบประกอบ ใบเรียวยาวแหลมกว่าใบจีเหล็ก ขนาดใบเฉลี่ย 2.8 ซม. ยาวเฉลี่ย 6.8 ซม. สรรพคุณ ใบ บำบัดโรคมะเร็งในเม็ดโลหิตของหนู เป็นยาขับพยาธิใช้บำบัดโรค
งูสวัด (นิจิติริ เรื่องรังษี และคณะ, 2547)

แหล่งที่สำรวจ เส้นทางรอบภูแฝงม้า

6. ส้มเสี้ยว

ชื่อพื้นเมือง ส้มเสี้ยว เสี้ยวดอกขาว ชงโคจีไก่

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Bauhinia saccocalyx* Pierre ST

วงศ์ Leguminosae – Caesalpinioideae

ลักษณะ ใบทรงกลมเว้าลึก ตรงกลางใบคล้ายปีกผีเสื้อติดกัน สีเขียว เฉลี่ย 4.4 ซม. ยาวเฉลี่ย 8.1 ซม. ดอกสีขาว ฝักแบนยาว

สรรพคุณ ใบ ใช้ทำเป็นยาขับระดู ขับปัสสาวะ ทำเป็นยาระบาย ขับเมือก และเสมหะตกทาง ทวารหนัก (สุธีวรศิรินิมิต, 2549)

แหล่งที่สำรวจ ภูแฝงม้า

7. สารพัดพิษ

ชื่อพื้นเมือง สารพัดพิษ

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Sophora tomentosa* Linn.

วงศ์ Leguminosae

ลักษณะ เป็นไม้พุ่มขนาดย่อม ใบกลมรีสีเขียวเฉลี่ย 5.2 ซม. ยาวเฉลี่ย 13.2 ซม. ผลกลมทำผลพริกไทย สีแดง – ดำ หรือสีเหลืองส้ม ดอกสีขาวเกิดตามง่ามใบ เบญจพรรณทั่วไป

สรรพคุณ- ลูกสด รสเย็น แก้ไข้เซื่องซึม -ราก รสเฝื่อน เย็น ดิบ แก้ร้อนใน แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย
แหล่งที่สำรวจ เส้นทางทิศตะวันตกของภูแฝงม้า

8. สามสิบ

ชื่อพื้นเมือง สามสิบ สามร้อยราก จันดิน เมาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Asparagus racemosus* Willd. C

วงศ์ Asparagaceae

ลักษณะ เป็นไม้เถาขนาดเล็ก เลื้อยพาดพันต้นไม้อื่น เถาเล็กเรียวกลมสีเขียวใบเป็นฝอย เล็กๆ คล้ายหาง
กระรอก สีเขียวดอกเล็ก ๆ เป็นช่อ

สรรพคุณ ผล มีรสเย็น ปรงเป็นยาแก้พิษไข้เซื่องซึม ราก รสเย็นหวาน บำรุงทารกในครรภ์ บำรุงตับ ปอด
ขับปัสสาวะ (นิจศิริ เรื่องรังษี และคณะ, 2547)

แหล่งที่สำรวจ รอบภูแฝงม้า

9. สังกกรณี

ชื่อพื้นเมือง สังกกรณี (หญ้าหงอนไก่ หญ้าหนวดนก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Barleria strigosa* Willd. Us

วงศ์ Acanthaceae

ลักษณะ เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก ลำต้นมีขนสีน้ำตาล ใบเดี่ยวรูปหอก ปลายเรียวแหลมสีเขียว มีขนเล็กน้อย ใบเฉลี่ย 4.4 ซม. ยาวเฉลี่ย 9.8 ซม. ดอกเป็นช่อตั้ง มีใบประดับสีเขียว

สรรพคุณ ราก ใช้เป็นยาแก้ร้อนใน ถอนพิษไข้กาฬ ลดความร้อนในร่างกาย (สุธี วรศิรินิมิต, 2549)

แหล่งที่สำรวจ เส้นทางทิศตะวันออกของภูแฝงม้า

10. สติด

ชื่อพื้นเมือง สติด ขจร

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Telosma minor* Craib. C

วงศ์ Asclepiadaceae

ลักษณะ เป็นไม้เถา ใบรูปหัวใจขนาดใบเฉลี่ย 6.2 ซม. ยาวเฉลี่ย 5.2 ซม. ปลายแหลมสีเขียวอมแดง ดอกช่อเหมือนพวงอุบะ สีเขียวอมเหลือง กลิ่นหอมผลกลมยาว เมื่อแก่แตกออก เมล็ดมีพูสีขาว สรรพคุณ ราก รส

เย็นเบื่อ ถอนพิษยาเบื่อเมา ดับพิษทั้งปวง ฝน หยอดตา แก้ตาอักเสบ ตาและ ตามัว ดอก รสเย็นขม บำรุงปอด (นันทวัน บุญยะประภัสร์, 2541)

แหล่งที่สำรวจ เส้นทางทิศตะวันตก-ตะวันออกของภูแฝงม้า

11. สลัดไดป่า

ชื่อพื้นเมือง สลัดได กระลาพัก

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Euphorbia antiquorum* L.

วงศ์ Euphorbiaceae

ลักษณะ เป็นไม้ทรงพุ่ม แตกกิ่งสาขามาก ลักษณะคล้ายกระบองเพชรรูปดาวสาม แฉก มีหนามเล็กยาวตาม เหลี่ยมใบเล็กมากสีเขียว ออกตามเหลี่ยม

สรรพคุณ ดั้น เป็นยาถ่ายพยาธิ บำรุง หัวใจ ถ่ายหิวริคสีดวงดำไส้และริคสีดวงทวารหนัก (นิจศิริ เรื่องรังษี และคณะ, 2547)

แหล่งที่สำรวจ เส้นทางทิศตะวันตก-ตะวันออกของภูแฝงม้า

12. สตงูณี

ชื่อพื้นเมือง สตงูณี (ราชบุรี) ขี้มอด (นครปฐม) ตาโหลน (สตูล) ตีนนก (จันทบุรี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Terminalia calamansanai* (Blanco) Rolfe T

วงศ์ Combretaceae

ลักษณะ เป็นไม้ต้นขนาดกลาง ถึงขนาดใหญ่ ผลัดใบเรือนยอดแผ่แบน มักมีพุ่มขนาดเล็ก กิ่งอ่อนมีขนนุ่ม โคนใบสอบแคบเป็นรูปกลม เนื้อใบค่อนข้างหนาคล้ายแผ่นหนัง เกลี้ยง 12.6 ยาวเกลี้ยง 26.8 ซม. ดอกออกเป็นช่อ ตามง่ามใบสีขาวอมเหลือง มีกลิ่นเหม็น กลีบรองกลีบดอกเชื่อมติดกันตอนล่างเป็นรูปท่อยาว ปลายแยกเป็นกลีบรูปสามเหลี่ยมด้านนอกมีขน ผลเป็นรูปสามเหลี่ยม มีปีก 2 ปีกสีเหลือง สรรพคุณ เปลือกมีคุณสมบัติในการรักษานิวในทางเดินปัสสาวะ เป็นยาบำรุงหัวใจ (วิทย์ เทียงบูรณธรรม, 2542)

แหล่งที่สำรวจ เส้นทางทิศตะวันออกของภูแฝงม้า

13. เล็บเหยี่ยว

ชื่อพื้นเมือง เล็บเหยี่ยว เล็บแมว หมากหนาม

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ziziphus oenoplia* (L.) Mill. var. *oenoplia* C

วงศ์ Rhamnaceae

ลักษณะ เป็นไม้ยืนต้น ขนาดอ่อม มีหนามแหลมคม ใบเดี่ยวรูปทรงกลมรีเกลี้ยง 2.5 ซม. ยาวเกลี้ยง 5.5 ซม. ดอกเล็ก ๆ กลมเป็นช่อ ผลกลมดิบสีเขียว สุกสีดำ รสหวานอมเปรี้ยว

สรรพคุณ ราก เปลือก ขับระดู แหล่งที่สำรวจ ภูแฝงม้า

14. ยอดเดือน

ชื่อพื้นเมือง สลักปู สลักหลวง มะกูดู

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Morinda elliptica* Ridl. S/ST

วงศ์ Rubiaceae

ลักษณะ เป็นไม้ขนาดกลาง เปลือกสีน้ำตาลเหลือง ใบเดี่ยวรูปหอกเรียว ปลายแหลม เกลี้ยง 8.9 ซม. ขาวเกลี้ยง

12.9 ซม. ดอกเล็กเป็นช่อ สรรพคุณ รากใช้แก้เบาหวาน คั้นบำรุงเลือด ใบตากพอกศีรษะฆ่าเหา แหล่งที่

สำรวจ ภูแฝงม้า

15. โมกมัน

ชื่อพื้นเมือง มุกน้อย

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Wrightia arborea* (Dennst.) Mabb.ST

วงศ์ Apocynaceae

ลักษณะ ใบรูปหอกกว้างคล้ายใบมะขม ผิวและขอบเรียบ ปลายแหลม สีเขียวอมเหลือง เกลี้ยง 4.1 ซม. ขาว

เกลี้ยง 8.5 ซม. ดอกมีกลีบสีขาว ค่อยเปลี่ยนเป็น สีม่วง โคนกลีบรูปท่อเล็ก ๆ ขาวฝักกลมโต ขาวขนานตรง

ปลายแหลม เมล็ดสีชมพู ขาวปลิวไปตาม ลม

สรรพคุณ ใบ ขับน้ำเหลือง บิดมูกเลือด เปลือก ฆ่าเชื้อราขนาด (นิจศิริ เรื่องรังษี และ คณะ, 2547) แหล่งที่
สำรวจ ภูแพงม้า

16. โมกเครือ

ชื่อพื้นเมือง โมกเครือ มะเคือเถา มะเคือดิน

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Aganosma marginata* (Roxb) G.Don.

วงศ์ Apocynaceae

ลักษณะ เป็นเถาขนาดเล็ก เลื้อยพาดพันไปตามต้นไม้ใหญ่ ใบเดี่ยวรูปหอกปลายแหลมสีเขียวมันขนาดใบ
จากตัวอย่างกว้างเฉลี่ย 6.8 ซม. ยาวเฉลี่ย 11.2 ซม. ดอก เหมือนดอก โมกสีขาว สรรพคุณ ใบ แก้เมื่อยขบ
ริดสีดวงทวาร และขับระดู (นิจศิริ เรื่องรังษี และคณะ, 2547)

แหล่งที่สำรวจ ภูแพงม้า

17. มะหวด

ชื่อพื้นเมือง มะหวด หมากจา ชื่อวิทยาศาสตร์ *Lepisanthes rubiginosa* (Roxb.) Leenh.

วงศ์ Sapindaceae ลักษณะ เป็นไม้ยืนต้นขนาดย่อม แตกกิ่งก้านสาขามาก ใบประกอบรูปหอกเรียวปลายและ
โคนแหลมขนาดใบเฉลี่ย 10.5 ซม. ยาวเฉลี่ย 19.8 ซม. ดอกเล็ก ๆ สีเหลือง

สรรพคุณ เมล็ด รสฝาด แก้ไอ แหล่งที่สำรวจ ภูแพงม้า

18. มะค่าโมง

ชื่อพื้นเมือง มะค่าโมง ฟันฤาษี

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Afzelia xylocarpa* (Kurz) Craib, T

วงศ์ Leguminosae – Caesalpinioideae

ลักษณะ เป็นไม้ขนาดใหญ่ ใบรูปไข่มน ขนาดใบเฉลี่ย 3.8 ซม.ยาว เฉลี่ย 6.6 ซม. ผลเป็นฝักแบนใหญ่ เมล็ดกลมโตสีดำ มีเหงือกสีแดงเหลือง เหมือนฟันคน จึงเรียก ฟันฤาษี สรรพคุณ ขุมมะค่า รสเบื่อเมา ดื่มฆ่าพยาธิในท้อง โรคผิวหนัง (เมธีณี ตาพุมาศสวัตต์, 2549)

แหล่งที่สำรวจ ภูแพงม้า

19. มะกล่ำตาหนู

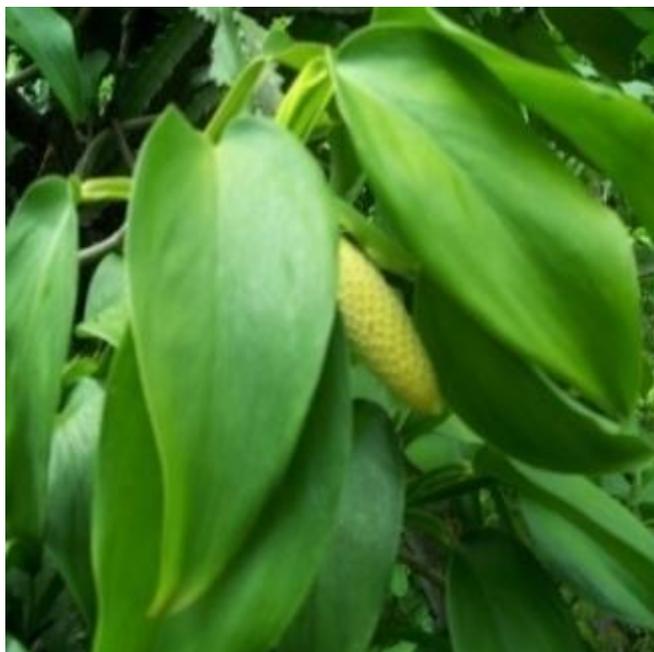
ชื่อพื้นเมือง มะกล่ำตาเครือ, กล่ำตาเครือ,

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Abrus precatorius* L.

วงศ์ Papilionaceae

ลักษณะ เป็นเถาขนาดเล็ก เถากลมสีเขียว ใบประกอบขนนกเหมือนใบมะขามขนาดใบ เกลี้ยง 0.5 ซม. ยาว
 เกลี้ยง 1.7 ซม. ดอกเล็กสีขาวเป็นช่อเล็กฝักแบนยาว **สรรพคุณ** ใบ รสเปรี้ยวหวานแก้เจ็บคอ หลอดลมอักเสบ
 ขับปัสสาวะ (นิจศิริ เรื่องรังษี และคณะ, 2547)

แหล่งที่สำรวจ ภูแพงมัว

20. พลุช้าง

ชื่อพื้นเมือง ดินตุ๊กแก

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Scindapsus officinalis* Schott. วงศ์ Araceae

ลักษณะ ไม้เถามีรากยึดเกาะไปตามต้นไม้ หรือยอดหินเขาหินปูนใบเดี่ยวเรียงสลับขนาดใบ เกลี้ยง 3.2 ซม.
 ยาวเกลี้ยง 10.2 ซม. ดอกช่อเชิงลดมีกาบรูปทรงกระบอก **สรรพคุณ** ผลนำไปตากแห้ง ต้ม เป็นยากระตุ้นช่วย
 ขับเหงื่อ ขับพยาธิ (วิทย์ เทียงบุญธรรม, 2542)

แหล่งที่สำรวจ ภูแพงมัว

21. พญามือเหล็ก

ชื่อพื้นเมือง พญามือเหล็ก เลี้ยวตุ๊ก

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Strychnos lucida* R.Br. S/ST วงศ์ Strychnaceae

ลักษณะ เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางใบเดี่ยวรูปไข่ใบแหลม ขอบและผิวเรียบมันเฉลี่ย 2.5 ซม. ยาวเฉลี่ย 5.1 ซม. สรรพคุณ ใบ รสขมตาพอก แก้ฟกช้ำ บวม ฝนกับน้ำทาศีรษะ เด็ก แก้คัน แก้รังแค (วิทย์ เทียงบูรณธรรม , 2542)

แหล่งที่สำรวจ ภูแพงม้า

22. ไร่รวก

ชื่อพื้นเมือง ไร่ฮวก

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Thyrsostachys siamensis* Gamble B

วงศ์ Gramineae

ลักษณะ เป็นไผ่ขนาดเล็กขึ้นชิดแน่นทึบ ไม่มีหนาม ใบมีขนเล็กๆเฉลี่ย 0.6 ซม. ยาวเฉลี่ย 9.2 ซม. ขึ้นเองตาม ภูแพงม้า

สรรพคุณ ใบ รสขื่น เผื่อน ขับและฟอกล้างโลหิต ขับระดูขาว มดลูกอักเสบ และขับ ปัสสาวะ

(<http://suthat.spaces.live.com/blog/cns!E9E63C59F924AD6F13052> : 12 กุมภาพันธ์ 2555.)

แหล่งที่สำรวจ ภูแพงม้า

23. ผักหวานบ้าน

ชื่อพื้นเมือง ผักหวานบ้าน มะยมป่า

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Sauropus androgynus* (L.) Merr. วงศ์ Euphobiaceae

ลักษณะ เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็กถึงเล็กเรียวกิ่งเล็กน้อยตามข้อใบเดี่ยวรูปไข่ปลายแหลม ขอบ เรียบ กว้าง 2.2 ซม. ยาวเฉลี่ย 5.5 ซม. ดอกเล็ก ๆ กลีบขาวกลีบรองแดงออกเป็นช่อ สรรพคุณ ใบและต้นรสหวานเย็น หยอดตาแก้อักเสบ หยอดรักษา แผลในจมูก แก้พิษคางทูม (นิจิติริ เรื่อง รังษี และคณะ, 2547)

แหล่งที่สำรวจ ภูแพงม้า

24. บัวสันโดษ

ชื่อพื้นเมือง บัวสันโดษ

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Centella asiatica* (L.)

วงศ์ Orchidaceae

ลักษณะ เป็นไม้ล้มลุกหัวขนาดเล็ก ลำต้นงอกออกจากหัว ใบกลมขอบจักเฉลี่ย 1.9 ซม. ยาวเฉลี่ย 2 ซม. งอกงามในหน้าฝน

สรรพคุณ หัวรสเผื่อนขม คั้น แก้ช้ำใน

แหล่งที่สำรวจ ภูแพงม้า

25. ประดู่ป่า

ชื่อพื้นเมือง ประดู่เสม

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Pterocarpus macrocarpus* Kurz T. วงศ์ Leguminosae - Papilionoideae

ลักษณะ เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ เปลือกสีน้ำตาลดำแตกเป็นสะเก็ด เปลือกในมีน้ำเหลือง สีแดง เนื้อมีสีขาวอมเหลือง แก่นสีน้ำตาลแกมแดง ใบเป็นใบประกอบ แบบขนนกเรียงสลับ เฉลี่ย 4.6 ซม. ยาวเฉลี่ย 6.7 ซม.

สรรพคุณ เนื้อแก่นกินเป็นยาแก้เสมหะ โรคคุดทะราด (วิทย์ เทียงบูรณธรรม, 2542)

แหล่งที่สำรวจ ทางขึ้น ภูแพงม้า

26. บุกอีรอกเขา

ชื่อพื้นเมือง หัวบุก

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Amorphophallus brevispathus* Gagnep H

วงศ์ Araceae

สรรพคุณ หัวบุก รสเบื่อคัน กัดเถาดาน กัดเสมหะ แก้เลือดจับเป็นก้อนเป็น ไล่บาดแผลกัดฝ่า หัวบุกรอก มีสรรพคุณเหมือนกันแต่แรงกว่า (<http://om.rsu.ac.th/data/herb/Cente> (11 กุมภาพันธ์ 2555))

แหล่งที่สำรวจ แนวป่าตะวันตกและตะวันออกภูผงิ้ว

ลักษณะ เป็นไม้ล้มลุกพุ่มมีหัว ลำต้นตั้งขึ้นจากหัวใต้ดินเป็นลำกลมโต ใบแบนเฉลี่ย 7.5 ซม. ยาวเฉลี่ย 14.4 ซม. ดอกเป็นช่อรูปแท่งมาจากโคนใกล้กับลำต้นเหมือนตะบอง ดอกเหลืองก้านชุกกลมโตสีเขียว

แหล่งที่สำรวจ แนวป่าตะวันตกและตะวันออกภูผงิ้ว

27. บีป

ชื่อพื้นเมือง บีป กาสะลอง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Millingtonia hortensis* L.f. T วงศ์ Bignoniaceae

ลักษณะ เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่สูง 10 – 15 เมตร เปลือกต้นขรุขระ ใบประกอบ แบบขนนก ใบย่อยรูปไข่ปลายแหลมดอกเล็กเป็นช่อยาวปลายบานแยกเป็น 5 กลีบสีขาวมีกลิ่นหอม ออกเป็นช่อๆ

สรรพคุณ ใบและดอก ใช้ใบแห้งและดอกแห้ง มวนเป็นบุหรี่สูบ แก้โรคหอบ หืด บำรุงหัวใจ หลอดลม (วิทย์ เทียงบูรณธรรม, 2542)

แหล่งที่สำรวจ แนวป่าตะวันตกและตะวันออกภูแฝงม้า

28. เปราะหอม

ชื่อพื้นเมือง เปราะหอม ว่านดินเย็น

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Kaempferia galangal* L. H

วงศ์ Zingiberaceae

ลักษณะ เป็นไม้ลงหัว ใบอ่อนมวนเป็นกระบอกออกมาแผ่ราบบนพื้นดิน ต้นหนึ่ง มักมี 1-2 ใบ ทรงกลมโต ขนาดใบเฉลี่ย 6.8 ซม. ยาวเฉลี่ย 9.7 ซม. มีกลิ่นหอม หัวกลมเหมือนหัวกระชาย ใบงอกงามในหน้าฝน แห้งไปในหน้าแล้ง

สรรพคุณ ใบอ่อน กินเป็นอาหารผัก ดอก รสหอมร้อน ต้มดื่ม แก้โลหิตซึ่งเจือด้วย ลมพิษ ขับลมในลำไส้

([http://www.abhaiherb.org/neletter/\(11 กุมภาพันธ์ 2555\)](http://www.abhaiherb.org/neletter/(11%20กุมภาพันธ์%202555)))

แหล่งที่สำรวจ แนวป่าตะวันตกและตะวันออกภูแฝงม้า

29. น้ำใจใคร่

ชื่อพื้นเมือง กระทกรกต้น, สอกทอก, จากกรด, นางชม

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Olax psittacorum* (Willd.) Vahl

วงศ์ Olacaceae

ลักษณะ เป็นไม้เถา ใบเดี่ยวรูปไข่ ปลายและโคนแหลม ขอบเรียบ ผิวหนา เกลี้ยง 1.5 ซม. ยาวเกลี้ยง 3.3 ซม.

เรียงสลับกัน ดอกเล็ก ๆ สีขาว

สรรพคุณ ลำต้น ต้มน้ำ แก้โรคไตพิการ (นิจศิริ เรื่องรังษี และคณะ, 2547)

แหล่งที่สำรวจ แนวป่าตะวันตกภูแฝงม้า

30. นมตำเลีย

ชื่อพื้นเมือง เนื้อมะต่อม

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Hoya ovalifolia* Wight & Arn.

วงศ์ Asclepiadaceae

ลักษณะ เป็นไม้เถาเลื้อยเกาะอยู่ตามต้นอื่น ใบเดี่ยวออกเป็นคู่ ๆ หนาเรียบมัน มีทั้งกลมรูป หัวใจปลายเว้า มียางสีขาว ขนาดใบเฉลี่ย 6.7 ซม. ยาวเฉลี่ย 8.6 ซม. ดอกช่อพวง กลมเป็นระเบียบสีขาวแกมสีชมพู

สรรพคุณ ยางจากต้น นำมาปรุงเป็นยาขับปัสสาวะ (วิทย์ เทียงบูรณธรรม, 2542)

แหล่งที่สำรวจ แนวป่าตะวันตกภูแฝงม้า

31. โทงเทง

ชื่อพื้นเมือง โทงเทง ปุงปิง ชื่อวิทยาศาสตร์ *Physalis angulata* L.

ชื่อวงศ์ Solanaceae

ลักษณะ ลำต้นตั้งตรงแตกกิ่งก้านมาก เปลือกเกลี้ยงสีเขียว ใบ เป็นใบเดี่ยวออกเรียงสลับ ตามกิ่งและต้น ใบรูปทรงรี เฉลี่ย 4 ซม. ยาวเฉลี่ย 6.2 ซม. ดอก ออกเป็นช่อเดี่ยวตามซอกใบ โกล่ปลายกิ่ง ดอกตูมรูปทรงรี ปลายแหลม เวลาคาบเป็นรูปแตรหรือระฆัง กลีบสีเหลืองมี 5 แฉก โคนติดกัน กลางดอกมีเกสรเพศผู้ 5 อัน ติดอยู่กับฐาน กลีบดอก ผล คล้ายถุงลม รูปทรงรี จะออกเหลืองมีสีเขียว

สรรพคุณ ราก แก้เบาหวาน ขับปัสสาวะ แก้ปวดศีรษะ ต้น แก้ไอ แก้ไข้- ใบ เป็นยาระบาย แก้ปวดศีรษะ (นิจศิริ เรื่องรังษี และคณะ, 2547)

แหล่งที่สำรวจ แนวป่าตะวันตกภูแฝงม้า

32. ตานดา

ชื่อพื้นเมือง ตานล้าน มะเกลือป่า

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Diospyros montana* Roxb.T

วงศ์ Ebenaceae

ลักษณะ เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ใบคล้ายใบมะเกลือแต่ใหญ่กว่า เกลี้ยง 6.4 ซม. ยาวเกลี้ยง 9.8 ซม. ดอกสีขาว มี 5 กลีบ มีฐานรองดอกสีเขียว ผล เหมือนลูกมะเกลือมีสีเขียว

สรรพคุณ เนื้อไม้ สด ราก รสเมาเบื่อเย็น ขับพยาธิไส้เดือน ตัวตืด (เมธีณี ตาพุมาสวัสดิ์, 2549)

แหล่งที่สำรวจ แนวป่าตะวันออกภูผงม้า

33. ขิงช้าชาติ

ชื่อพื้นเมือง บอระเพ็ดตัวผู้

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Tinospora baenzigeri* Forman C

วงศ์ Menispermaceae

ลักษณะ เป็นไม้เถาเหมือนบอระเพ็ด แต่ผิวเกลี้ยง ใบเดี่ยวรูปหัวใจสีเขียว ฐานใบมี ปุ่มเล็ก ๆ 2 ปุ่ม ขนาดใบเฉลี่ย 14.4 ซม. ยาว เฉลี่ย 12.3 ซม. ดอก สี เหลือง ผลกลมเป็นมัน รำน้ำ

สรรพคุณ ไบรสมขมา แก้มะเร็ง ฆ่าพยาธิ ถอนพิษบำรุงน้ำดี (นิจศิริ เรื่องรังษี และคณะ, 2547)

แหล่งที่สำรวจ แนวป่าตะวันออกภูแฝงม้า

34. แฉง

ชื่อพื้นเมือง แฉง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Maerua siamensis* (Kurz) Pax T

วงศ์ Capparaceae

ลักษณะ เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ใบประกอบรูปนิ้วมือใบย่อย 3 - 5 ใบ รูปหอกเรียวเล็ก ขนาดเฉลี่ย 5.7 ซม.

สีเขียวเข้ม ดอก ๆ สีขาว ออกที่ปลายกิ่ง ผลกลม สีเหลือง

สรรพคุณ ราก เป็นยาบำรุงกำลัง ขับปัสสาวะ แก้ปวดเมื่อย ใบ ตา สีฟันทำให้ฟันแข็งแรง

(จรุงฤทธิ์ ต่อเจริญ, 2539)

แหล่งที่สำรวจ แนวป่าตะวันตกภูแฝงม้า

35. ตะคร้อ

ชื่อพื้นเมือง ค้อ เกาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Schleichera oleosa* (Lour.) Oken

วงศ์ Sapindaceae

ลักษณะ เป็นไม้ต้น ผลัดใบ เปลือกสีน้ำตาลเทา แตกเป็นสะเก็ดเล็กน้อย ใบ ประกอบแบบขนนก เรียงสลับ มีใบย่อย 2-4 คู่กว้างเฉลี่ย 6.1 ซม. ยาวเฉลี่ย 17.1 ซม.

สรรพคุณ เปลือก สมานท้องแก้ท้องร่วง น้ำมันในเมล็ด แก้ผมร่วง (นิจิติริ เรื่องรังษี และ คณะ, 2547)

แหล่งที่สำรวจ แนวป่าตะวันออกภูแฝงม้า

36. จิวป่า

ชื่อพื้นเมือง จิวป่า จิวผา

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Bombax anceps* Pierre var. *anceps* T วงศ์ Bombacaceae

ลักษณะ เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ตั้งตรง ใบประกอบรูปมือ ขนาดเฉลี่ย 6.4 ซม. ยาวเฉลี่ย 8 ซม. เปลือกมีหนามแหลมคม ดอกสีขาวกระจายทั่วเรือนยอด กลีบเลี้ยงสีเขียวสด กลีบดอกโค้งงอไป หลัง เกสรผู้สีขาว 250-300 อัน แยกเป็นกลุ่มและ เชื่อมเป็นหลอดด้านหุ้มก้านเกสรตัวเมียสีชมพู

สรรพคุณ เปลือกต้น ผสมเปลือกต้นต้มน้ำดื่มแก้อาหารเป็นพิษ (เมธินี ตาพุมาศสวัสดิ์, 2549)

แหล่งที่สำรวจ แนวป่าตะวันตกและตะวันออกภูแฝงม้า

37. ข่อย

ชื่อพื้นเมือง ส้มฝ่อ

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Streblus asper* Lour. T

วงศ์ Moraceae

ลักษณะ เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง เปลือกบางเกลี้ยงสีออกเทาอมเขียวแตกกิ่งก้านเป็นพุ่ม ทึบ ใบเดี่ยวเล็กรูปไข่ หนาสากเหมือนกระดาษทรายขนาดเฉลี่ย 3.5 ซม. - 8.9 ซม. ดอกตัวผู้เป็นช่อมีก้านสั้น สีเหลืองอมเขียวออกขาว ผลเล็กสีเขียวเมื่อสุกมีสีเหลืองผิวมันใส เนื้อรสหวาน (นิจศิริ เรื่องรังษี และคณะ, 2547)

สรรพคุณ ใบ รสเมาเฟื่อนตาผสมข้าวสารคั้นเอาน้ำดื่มประมาณครึ่งถ้วยชาทำให้อาเจียน ถอนพิษยาเบื่อยาเมา หรืออาหารแสลง ต้มดื่ม ช่วยระบายท้อง รากมีรสเมาฝาดขม รักษาบาดแผล (นิจศิริ เรื่องรังษี และ คณะ, 2547)

แหล่งที่สำรวจ แนวป่าตะวันตกภูแฝงม้า

38. จันทร์แดง

ชื่อพื้นเมือง จันแดง จันผา

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dracaena loureire* Gagnep. S/ST

วงศ์ Dracaenaceae

ลักษณะ เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ลำต้นตรง ใบเดี่ยวแตกออกที่ยอดเป็นกระจุก เรียวยาว ปลายแหลม ดอกขนาดเล็ก สีขาวเป็นช่อพวงโต (นิจศิริ เรื่องรังษี และคณะ, 2547)

สรรพคุณ แก้ร้อนชื้น ผดเล็กน้อย แก้ไออันเกิดจากซางและดี บารุงหัวใจ แก้เลือด ตาม แก้บาดแผล (นิจศิริ เรื่องรังษี และคณะ, 2547)

แหล่งที่สำรวจ แนวป่าตะวันตกและตะวันออกภูผงิ้ว

39. จันทนา

ชื่อพื้นบ้าน จันทนา

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Tarenna hoaensis* Pit.S

วงศ์ Rubiaceae

ลักษณะ เป็นไม้พุ่ม ต้นตั้งตรง ใบเดี่ยว เรียงตรง รูปวงรีหรือวงรีแกมขอบขนาน ผิวใบด้านบนเรียบเป็นมัน ขนาดใบเฉลี่ย 5.4 ซม. - 7.2 ซม. ดอกช่อออกที่ ปลายกิ่ง กลีบดอกสีขาวมีกลิ่นหอม

สรรพคุณ แก่น รักษาโรคเลือดลม แก้ไข้ แก้ปวด ตับ ดีพิการ แก่ร้อนใน กระหายน้ำ และบำรุงประสาท ผิวหนัง ตับ ปอด (สุธี วรศิรินิมิต, 2549)

แหล่งที่สำรวจ แนวป่าตะวันตกภูแฝงม้า

40. จันตง

ชื่อพื้นเมือง จันป่า

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Diospyros dasyphylla* Kurz ST วงศ์ Ebenaceae

ลักษณะ เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ใบเดี่ยวรูปขอบขนาน ขนาดใบเฉลี่ย 8.7 ซม. -13.2 ซม. เนื้อไม้สีขาว นวล ออกเป็นช่อขนาดเล็กมีกลิ่นหอม ผลกลมโตสีเหลืองเมื่อสุก

สรรพคุณ เนื้อไม้และแก่น รสขมหวาน บำรุงประสาท แก้เหงื่อตกหนัก ขับพยาธิ ลูกสุก รสฝาดหวาน กินสด แก้อาการนอนไม่หลับ แก้ท้องเสีย (<http://qsbg.thaigov.net/plant/marsti-s.htm> : 22 กุมภาพันธ์ 2556)

แหล่งที่สำรวจ แนวป่าตะวันออกภูแฝงม้า

41. คงคาเดือด

ชื่อพื้นเมือง หนากเล็ก หนามน้อย

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Arfeuillea arborescens* Pierre T

วงศ์ Sapindaceae

ลักษณะ เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ใบคล้ายใบมะเฟือง รูปไข่ ปลายเรียวแหลม กว้าง 2.5 ซม. และ- 3.7 ซม.

ใบจะมีลักษณะบางและอ่อน จะมีขนาดไม่เท่ากัน ดอก ออกเป็นช่อ ออกที่ปลายยอด ดอก ช่อสีขาว กลีบดอก 5 กลีบ กลีบเลี้ยงมีขนาดใหญ่

สรรพคุณ เปลือกต้น รสเย็นติดจะฝาดขม แก้คัน แสบร้อนตาม ดับพิษไข้ เจริญอาหาร (นิจศิริ เรื่องรังษี และคณะ, 2547)

แหล่งที่สำรวจ แนวป่าตะวันออกภูแฝงม้า

42. ขันทองพยาบาท

ชื่อพื้นเมือง ลูกหิน ขนุนคง มะลูกเหลื่อม ขันทอง มะลูกคง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Suregada multiflorum* Baill

วงศ์ Euphorblaceae

ลักษณะ เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง กิ่งก้านกลม เปลือกเกลี้ยง สีเทาใบเดี่ยว ออกตรงข้าม เป็นคู่ๆ รูปหอก ขอบหยักโคนใบแหลม เกลี้ยง 5 ซม. -12.3 ซม. ดอกเล็ก ๆ

ผลกลมเท่าลูกพุทรา มี 3 พู สีแดง เมื่อแก่จะแตกออก

สรรพคุณ เปลือกต้น รสเมาเบื่อแก้ลมเป็นพิษแก้ประดง บวมในกระดูค ฆ่าพยาธิ แก้โรคเรื้อน แก้มะเร็ง
 คุศตะราด กลาก เกลื้อน โรคผิวหนังทุกชนิด แก้กามโรค แก้โรคตับพิการ เนื้อไม้ รักษาอาการพิษในกระดูค
 ประดง รักษาโรคเรื้อน กลากเกลื้อน และกามโรค (นิจศิริ เรื่องรังษี และ คณะ, 2547)

แหล่งที่สำรวจ แนวป่าตะวันออกภูแฝงม้า

43. กระไดลิง

ชื่อพื้นเมือง เถากระไดลิง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Bauhinia scandens* L. var. *horsfieldii* (Miq.) K. & S.S. Larsen

วงศ์ Leguminosae – Caesalpinioideae

ลักษณะ ไม้เถาเนื้อแข็งขนาดใหญ่ ขึ้นพาดพันตามเรือนยอดของต้นไม้ไปได้ไกล เถาแก่แข็ง เหนียวแบน โกงไปมาเป็นลอนสมำเสมอลักษณะเป็นชั้นๆ คล้ายบันได (ชาวบ้านนิยมตัดไปเป็นเครื่องเรือน แต่งสวนหย่อม) กิ่งอ่อนมีขนประปราย กิ่งแก่เกลี้ยงใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่หรือรูปพัด ใบเฉลี่ย 4.5 ซม. - 5.3 ซม. ใบที่ส่วนปลายเว้าลึก ที่ปลายกิ่ง มีแตกแขนงน้อย แต่ละแขนงมี ดอกเล็กจำนวนมากกลีบเลี้ยง 5 กลีบ ติดกันคล้ายรูปถ้วยกลีบดอก 5 กลีบสีขาวอมเหลืองแยกกัน คล้ายรูปพัด ก้านกลีบดอกสั้น ขนาดเล็กกว่ารังไข่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2547)

สรรพคุณ น้ำเลี้ยงจากเถากระไดลิงบรรเทาอาการไอ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2547)

แหล่งสำรวจ ทางขึ้นภูแฝงม้าด่านทิศตะวันตกใกล้ภูทับเบิก

44. แคนหางคำง

ชื่อพื้นเมือง แคนขน แคบิด (เลย)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Markhamia stipitata* (Wall.) Seem

วงศ์ Bignoniaceae

ลักษณะ เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ลำต้นมักโค้งงอเรื้อนยอดมักเป็น พุ่มกลม ทึบ ตามกิ่งอ่อน มีขนสีน้ำตาล ใบเป็นใบประกอบแบบขนนก เนื้อใบหนาหลังใบเกลี้ยงท้องใบมีขนสาก ๆ เฉลี่ย 8.3 ซม.- 12.1 ซม. ดอกสีขาวออกรวมกันเป็นช่อโตๆ

กลีบดอกเป็นหลอด รั้งไข่รูปทรงกระบอกและบิด เบี้ยวมีขนคลุมแน่น ผลเป็นผลเดี่ยวชนิดผลแห้งเป็นฝัก รูปทรงกระบอกแต่โค้งงอ

เมล็ดแบน มีเยื่อบาง ๆ ตามขอบคล้ายปีก (เมธีณี ตาพุมาศสวัสดิ์, 2549)

สรรพคุณ เปลือกต้น ต้มน้ำดื่มแก้ท้องอืดท้องเฟ้อ เมล็ดแก้โรคชัก บารุงโลหิต ขับเสาะ ใบ ตาพอกรักษาแผล (เมธีณี ตาพุมาศสวัสดิ์, 2549)

แหล่งสำรวจ ทางขึ้นภูแฝงม้าด่านทิศตะวันออก

45. กลอย

ชื่อพื้นเมือง กลอยข้าวเหนียว กลอยนก

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dioscorea hispida* Dennst. var. *hispida* HC วงศ์ Dioscoreaceae

ลักษณะ เป็นพืชพุ่มหัว เป็นเถาเลื้อนไปตามดินหรือพาดพันต้นไม้อื่นๆ ใบย่อย 3 ใบ คล้ายถั่วขนาดใบเฉลี่ย 7.8 ซม. - 11.3 ซม. มีหนามแหลมตลอดเถา ดอก เล็ก ๆ สีเขียวอ่อน เป็นช่อระย้า ผลแห้งมีปีก 3 ปีก

สรรพคุณ ราก บดให้ละเอียดผสมน้ำมะพร้าว ใบยาสูบ ใบลำโพง ใช้ทาพอกแผล หัวในดิน หั่นบางๆ แช่น้ำทิ้งไว้ในทางน้ำไหลสัก 2 – 3 วัน ล้างให้สะอาด ต้มแก่น้ำเหลืองเสีย ขับปัสสาวะ แก้ ปวดตามข้อ ฝีมะม่วง (สุธี วรศิรินิมิต, 2549)

แหล่งสำรวจ ทางขึ้นภูแฝงม้าน้ำด้านทิศตะวันตกใกล้ภูทับเบิก

46. กล้วยผา

ชื่อพื้นเมือง กล้วยเขา

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ensete superbum* Roxb. Cheesman

วงศ์ Musaceae

ลักษณะ เป็นไม้ล้มลุก ใบเป็นแผ่นยาวสั้นใบขนานกัน ดอกเป็นช่อ เรียกว่า หัวปลี ผลเป็นหวี ติดต่อกันเป็นเครือ ขนาดของผลเฉลี่ย 6.7 ซม. มีเมล็ดมาก เมล็ดใหญ่ สีดำ

สรรพคุณ ขาง รสมีฝาด สมานแผล ห้ามเลือด ผลดิบ รสฝาด ทั้งเปลือกหั่นตากแห้ง บดเป็นผง ชงน้ำร้อน รักษาแผลในกระเพาะอาหาร แก้ท้องเสียเรื้อรังซึ่ง

ผลกล้วยดิบทั้ง เปลือกใช้โรย รักษาแผลเรื้อรัง แผลเน่าเปื่อย แผลติดเชือกต่าง ๆ ผลสุก

รสหวาน ระบายอุจจาระ บำรุงร่างกาย รักษาแผลในกระเพาะอาหาร เปลือกลูกดิบ รสฝาด สมานแผล

(ราชบัณฑิตยสถาน, 2547)

แหล่งสำรวจ ทางขึ้นภูแฝงม้าทุกด้าน

47. กะระกะร้อน

ชื่อพื้นเมือง เอื้องปากเป็ด

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cymbidium aloifolium* (L) Sw. EO วงศ์ Orchidaceae

ลักษณะ เป็นกล้วยไม้หิน และเป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยวเรียงซ้อนสลับช่อดอกห้อยลงขนาดใบ เฉลี่ย 3.4 ซม. -

48.5 ซม. ดอกสีน้ำตาลอมแดง ขอบขาวแต่ละดอกมีใบประดับขนาดเล็กรองรับ ผลรูปทรงกระบอกเป็นพู 5

พู ผิวผลเรียบ สีเขียวอมเหลือง

สรรพคุณ ใบสด นำไปลนไฟให้ไหมแล้วบีบเอาน้ำหยอดหู แก้น้ำหนวก

(นิจศิริ เรื่องรังษี และคณะ, 2547)

แหล่งสำรวจ ทางขึ้นภูแผงม้าด้านทิศตะวันออกและตะวันตกใกล้ลำห้วย

48. กระแตไต่ไม้

ชื่อพื้นเมือง กะปรอกหัวลง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Drynaria quercifolia* (L) Sm.EF

วงศ์ Polypodiaceae

ลักษณะ เป็นพืชเกาะตามต้นไม้อื่นๆ

ติดก้านคล้ายใบเฟิร์น เป็นแฉกๆ งอกออกจากหัว ใบจากตัวอย่างที่เก็บมีความยาวเฉลี่ยประมาณ 22.5 ซม.

หัวยาวเหมือนปลิงมีขนสีน้ำตาล

สรรพคุณ หัว รสจืด ขับปัสสาวะ แก้นิ่ว แก้เบาหวาน ขับพยาธิ แก้ไตพิการ แก้แผลพุพอง แผลเนื้อร้าย ขับ

ระดู คุมธาตุ (นิจศิริ เรื่องรังษี และคณะ, 2547)

แหล่งสำรวจ ทางขึ้นภูแฝงม้าด่านทิศตะวันตก

49. กระเจียน

ชื่อพื้นเมือง สะแกแสง เน่า

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cananga Latifolia* (Hook.f.& Thomson) Finet & Gafnep. T

วงศ์ Annonaceae

สรรพคุณ ราก ใช้ปรุงเป็นยาแก้กษัย คุมกำเนิดในสตรี บำรุงกำลังสำหรับบุรุษ และแก้ไข้(เมธีนิ ตาพุมาศ สวัสดิ์, 2549)

ลักษณะ เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่ ตั้งตรงสูง ใบเดี่ยวรูปหอก ปลายแหลม เฉลี่ย 10.4 ซม. -เฉลี่ย 5.6 ซม. เปลือกต้นสีน้ำตาล เนื้อไม้อ่อนดอก เดี่ยวสีเขียว ผลกลมรีเป็นกลุ่มกลมสีเขียว เมื่อผลแก่สีแดง

แหล่งสำรวจ ทางขึ้นภูแฝงม้าด่านทิศตะวันออก

50. ตะไคร้ต้น

ลักษณะ ตะไคร้ต้น มีลักษณะลำต้นเป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ความสูงประมาณ 5 – 12 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลางของลำต้น 6 – 20 เซนติเมตร ผิวลำต้นเกลี้ยง ไม่มีขนปกคลุมลักษณะใบมีลักษณะเป็นใบเลี้ยงคู่ เกิดจากส่วนของกิ่งที่แผ่ออกมาจากลำต้น ประกอบด้วยก้านใบและแผ่นใบ เป็นใบเดี่ยวมีลักษณะยาวรีเว้าเวียงสลับ หลังใบสีเขียว ท้องใบมีสีขาวนวลน้ำมันหอมระเหย มีสีเหลืองอ่อน หรือสีน้ำตาลอ่อน กลิ่นคล้ายมะนาว

สรรพคุณ ด้านการดีเชื้อ ด้านการอักเสบ ขยายหลอดเลือดลดความดันโลหิต ระวังประสาททำให้สงบ ลดอุณหภูมิของร่างกายลงได้

แหล่งสำรวจ ทางขึ้นภูเขาม้าด่านทิศตะวันตกใกล้ภูทับเบิก

51. สะเดา

ชื่อสามัญ : SIAMESE NEEM TREE ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Azadirachta indica* A. Juss. var. *siamensis*

ชื่อวงศ์ : Meliaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ยืนต้นผลัดใบสูง 20 เมตร เปลือกสีเทาอมน้ำตาล เรือนยอดเป็นพุ่มกลมทึบ ใบเป็นใบประกอบแบบขนนก ออกสลับ ใบย่อยเรียวยาวแหลม โคนใบเบี้ยว ขอบใบจักไม่เป็นระเบียบ ดอกสีขาวนวล ออกเป็นช่อใหญ่ตามปลายกิ่ง กลีบดอก 5 กลีบ เกสรเพศผู้ 10 อัน โคนก้านดอกติดกันเป็นหลอด ออกดอกเดือนธันวาคม – มกราคม ผลเป็นผลสดกลมรี ผิวบาง มีเนื้อนุ่ม ผลแก่สีเหลือง (ดังภาพที่ 2.10)

สรรพคุณ

เนื้อไม้ใช้ในการก่อสร้างบ้านเรือน เปลือกของรากเป็นยาแก้ไข้ทำให้อาเจียน ใบอ่อนและดอกกินได้แทนผักเป็นยาบำรุงธาตุ ผลใช้เป็นยาถ่ายพยาธิ ใช้ทำยากำจัดศัตรูพืชและเป็นยามาเชื้อ เปลือกต้นให้สีแดง ยาง ให้สีเหลืองใช้ย้อมผ้า

ประโยชน์ที่นำมาใช้

ใบและเมล็ดสะเดามีคุณสมบัติเป็นทั้งสารไล่และกำจัดแมลง ป้องกันแบคทีเรียและเชื้อรา ยับยั้งการกินอาหาร การเจริญเติบโต และการวางไข่ของแมลง นอกจากนี้ยังใช้คลุกเมล็ดพันธุ์เพื่อป้องกันแมลงศัตรูได้ด้วย โดยนำใบสะเดามาโขลก 1 – 2 กิโลกรัม เติมน้ำลงไป 2 – 4 ลิตร ปิดฝาภาชนะทิ้งไว้ 3 วันจึงนำมากรอง เวลาจะใช้ให้นำสารละลาย 1 ส่วนผสมน้ำ 9 ส่วน เติมน้ำสบู่ 100 ซีซี คนให้เข้ากันแล้วนำไปพ่นบนพืชเพื่อกำจัดเพลี้ยอ่อน ตั๊กแตน หนอนด้วง เพลี้ยจักจั่น เพลี้ยกระโดด เพลี้ยหอย เพลี้ยไฟ แมลงหวี่ขาว

สำรวจ พบทั่วไปบริเวณรอบๆ ภูแฝงม้า

การวิเคราะห์ตัวอย่างพรรณไม้

การตรวจวิเคราะห์หรือการตรวจสอบเอกลักษณ์ของพืช (Plant Identification) สามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้ (ที่มา-ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดฉะเชิงเทรา.2553. คู่มือการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ป่าอนุรักษ์.)

1. ตรวจสอบพืชโดยใช้รูปวิธาน (key) ซึ่งมีลักษณะเป็นข้อความที่บรรยายเกี่ยวกับลักษณะของพืชที่นำมาตรวจสอบ มีลักษณะเป็น dichotomous key คือแยกเป็นสองแนวหรือสองหัวข้อที่มีลักษณะแตกต่างกัน เพื่อให้เลือกหัวข้อใดตรงกับลักษณะพืชที่นำมาตรวจสอบ คู่ของข้อความที่กล่าวถึงสิ่งเดียวกันแต่มีลักษณะต่างกัน ใน key นี้เรียกว่า couplet แต่ละข้อความเรียก lead รูปแบบของ dichotomous key มีสองแบบ คือ indented หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า yoked key และ bracketed key ทั้ง สองแบบมีข้อดีและข้อเสียแตกต่างกันไป แบบแรกได้รับความนิยมมากกว่า

ตัวอย่างรูปวิธานแบบ Indented key หรือ Yoked key

การเขียนรูปวิธานแบบนี้เป็นที่นิยมใช้กันทั่วไป โดยแต่ละข้อคู่เลือก (couplet) จะมีระยะห่างที่แน่นอนจากขอบซ้ายของกระดาษ และเขียนเอียงกันไปเรื่อยๆ

ตัวอย่าง

- a. Pollinia present
- b. Symmetry regular
- c. Shrub..... รั้ว
- c. Climber..... โสย่
- b. Symmetry irregular..... กกล้วยไม้
- a. Pollinia absent
- c. Stipule adnate..... กุหลาบ
- c. Stipule budscale..... จำปี

ตัวอย่างรูปวิธานแบบ Bracket key หรือ Parallel key

การเขียนรูปวิธานแบบนี้ ข้อคู่เลือกที่ติดกันจะเขียนเอียงติดกันคล้ายฟันปลา และตรงท้ายสุดของแต่ละข้อคู่เลือก จะมีชื่อพืชนั้น หรือหมายเลขของข้อคู่เลือกถัดไป

ตัวอย่าง

- a. Pollinia present.....b
- a. Pollinia absent.....c
- b. Symmetry regular.....d
- b. Symmetry irregular.....กกล้วยไม้

- d. Shrub.....รัก
- d. Climber.....โฮย่า
- c. Stipule adnate.....กุหลาบ
- c. Stipule budscale.....จำปี

2. ตรวจสอบโดยการเปรียบเทียบ (comparison) โดยนำพืชที่ยังไม่รู้จัก

เปรียบเทียบกับตัวอย่างแห้งของพืชที่มีชื่อถูกต้องแล้วในพิพิธภัณฑ์พืช หรือเปรียบกับภาพถ่าย ภาพวาด หรือคำบรรยายของพืชที่รู้จักแล้ว

3. ตรวจสอบโดยการถามผู้เชี่ยวชาญที่ทำการศึกษาวิจัยพืชในกลุ่มที่กำลังตรวจสอบ

อยู่ กรณีนี้ต้องรู้ก่อนว่าพืชที่จะตรวจสอบจัดอยู่ในวงศ์ใด รายชื่อผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ที่รับผิดชอบทำการวิจัยวงศ์ต่าง ๆ

แนวทางการสัมภาษณ์แบบที่ 1 หมอยาพื้นบ้าน

1. ข้อมูลส่วนตัว

- ชื่อ.....นามสกุล.....
 อายุ.....อาชีพ..... สัญชาติ.....
 ศาสนา.....

- ที่อยู่ปัจจุบัน

บ้านเลขที่..... ซอย/ถนน..... ตำบล.....
 อำเภอ..... จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์.....
 เบอร์โทรศัพท์ติดต่อ.....

- ประวัติส่วนตัว

สถานภาพ โสด แต่งงาน

จำนวนบุตร ไม่มี ไม่มี มี จำนวน.....คน

การศึกษา.....

2. ข้อมูลเกี่ยวกับการเป็นหมอยาพื้นบ้าน

- แรงบันดาลใจในการศึกษาการรักษาโรค

.....

- จุดเริ่มต้นในการศึกษา

.....

- วิธีการศึกษาการรักษาโรค

.....

3. แนวทางในการรักษาโรคของหมอยาพื้นบ้าน

- หลักการรักษาของหมอยาพื้นบ้าน

.....
.....
.....

- หลักการวินิจฉัยของโรคของหมอยาพื้นบ้าน

.....
.....
.....
.....

- การนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษา

.....
.....
.....

แบบสัมภาษณ์ที่ 2 ผู้ป่วยที่เคยรักษากับหมอยาพื้นบ้าน

1. ข้อมูลส่วนตัว

- ชื่อ.....นามสกุล.....

อายุ.....อาชีพ.....

สัญชาติ.....ศาสนา.....

- ที่อยู่ปัจจุบัน

บ้านเลขที่.....ซอย/ถนน.....ตำบล.....

อำเภอ.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....

โทรศัพท์.....

- ประวัติส่วนตัว

สถานภาพ (โสด/ แต่งงาน)

จำนวนบุตร..... คน

การศึกษา.....

.....

2. ประวัติการเจ็บป่วย

- สาเหตุที่ป่วย

.....

.....

- ลักษณะอาการที่ป่วย

.....

.....

- ระยะเวลาการเจ็บป่วย

.....
.....
.....

3. การรักษา (กรณีที่มีการรักษาโดยวิธีที่ไม่ใช่ยาสมุนไพร)

.....
.....
.....

4. การรักษาด้วยหมอยา

- วิธีการรักษา

.....
.....
.....

- ผลที่ได้จากการรักษา

.....
.....
.....